

OTTO ANDERSSON

ÅBODONATORN

G. A. PETRELIUS

MINNESSKRIFT

till hundraårsdagen av hans födelse

Åbo . Edgrens Bokhandel i distribution

GUSTAF ALBERT PETRELIUS

G. A. Petrelius.

ÅBODONATORN

G. A. PETRELIUS

MINNESSKRIFT

till hundraårsdagen av hans födelse

av

OTTO ANDERSSON

ÅBO

EDGRENS BOKHANDEL I DISTRIBUTION

TRYCKNINGEN AV DENNA
MINNESSKRIFT HAR BEKOSTATS
AV
STIFTELSEN JOHANNA OCH G. A. PETRELIUS'
HEM FÖR VÄRNLÖSA BARN

ÅBO TIDNING OCH TRYCKERI
AKTIEBOLAG
1935

INNEHÅLL.

I.

Levnadssteckning.

	Sid.
Släkt. Uppväxtår	14
Handelsbetjänt i Åbo	16
Första man på affär. Handelsskolestudier	18
Självständig köpman. Vistelse utomlands	22
Skjortfabriken	27
Skeppsredare	32
Familjeförhållanden. Vidgad affärsverksamhet	36
»Hemmet»	41
Samppalinnabergets förskönande	47
Storindustriell ledare	52
Fastighetsägare	70
Hemliv	78

II.

Testamente och testamentariska donationer

Testamentet	89
Barnhemmet	95
Stadens förskönande	110
Hänvisningar och tillägg	142
Illustrationer.....	144

Ja her
alltid varit en gubben som rider rija-
ten af ett hätti sande pengar, utan mera af
att få göra godt om den. Därför skall detta
namn aldrig glömmas i Åbo Lands annaler
och stället att i en fremtid människorna tiger,
så skulle han tala om dig och ditt
goda hjerta.

Älskade Vän
Karl Rob. Malmström
Åbo den 7/10-98.

I.

LEVNADSTECKNING

På ett av de många formanslass, som körde in till staden på den gamla åbovägen genom Aningaistull, satt en jundag 1850 en fjortonårig pojke och kastade nyfikna blickar omkring sig. Undran hörde till saken för nykomlingen. Men den här gången klappade hans hjärta litet häftigare än pojk-hjärtan pläga göra vid första stadsresan. Ty formanslasset var långväga ifrån, ända från Björneborg, och för pojken var det icke fråga om snar återkomst till mor och syskon. Han hade lämnat hem och anhöriga i fädernestaden för att tillträda en tjänst i Åbo; han var med andra ord på väg ut i vida världen.

Någon stor utrustning hade han icke: kläder och skoplugg, den nödiga vägkosten och tio kopek i penningar, det var allt. Men ivern att komma fram och spänningen inför det nya som väntade skingrade varje bekymmer.

Formannen hade med kännarens säkerhet underhållit pojken om stadens sevärdheter. Det första intrycket blev en besvikelse. Husen närmast tullen, som hade undgått branden, voro gamla och låga. I pojkens tycke voro de bara ruckel. Var nu detta den beprisade gamla huvudstaden? Från Aningaisbackens krön blev utsikten i stället imponerande. Domkyrkans mäktiga resning fångade främst blicken; till höger syntes Observatorium på sitt berg och rakt

framför sig hade man den prydliga Nylandsgatan med de grönskande planteringarna och den nybyggda staden på båda sidor.

Den unge resenär, som från formanslasset gjorde dessa reflexioner, medan han såg ut över sin blivande hemstad, var den nyanställda handelsbetjänten i Hellmans bod, *Gustaf Albert Petrelius*.

SLÄKT. UPPVÄXTÅR.

G. A. Petrelius' fader var guldsmed i Björneborg och hette *Johan Hindrik*. Modern hette *Beata Sandelin*. Johan Hindrik Petrelius hade i sin hemstad Uleåborg, där han föddes den 6 september 1797, mottagit intryck av det rörliga kommersiella och kulturella liv, som i början av det nittonde seklet rådde på den nordösterbottniska centralorten. Vid sjuåttio års ålder hade han gått i lära hos guldsmeden Märten Wilh. Strömer, genom vilken han fick sitt gesällbrev 1821. Året därpå finna vi honom som gesäll hos Lars Strandberg. Hans »vandringar» förde honom under den närmast följande tiden till olika mästare. Omsider anhöll han om burskap i Björneborg hösten 1824. Magistraten beviljade hans anhållan, trots ett visst motstånd från ett par guldsmeders sida, sedan han företett intyg att han under fyra års tid arbetat hos 9 olika guldsmeder. Han blev den 2 februari följande år mästare i Björneborg under Vasa ämbete; som mästerstycke gjorde han ett par ljustakar av 10—12 lods vikt.

Ett par veckor efter det han erhållit sitt mästarbrev, firade han bröllop med Beata Sandelin i Vasa, dotter till uppsyningsmannen vid Vasa stads beckbruk Hans Nilsson San-

Domkyrkan och dess omgivning på 1840-talet.

Litografi av Knutson.

delin. Han erhöll i henne en dugande och präktig hustru med många av de goda egenskaper, vilka gå igen hos medlemmarna av den släkt hon tillhörde.

Guldsmed Petrelius arbetade de första åren i Björneborg med en gesäll och en lärgosse; tidtals hade han endast en lärgosse eller var alldeles ensam. Åren 1837—1840 var han bisittare och därefter tolv år ålderman. Hemmet var anspråklöst, såsom hantverkarhemmen denna tid voro. I familjen föddes åtta barn, av vilka sex uppnådde mogen ålder. Efter den förstfödde, en gosse, som dog ett par veckor gammal, följde Johan Emil, vilken var dövstum. Såsom vuxen ägnade han sig åt urmakaryrket och säges ha varit mycket begåvad. Hans mästestycke, ett spindelur med alabasterhölje, finnes ännu bevarat. Därefter föddes Karl Fredrik, som dog i unga år. Frans Wilhelm, den fjärde av sönerna, blev bagarmästare i staden. Den femte kom som nyårsgåva 1836 och döptes till *Gustaf Albert*: det första

namnet fick han efter sin morbror. Därefter följde Karl Rickhard, död vid tio års ålder och Otto Evert samt Alexandra, som levde längst av syskonen; hon avled i Åbo 1922.

Gustaf Albert sattes i stadens »storskola» vid 11 års ålder. Mera än två års skolgång hade fadern inte råd att kosta på honom. Det gällde att följa de äldre brödernas exempel och välja en praktisk bana. Då han intresserade sig för handel och syntes äga begåvning åt det hållet — affärsanlag hade varit särskilt framträdande hos medlemmarna av släkten Sandelin — fick han taga anställning som bodgosse hos handlanden Vallin, där han stannade två år till dess affären upphörde. Nu inträdde han i tjänst hos handlanden Gustaf Sohlström, men dennes affär gick i så liten skala, att han ej hade tålamod att fortsätta, efter vad han själv senare berättar i sina självbiografiska anteckningar.

Större förhållanden och ökade möjligheter att utveckla sina krafter hägrade för gossen. Åbo, den gamla huvudstaden, var särskilt lockande. Genom förmedling av handlanden Mannelin lyckades han också erhålla plats hos handlanden Michael Hellman i Åbo, och så anträdde den färd, vars avslutning jag skildrat här ovan.

HANDELSBETJÄNT I ÅBO.

Michael Hellman (1810—1856) hade liksom Petrelius först »stått på bod» i Björneborg — han var hemma från Harjavalta — och inflyttat till Åbo 1833. Här började han efter några års kondition driva handelsrörelse i kompanjonskap med en annan bodbetjänt, den senare så bekanta G. W. Nommell, från vilken han dock sedermera skilde sig och öppnade egen affär i gården N:o 9 vid Slottsgatan. År 1847 flyttade

han till bergsrådet Julins gård, N:o 5, vid samma gata, senare känd såsom den Forseliuska gården. Här utvecklade han sin handelsrörelse till en av de mest ansedda i staden samtidigt som han vann ett gott namn som köpman. Hellmans bod var känd för sitt välsorterade lager och sina facila priser och stod sig bra i konkurrensen med den Nommellska boden icke långt ifrån.

Petrelius inlogerades som handelsbetjänt hos sin förman enligt tidens sed. Där trivdes han bra och var åtminstone till en början nöjd med sin principal och sina kamrater, tre bröder *Galle*, *Carl Reinhold*, *Christian* och *Matts Viktor*, av vilka den förstnämnde sedermera blev kompanjon med Hellman. Betjäningen kallades därför allmänt »Kalles gossar», »Kallen poikia» och såsom en sådan blev också Petrelius först tagen.

Tjänstgöringen var sträng. Kommersen gick från tidigt på morgnarna till sent på kvällarna. Såsom den yngste fick Petrelius vara först och sist tillstädes och skonades ingalunda av kamraterna, ehuru det rådde ett gott förhållande dem emellan. Till och med sön- och helgdagar måste bodpersonalen vara i verksamhet: tvätta glas och porsliner, städa o. s. v., ty sådant var det ej tid med om vardagarna. Endast var tredje söndag fick man ledighet och då under villkor att uppgiva var man befann sig. Lönen var 100 rubel om året; detta skulle räcka till kläder och skoplagg, men i klädesväg tilläts ingen lyx och endast smorlädersstövlar begagnades till skoplagg. Men han redde sig, intresset för affären och förhoppningen om bättre ställning med åren hjälpte gossen att härda ut med den stränga köpmansskolan från början.

Miljön i det Hellmanska huset var starkt björneborgsbe-

tonad. Handelsmannen själv hade gjort sina första lärospån i Björneborg och även där tagit sig hustru. Bröderna Galle voro likaledes björneborgare. Besökare från den trakten voro därför självskrivna kunder i Hellmans bod under sina handelsresor. De medförde färska hälsningar från hemstaden och kunde återföra bud dit med besked om att allt gick bra för den unge bodbetjanten.

En handelsmans kommers var på denna tid icke inskränkt till stadsbutiken, utan försiggick även på marknaderna i olika delar av landet, ofta nog på långt avlägsna orter. Åbohandlarnas »stånd» voro livligt besökta och vid sådana tillfällen kunde man göra goda affärer. Petrelius var med om många handelsfärder till närmare eller fjärmare handelsplatser och kunde ännu på sin ålderdom berätta lustiga historier om huru det gick till i marknadstider. Det gällde att vara flink och orädd och att klara sig i kinkiga situationer. Det var icke alltid det lättaste att hålla reda på sina varor. Stundom kunde en silkesduk eller någon annan persedel obetalad smusslas från disken i en vid kjolficka och då krävdes rådighet och sinnesnärvaro av pojkarna bak disken. Petrelius var flera gånger med att handgripligen rätta sådana »misstag», vilka ibland kostade spekulanten det dubbla priset eller mera; sådana »tillfälliga» vinster brukade man överlämna som understöd åt de fattiga.

FÖRSTA MAN PÅ AFFÄR. HANDELSSKOLESTUDIER.

Det räckte icke länge, innan Petrelius kom underfund med att han behövde mera kunskaper än den vardagliga bodkommersen kunde giva. De enda tider, som stodo till buds

för studier, voro emellertid aftontimmarna efter kl. 8 samt söndagsmorgnarna. Vetgirig och ivrig som han var tog han dessa timmar till vara. Han använde kvällarna till räkning för magister *V. Svehla* och söndagsmorgnarna till rättskrivning för rektor *K. Lindström*. Dessutom tog han lektioner i flöjtspelning för musikern *Oskar Stenberg*, som vistades i staden.

Efter tre års kondition hos Hellman blev Petrelius erbjuden första mans plats hos handlanden *G. W. Nomell*. Då han icke kunde hysa någon förhoppning om snabbare avancemang hos Hellman, där de tre »Kalles gossarna» hade företräde, antog han den erbjudna platsen. Den praktiska erfarenhet han här vann blev av stor betydelse för hans framtida affärsverksamhet, på samma gång hans nye principal blev ett gott föredöme för honom i många avseenden.

Gustaf Wilhelm Nomell (1808—1867) hade redan 1835 vunnit burskap i Åbo för idkande av »salt och kramhandel». Efter någon tid hade hans manufakturaffär, inrymd i gården Slottsgatan 6, utvecklats till en av de förnämsta i staden. Själv intog han under sina välmaktsdagar en ansedd ställning bland stadens borgare. *O. E. Ringbom* tecknar i sina Skildringar och berättelser följande sympatiska bild av honom: »Redan som köpman kom Nomell i beröring med ett talrikt antal personer, vilka plägade göra sina uppköp ur hans rikt och elegant furnerade manufakturlager, ehuru egentligen hans personliga egenskaper gjorde honom mera bemärkt inom samhället. Han tillhörde nämligen dessa naturer, som, fastän uppväxta i tarvliga förhållanden, besitta väsendets finhet och denna blick för det behagliga, det vackra i livet, som gör att allt, varvid sådana naturer lägger hand, erhåller en viss angenäm prägel. Nämnda hos Nomell

medfödda egenskaper hade han vidare utbildat under resor i Europas stora kulturländer, därifrån han hemförde icke allenast efterfrågade handelsvaror, utan ock det allt mer förfinade sinnet. Detsammats tillfredsställande gjorde dock behövt ett visst mått av tillgångar, och jämväl dessa funnos åtminstone under en tid av hans liv. Ty det vakna affärssinnet verkade därtill, att hans ekonomiska ställning uppblomstrade och omsider, vid det han hade uppnått mannaålderns mognad, syntes vara baserad på solid grund, varigenom han med lätthet sattes i stånd att förskaffa sig det, som naturlig och odlad smak gjorde honom böjd att eftersträva. Vad Nomell i avseende å finhet kunde och ville åstadkomma, därom vittnade, bland annat, hans präktiga ungarshem, upptagande en av de vackraste lokalerna i Åbo, och hans magnifika handelsbutik. Den sistnämnda, som vid dess inredning för några decennier tillbaka, var Åbos och måhända Finlands propraste salubod, utmärker sig ännu i den dag som är genom prydighet och har traditionellt bibehållit namnet att innehålla varor, godkända av smaken och modet.»

Såsom komplettering till denna karaktärsteckning yttrar den nämnda berättaren i ett följande avsnitt: »Ganska varaktiga minnen av Nomell äger man i Åbo. Hans skönhetsinne, omfattande även trädgårdsskötsel och trädplantering, hade till mål att bereda icke allenast hans egen person, utan ock allmänheten trevnad och behag. Sålunda lära åtskilliga av de i Åbo befintliga öppna platser, vilka till icke ringa prydnad för staden äro med träd och buskväxter planterade och som åtminstone delvis ersätta dess kända brist på egentliga promenader, hava Nomell att tacka för sin försköning. Åtminstone torde detta kunna sägas om de på vardera sidan

om Aurajoki löpande gatorna, vilkas lummiga, vackra träd skola genom Nomells försorg och på hans bekostnad vara ditplanterade».

Om Petrelius' köpmannablick i Nomells tjänst ställdes på vida svårare prov än på den förra platsen, så kunde han här också tillräkna sig en viss andel i det anseende affären åtnjöt. Ty det ankom i huvudsak på honom att utvälja och inköpa de varor, som skulle hållas till salu i butiken. Han skötte sin plats till full belåtenhet för sin principal. När han efter tre års tjänst hos Nomell sade upp sig, det var hösten 1856, för att följande vårtermin inträda i handelsskola — han var nu 20 år gammal och hade definitivt beslutat ägna sig åt köpmansyrket — blev han emellertid uppmanad att kvarstanna över vintern. Nomell ämnade nämligen upphöra med minutaffären och behövde för realisationen en man som han kunde lita på. Butiken skulle vara tom den 1 juli följande år. Från denna dag var den hyrd av handlanden Wilhelm Brofelt från Helsingfors.

Petrelius blev erbjuden vissa extra förmåner, för den händelse han ville stanna kvar. Förutom lönen, som nu var 150 rubel, skulle han erhålla 50 rubel för realisationen och ytterligare fri bostad och frukost hos sin principal under det han besökte handelsskolan på hösten. Detta var ett lockande anbud. Och det blev även antaget. Varulagret realiserades tämligen fullständigt och den nye hyresgästen övertog lokalen på utsatt tid. Uppgårelsen skedde på överenskommet sätt utom att den förmån i form av rum och kost, som förespeglats, uteblev. Härom talades icke, säger Petrelius, »utan jag fick flytta till det s. k. Bergmans hotel (fru Ladde) och min förra principal flyttade in uti tio rum».

Allt detta rubbade emellertid icke Petrelius' föresats att skaffa sig också teoretisk utbildning. Han inträdde i »handelsskolan hos gubben Dal» hösten 1857. Vid höstterminens utgång hade han avslutat sin kurs i »sex månaders bokhålleri». Då Dals handelsskola emellertid icke ansågs tillfyllest för en fullvärdig köpman, beslöt han att under vårterminen genomgå stadens handelsskola, som då leddes av Edw. Petré. Han avslutade kursen vid vårterminens utgång och avlade jämte andra in- och utrikes köpmansexamen. Resultatet av årets studier betraktade han såsom gott och det beredde honom stor tillfredsställelse att äga den för en köpman oundgängliga utbildningen. Denna hade också vunnits jämförelsevis snabbt i betraktande av att det han lärde sig vid 9—10 års ålder i Björneborg icke var så mycket att bygga på och att hans förstudier i Åbo varit nogså knapphändiga.

SJÄLVSTÄNDIG KÖPMAN. VISTELSE UTOMLANDS.

Petrelius tillgångar tilläto honom icke att omedelbart resa till utlandet, såsom han ursprungligen tänkt. I stället öppnades en annan möjlighet för honom. Den förutnämnda handlanden Brofeldt, som hyrt Nomells lokal, hade icke haft framgång med sin handel i Åbo, varför han flyttade till Helsingfors. Nomell, som visste, att Petrelius i kompanjonskap med sin gode vän *Gustaf Wilhelm Carén* (1834—1904) tänkte öppna en manufakturhandel i staden, underrättade dem om, att lämplig lokal nu stod till buds. Samtidigt erbjöd han dem att övertaga hans lager av kläder och garn.

Nomell hade nämligen efter det han upphört med minut-

Ungdomsporträtt av G. A. Petrelius.

Dagerotypi.

handeln börjat driva engrosaffär med dessa varor. Men framgången svek. Petrelius säger i sina självbiografiska anteckningar, att Nomell icke var vuxen att sköta en sådan affär. Den realisation han nu stod inför innebar praktiskt taget avslutningen av hans köpmannabana. En ekonomisk nedgångsperiod begynte. Nomell drogs in, säger Ringbom, i »en av dessa hemska stormvindar, som, förkrossande och förstörande, periodiskt vira fram över affärsvärlden». Gården blev såld åt Carén år 1863. Omsider nödgades han göra konkurs och flyttade därefter till landsbygden, varest han framlevde sina sista år i obemärkthet.

De båda unga köpmännen, Petrelius och Carén, togo Nomells nyssnämnda förslag under grundlig omprövning. Efter mycket funderande övertogo de den gamla Nomellska butiken jämte det erbjudna lagret och öppnade den 1 september 1858 en fullständig manufakturaffär. Affären bedrevs under firmanamnet G. W. Carén; Carén var nämligen två år äldre och hade redan förut innehaft en butik, som mest annonserade frukt till salu. Han hade också fått sitt burskap den 4 augusti samma år, medan Petrelius först något senare eller den 15 september vann burskap »till idkande av in- och utrikes handel». I utslaget heter det, att Petrelius »medelst särskilda bevis styrkt att han äger god fräjd, i längre eller kortare tid tjänat vid handel ävensom föreskriven handelsexamen undergått». För sina utskylder till kronan och staden under de sex första åren jämte skjutsningens utgörande in natura i tre års tid hade han ställt vederhäftig borgen av handlandena G. W. Nomell och Carl Galle. Sedan han betalt den vanliga nyborgaravgiften till stadskassan och avlagt buraeden inför magistraten, ägde han således rätt att driva handel i staden och kunde betrakta sig som självständig köpman. Han var då närmare 23 år gammal.

Planerna på att resa utomlands i studiesyfte ställdes nu på framtiden. De båda kompanjonerna insatte hela sin energi i skötseln av affären. Tack vare den iver, det intresse och den erfarenhet de ägde, lyckades de, trots sin ungdom, bringa affären till en mycket hög nivå. Den var försedd med ett välsorterat lager, bjöd ständigt på nyheter och höll facila priser, varför kundkretsen var mycket stor. Ett gott förhållande rådde mellan principalerna. De sammanknötos icke endast av affärsintressen utan även av varma vänskapsband.

I tio år drevo Carén och Petrelius affären gemensamt. Därefter, år 1868, överlät den senare sin andel åt Carén, som nu ensam fortsatte affären. Genom denna överlåtelse hade Petrelius fått ett avsevärt kapital och beslöt därför realisera

G. W. Carén

de gamla planerna på en utlandsresa, närmast i syfte att lära sig språk.

Resan blev av stor betydelse icke blott genom de språkkunskaper han inhämtade, utan framför allt genom de rika erfarenheter han vann inom olika affärsområden och de bekantskaper han knöt. På grund av sin mogenhet och den vidsträckta kännedom om förhållandena inom affärslivet hemma, som han redan vunnit såsom handlande, kunde han nu bättre än förut tillgodogöra sig lärdomarna utomlands.

Petrelius reste först till Hannover, där han stannade från maj till september sistnämnda år. Då fick han besök av sin förre bolagsman Carén, i vars sällskap han företog en resa till Paris. Efter återkomsten stannade Petrelius ännu kvar i Hannover. Något senare beslöt han att i sällskap med sin lärare, professor *Gade*, resa till Stuttgart. Där dröjde han till slutet av november, då han jämte sin professor på nytt återvände till Hannover för att fortsätta språkstudierna.

Längre än till början av följande år kunde han emellertid icke stanna utomlands. Carén, vars hälsa var vacklande, hade nämligen, när de båda affärsvännerna skildes i Hannover, tagit löfte av Petrelius, att denne, i fall Carén skulle sjukna in eller dö, måtte återvända hem och sköta affären, för den händelse fru Carén skulle bedja honom därom. Det förutsedda inträffade. Carén träffades i januari av ett slag-anfall, varefter hans fru telegraferade till Petrelius och anhöll att han omedelbart måtte via Petersburg komma till Åbo för att sköta mannens affärer. Han infriade sitt löfte och reste till Åbo, varigenom studierna i Tyskland blevo avbrutna.

Petrelius fann vid hemkomsten sin förra bolagsman svårt sjuk. Ledningen av affären lades i hans hand. Den viktigaste uppgiften denna tid på året var att anskaffa varor för den stundande sommarsäsongen. I sådant syfte återvände han i mars till Tyskland samma väg som han kommit, den besvärliga vägen över Petersburg, som den tiden måste företagas med häst genom hela Finland. Med första fartygs-lägenhet i maj kom han tillbaka till Åbo med de inköpta varorna. Firman kunde nu annonsera, att lagret blivit tillökad med en mängd nya och moderna artiklar. Emeller-

*G. A. Petrelius (den andra sittande från vänster) i kretsen
av ungdomsvänner. 1860-talet.*

tid hade Carén tillfrisknat och kunde kort därefter åter
övertaga skötseln av sin affär.

SKJORTFABRIKEN.

Petrelius var nu ledig och blev tvungen att tänka ut nå-
got annat verksamhetsområde, ty han kunde icke vara utan
sysselsättning. Utom övriga lärdomar han vunnit i Tysk-
land, hade han fäst sin uppmärksamhet på de stora vitvaru-
fabriker, som där drevos i stor skala. Han ansåg sig kunna
uträtta något särskilt på detta område, som var föga upp-
arbetat i Åbo.

Den enda i Åbo och troligen i hela landet existerande skjortfabriken hade öppnats 1867 av fru *Carolina Juselius*, änka efter den 1851 avlidne handlanden Johan August Juselius. Fabriken, som var inrymd i sysslomannen Ylanders gård invid domkyrkan, privilegierades 1869 och överflyttades året därpå till Wendelins gård Slottsgatan 6. Kort därefter omtalas även fabriken tvättinrättning, vilken ibland kallas fabriken »fransyska tvättinrättning». Änkefru Juselius överlämnade fabriken åt sin son *Carl Fred. Juselius* den 1 januari 1875, efter att denne året förut ernållit tillstånd att i staden »anlägga och driva en fabrik för tillverkning av allehanda linnesömnader ävensom i sammanhang därmed en tvättinrättning.»

Under änkefru Juselius' tid synes fabriken ännu icke ha drivits i någon större skala. Dock utfördes där, enligt annonserna, »skjortor av holländska och finska linnelärfter, skjortbröst finare och grövre, moderna manschetter, höga och låga, dubbla och enkla, kragor, lång- och kortsnibbiga, uppstående, släta, kantade med och utan snören». Tillverkningarna kunde beställas direkt eller köpas hos handlanden *O. H. Granberg*, som annonserade dessa fabrikater under rubriken »inhemsk industri». Efter överflyttningen anordnades försäljning i sammanhang med fabriken med ingång från gårdssidan. Fabriken genomgick senare under *C. F. Juselius* tid en betydande utveckling. Försäljningslokaler upprättades i Helsingfors, Tammerfors, Viborg m. fl. städer.

Utom vid *Carolina Juselius*' skjortfabrik tillverkades skjortor och andra linnesömnader till allmän avsalu endast av *Fatima Schalberg*, dotter av kämnarspraeses *Schalberg* och boende i »f. d. änkan *Kumenius*' gård i början av

Österlånggatan». Största delen linnesömnader utfördes i hemmen. Sedan inhemska fabrikstillverkningar börjat föras i handeln, vunno dessa allt större efterfrågan, varför Petrelius ansåg att en fabrik borde löna sig.

I februari 1869 erhöll Petrelius tillstånd av magistraten att anlägga och driva en fabrik för linne och bomullssömnader. Fabriken inrymdes i handlanden Caréns gård Slottsgatan 6. Gården innehas f. n. av apotekaren Artur Carén, handlanden Caréns son. Petrelius drev fabriken det första året i mindre skala, men fann snart, att affären lönade sig endast i mycket större omfattning. Han insatte då hela sitt sparade kapital i fabriken, utvidgade denna betydligt och i stället för att som förut försälja tillverkningarna direkt från fabriken, öppnade han en försäljningslokal för vitvaror i stenhuset, Slottsgatan 5; detta var i juni 1870. Året därpå flyttade fabriken till den av Petrelius inköpta f. d. Alfthanska gården Slottsgatan 16—Västra Strandgatan 15, där den förblev inrymd ända till dess fabriken upphörde efter hans död.

Fabrikens tillverkningar vunno mycket snart en stor popularitet. Beställningarna ökades år från år. En av Petrelius anställd resande, *M. I. Berg*, insände alltjämt större orderlistor. Brevens från såväl handlande som privatpersoner visa genomgående, att kunderna voro tillfredsställda med de Petreliuska fabrikaterna, vilka förefalla att ha fått spridning över hela landet. En eldsvåda i fabriken i början av 1872 förorsakade ett kort avbräck, men gav i stället anledning till nya utvidgningar.

Försäljningen utvecklades jämsides med fabriken till en affär, i vilken allt som hörde till vitvarubranschen tillhandahölls. I annonserna framträdde särskilt »Tammerfors lin-

nefabrikater» vid sidan av de egna tillverkningarna. Inom kort blev Petrelius även en stor avnämare av fabrikör K. A. Almgrens i Stockholm sidenvaror, och han knöt senare intima personliga förbindelser med denne framstående och väl kände affärsman. Korrespondensen giver för övrigt vid handen, att han var högt uppskattad av sina affärsvänner.

I förening med vitvaror hade man redan före Petrelius' tid även sålt symaskiner. Man levde nu mitt i den brytningstid, då maskinell tillverkning avlöste handsömnad i hemmen. Symaskinerna voro därför en viktig handelsvara liksom de förblivit det sedan dess. Petrelius hade ända från skjortfabrikens inrättande lagt an på denna artikel. Försäljningen ökades starkt efter det han uppställt egen butik. Symaskinsbeställningarna upptaga en betydande del av korrespondensen från förra hälften av 1870-talet, då han tyckes ha varit den största importören av detta slags maskiner i landet. Han saluhöll symaskiner av Singers fabrik, vilka tidigare sålts endast av handlanden O. H. Granberg, samt av firmorna Wheeler & Wilson, Grower & Baker, Natalis & C:o, Pollack Schmidt & C:o, Bassermann & Mondt, Mestwerth & C:o, Husqvarna (»stålmaskiner») m. fl. För flera av dessa fabriker var han generalagent för Finland och hade i sin tur underagenter i andra städer.

Petrelius använde i ovanligt stor utsträckning annonsering för bekantgörandet av sina fabriker och de varor han förde i sin affär. Klichéer förekomma ofta i hans annonser. En synnerligen effektiv annons ingick under fabrikerens första år flera gånger i veckan, avsedd närmast för kunder i landsorten: en mansfigur utvisande (med bokstäver) de mått som voro nödvändiga för beställningar av skjortor. Även

andra tillverkningar liksom utländska och inhemska nyheter inom branschen annonserades mycket ofta. Det förefaller som om Petrelius tidigt hade kommit till insikt om betydelsen av en skickligt gjord reklam.

Den snabba utvecklingen av G. A. Petrelius' skjortfabrik framgår bäst därav, att försäljningsvärdet, som enligt Manufakturdirektionens årsberättelser redan vid slutet av 1870 var uppe i 60,000 mark, steg för varje år och efter det fabriken arbetat blott fyra år nådde det höga beloppet av 120,000 mark. Den Juseliuska fabriken försäljningsvärde var det året 11,000 mark. Tre år senare, 1876, voro siffrorna från de båda fabrikerne i Åbo resp. 120,000 och 68,500 mark.

Petrelius hade det sistnämnda året 82 personer anställda i sin fabrik. Någon större utvidgning skedde ännu icke, ehuru vissa rationaliseringar år från år företogos. Försäljningen organiserades mera effektivt, i det att filialer öppnades i den ena staden efter den andra: Helsingfors, Tammerfors, Viborg, Vasa, Björneborg, m. fl. orter. Från landsorten inkommo skriftligen en stor mängd beställningar, varom den bevarade korrespondensen bär vittne. Här åberopas ofta annonserna och de i dem ingående uppgifterna. Det visade sig att skjortfabrikens produktion i hög grad var ägnad att fylla ett ständigt växande behov. En starkare konkurrens uppstod efter 1876, då skjortfabriker anlades i Helsingfors av H. A. Wiklander, i Tammerfors av J. Petersen och i Viborg av G. A. Ahrenberg. Men den Petreliuska fabriken hade fått ett stort försprång och stod sig bra i konkurrensen. Någon avsevärd nedgång märkes därför icke.

SKEPPSREDARE.

I Åbo sjöfarts historia II anföres i en not ett uttalande ur Petrelius' självbiografiska anteckningar, att han drivit rederirörelse men förlorat därpå och även varit med i ångbåtar: »dock icke med annan framgång än att jag ansett det för orten vara en nödvändighet att driva skeppsfart, om ock behållningen blivit för mig minusaffär». Detta uttalande återspeglar den totaluppfattning han på äldre dagar hade om sin verksamhet som skeppsredare. Emellertid var han på 1870-talet en ivrig främjare av den rederirörelse, som blomstrade i Åbo i synnerhet under förra hälften av det nämnda årtiondet, och han insatte själv betydande penningsummor i denna rörelse. Som avnämare av utländska varor hade han ett direkt intresse av att förbindelserna med utländska hamnar upprätthölls. Sjöfarten fängslade hans intresse under en lång tidsperiod; senare blev han mera upptagen av skötseln av större industriella företag.

Första gången jag sett honom nämnas som fartygsredare är i en förteckning över aktionärerna i »Österbottniska ångfartygsaktiebolaget». Petrelius finnes i denna förteckning upptagen såsom innehavare av 21 aktier. Bland bolagets 48 aktieägare i Åbo innehade endast sex personer ett högre antal. Huru länge han varit med i detta redan 1856 bildade bolag är mig obekant. Betydande delar torde han ha ägt i ångbåtarna *Aura* och *Dagmar*, vilka på 1860- och 1870-talen upprätthöllo förbindelserna mellan Åbo och Stockholm, eftersom han nämnes som direktionsmedlem i dessa bolag. I det 1876 bildade »Ångfartygsaktiebolaget *Pehr Brahe*» var han de första åren verkställande direktör.

»Heimo från Åbo. Kapt. C. V. Åkerros 1882.»

Även i ångfartygen *Åbo*, *Finland*, och *Åland* var han delägare; bland den sistnämnda ångarens aktionärer kvarstod han så länge han levde.

De längre gående segelfartygen eller kombinerade ång- och segelfartygen intresserade honom lika mycket i synnerhet under de första åren av 1870-talet. Han skötte expeditionerna för *Express* och *Rapid*, korresponderade med kapten, skeppsmäklare och in- och utländska firmor. Nybyggnader planerades och försäljningar diskuterades. Allt emellanåt krånglade auxiliärmaskinerna på de fartyg som försetts med sådana. Den 14 juli 1872 skrev skeppsmäklaren Schierbeck i Köpenhamn, att *Express* hade lyckligen anlänt. »Under gårdagen försökte kapten Granberg med egen maskinist att reparera en läcka på ångpannan, men då detta icke lyckades och det ville medtaga en 8 à 10 dagar att få det grundligt reparerat vid folk från land, så

bestämde kapt. Granberg sig till att fortsätta resan med segel till London». Detta visar bland många andra exempel att auxiliärfartygen voro opraktiska. Maskineriet avlägsnades också snart från det ena fartyget efter det andra.

På Petrelius' anmodan försökte kapten A. A. Broberg i januari 1874 sälja Rapid i Köpenhamn, ehuru försöket gick om intet, emedan Petrelius telegrafiskt avböjde anbudet. Däremot tyckas samtida underhandlingar ha lett till försäljning av det i Korpo byggda barkskeppet *Atlanta*, i vilket Petrelius, enligt kapten Brobergs brev, var intresserad och där han tydligen hade ganska mycket att säga till om, eftersom han vid underhandlingarna förde rederiets talan. Fartyget låg nu upplagt i Malmö, medan kaptenen J. W. Jansson befann sig hemma i Korpo. Broberg berättar, att en köpare, som »tyckes hava god lust till fartyget» besiktigat detsamma och bjudit 40,000 svenska riksdaler. Även detta anbud avböjdes först av Petrelius, men fartyget blev faktiskt samma år sålt till Malmö. Med kapten Broberg brevväxlade han även om försäljning av det likaledes ursprungligen i Korpo hemmahörande fartyget *Elsa*, en affär, som dock icke kom till stånd.

Under senare delen av 1870-talet drog sig Petrelius bort från den direkta skötseln av rederierna. Men han fortfor att taga större eller mindre delar i nybildade rederier, varför hans fartygsandelar alltjämt ökades, ehuru flera fartyg försåldes. I mitten av 1880-talet ägde han aktier i ångbåtarna *Finland*, *Åbo*, *Pehr Brahe* och *Åland*, i *Sydfinska A.B.*, *Nordsjö A.B.* och *Åbo läns kustångbåts A.B.* samt 10/32 i *Heimo*, 3/16 i *Express*, 10/64 i *Arvio*, 1/10 eller där omkring i *Storfursten*, *Neptun*, *Jalo* och *Aimo* samt mindre

delar i *Rurik, Lennätär, Turku* och *Ajan*. Nu hade emellertid andra intressen fängslat honom i högre grad. Några stora vinster inflöto icke heller från rederirörelsen, vilket även avspeglade sig i fartygsprisen. Men Petrelius ansåg, som redan sagts, att skeppsfart var en nödvändighet för orten. Hans sista rederiintresse knöts till Ångfartygsaktiebolaget Åland, i vilket han under många år var verkställande direktör.

Det första årtiondet Petrelius verkade som självständig köpman, fabrikör och skeppsredare var för honom i det stora hela mycket lyckosamt. Härtill bidrogo säkerligen i hög grad den utpräglade köpmannabegåvning han ägde och den utmärkta praktiska skolning han erhallit. Hans förmåga i kvalitets- och värdebestämning var mycket stor; tillika ägde han en god blick för de affärsområden, som kunde bli lönande. Men han gynnades också av konjunkturena. Första hälften av 1870-talet var en uppgångsperiod, under vilken det allmänna välståndet ökades. Landet tillvann sig snabbt en ökad köpkraft tack vare många samverkande omständigheter: den enormt ökade trävaruexporten, stora framsteg på jordbrukets område, gynnsamma lagstiftningsåtgärder för främjandet av näringslivet, sjöfarten o. s. v. Under den andra hälften av samma årtionde inträffade en stark depression, som ökades genom rysk-turkiska krigets verkningar. Men också gynnsamma händelser kunna antecknas, speciellt för Åbo stads affärsliv; jag erinrar blott om den 1876 öppnade järnvägstrafiken. Det förefaller som om Petrelius haft lyckan, kanske genom förmåga och tur i förening, att värja sig för de dåliga affärerna och i rätt tid rikta blickarna på de bättre.

Anna Petrelius.

G. A. Petrelius.

1870-talst.

FAMILJEFÖRHÅLLANDEN. VIDGAD AFFÄRSVERKSAMHET.

Petrelius ingick den 12 juli 1870 äktenskap med *Anna Viktorina Trapp*, född den 20 februari 1843, dotter till häradshövdingen *Ernst Otto Trapp* i dennes andra gifte med *Agatha Carolina Richter*. Släkten Trapp hade, som känt, gamla anor i Åbo och bevarade rika ekonomiska och kulturella traditioner samt räknade inom sig flera för staden och för landet i dess helhet betydande personligheter. Ett bemärkt rum intog på sin tid jämväl släkten Richter. Petrelius blev sålunda genom sitt äktenskap intimare än förut knuten vid Åbo samhälle och de allmänna medborgerliga intressena. Umgängeskretsen vidgades och sällskapslivet kom nu att spela en större roll för honom än tidigare. Jag nämner blott, att Anna Petrelius var halvsyster av samma

far med generalkonsulinnan *Vivi Malm*, »en i sin hälsas dagar av hela Åbo känd, för sin intelligens, sin energi och sin varma känsla av hela Åbo högt skattad person».

I det vackra hem Petrelius inrett i den förra Alfthanska gården — köpet skedde fem dagar före bröllopet — var fru Anna en för sitt blida väsen och sin godhet av alla avhållen värdinna. Hon var, enligt vad Petrelius själv betygar, en mycket förständig kvinna, som han var mycken tack skyldig. Sjuklighet nödgade henne att under många år underkasta sig läkarvård och ofta besöka badorter, vilket måhända, såsom han yttrat i sina självbiografiska anteckningar, i någon mån hindrade honom att utveckla sina affärstankar i den utsträckning han önskat. Men i stället var hon för honom ett värdefullt stöd i alla hans allmännyttiga och filantropiska företag. Makarna Petrelius och den släkt- och vänkrets som samlades i deras hem följde vaket och intresserat utvecklingen så av de enskilda som de allmänna förhållandena i staden. Man diskuterade politiska, ekonomiska och samhällseliga spörsmål; man överlade om åtgärder till bispringande av de mindre bemedlade, likaså höll man sig underkunnig om vad ortens allmännyttiga företag hade behov av. Vålgörenhet och humanitet voro utmärkande för de båda makarna. Tack vare den gynnsamma ekonomiska utvecklingen funnos numera också möjligheter att låta dessa egenskaper träda i dagen.

Anna Petrelius avled den 5 april 1886. Petrelius var då en förmögen man. Enligt bouppteckningen stego tillgångarna till något över 700,000 guldmark, däribland aktier i sexton företag till ett värde av 267,000 mark, inberäknat alla ångbåtsbolagsaktier, delar i 11 segelfartyg till ett värde av 26,000 mark och tre stadsgårdar värderade till 172,000

Den Petreliuska gården före påbyggnaden.

mark. Han hade också redan nu framträtt som donator genom den gåva av 40,000 mark han 1883 överlämnat till Handels societetens i Åbo Pensionskassa, i vilken han tjugu år tidigare inträtt som medlem. Räntan på detta kapital skulle överlämnas till en anförvant.

Såsom vi sett var Petrelius en driftig och intresserad skeppsredare och höll ut ganska länge. Men tillika hörde han till de köpmän, vilka tidigt insågo det vanskliga i denna näring och funno det förmånligare att placera penningar i företag, som syntes mera vinstgivande. Framför allt på industrins område kunde nu ett avgjort uppsving iakttagas. Vi finna honom redan i början av 1870-talet såsom delägare i nya anläggningar, dels sådana som stodo nära hans tidi-

gare intressen, dels sådana där han genom en insats samtidigt ansåg sig gagna det allmänna och dels slutligen industriella företag, vilka krävde större kapital och spände över större vidder av det ekonomiska livet. På dessa områden utvidgade han sin verksamhet mest.

Ett företag från början av 1870-talet, till vilket han var en av initiativtagarna och där han senare fungerade som en av verkställande direktörerna var »N y a b r y g g e r i a k t i e b o l a g e t i Å b o». Direktionen, som utom Petrelius bestod av *V. A. Reims*, *C. J. Österlund* och *I. W. Rautell*, erhöll den 13 maj 1871 tillstånd och privilegium för nämnda bolag att anlägga och driva en fabrik för tillverkning av öl och svagdricka samt s. k. iskällar- och sockerdricka. Nya bryggeriet blev en god affär och tillförde sina ägare avsevärda vinster. Senare inträdde Petrelius även i »Amalienborgs Aktiebolag» och dess direktion.

Tillsammans med sin svåger Carl Ernst Trapp övertog han 1874 J. Torckells järnhandel, en affär som nådde en betydande utveckling. Ända in på nittonhundratalet voro Trapps järnhandel och Österblads stadens förnämsta affärer i den branschen. I skötseln av denna affär torde dock Petrelius icke tagit någon del; han drog sig ganska snart helt och hållet från densamma.

Ett företag, som sysselsatte Petrelius i mer än 30 års tid, hade, om man så får säga, med stadens hälsovård att göra: *A u r a b a d i n r ä t t n i n g*. Åtminstone betraktade han inrättningen mera som ett kommunalt intresse än som en affär. Staden var på 1860-talet synnerligen illa lottad i detta hänseende. Kuppis var ur spelet för både badare och brunnsdrickare. En och annan »åbofarbror» styrde sina steg dit ut efter gammal vana, men det var slut med det

*Aura badinrättning (till höger). Handelskammaren (till vänster).
Islossningsbild.*

glada livet, slut också med det ivriga badandet; numera var kanske aftontoddyt det mest lockande. Andra badinrättningar, som skulle ha tillfredsställt högre anspråk, funnos icke heller. Visserligen serverade B. E. Thureson i S:t Eriks badinrättning karbad och ångbad samt bjöd på koppning för hugade och i en badstuga vid Österlånggatan nära kalkfabriken kunde man också taga sig en ordentlig »finnbastu». Men enligt den allmänna meningen var staden i detta avseende efter sin tid. I förbigående kan nämnas, att man på 1860-talet sommartiden kunde löga sig i Auras böljor i S:t Henriks bad vid Multavieru, ungefär där Kaserngatan går ned till ån. Detta bad- eller simhus, som hade Nils Henrik Pinello att tacka för sin tillkomst, vidmakthölls i många år av *M. J. Cronvall*, och det hette i annonserna i slutet av 1860-talet, att »vattnet i Aura å visat sig utomordentligt hälsobringande för personer, som i längre tid lidit av reumatiska olägenheter». Huru rik erfarenhet denna utsago byggde på är icke bekant, men i varje fall blev också denna badinrättning kortlivad.

Jag har inte lyckats utröna, vem som var den egentliga initiativtagaren till Aura badinrättning. Saken betraktades under alla omständigheter såsom viktig, och man tänkte till en början för ändamålet starta ett aktiebolag med Petrelius, Österblad och Carén i spetsen. Dessa planer förföllo, emedan ett tillräckligt antal aktier icke blevo tecknade. Då tog Petrelius saken i egna händer. Han hade år 1872 inköpt den s. k. Thilemanska gården vid Östra Strandgatan och beslöt att inrätta badinrättningen i det på gården befintliga stenhuset. Efter en del ombyggnader kunde gården tagas i bruk för ändamålet och den 2 januari 1872 öppnades Aura badinrättning. Som bevis för huru omständligt saken bedrevs kan anföras, att han korresponderade med personer både i Helsingfors och i Stockholm för att erhålla skickliga baderskor. Att detta lyckades och att badinrättningen även i övrigt motsvarade någorlunda höga anspråk och fyllde ett behov, som man säger, torde man kunna sluta sig till av den publik etablissementet under årtionden kunde glädja sig åt. Det besöktes av stadens förnämligare invånare, herrar och damer, och baden voro av allt att döma både angenäma och välgörande. Affären var föga lönande för ägaren, men den intresserade honom. Han ansåg — tydligen icke med orätt — att han med dess upprätthållande gagnade sin stad. Först tre år före sin död stängde han badinrättningen och sålde gården åt firman P. C. Rettig & C:o. År 1927 revs byggnaden för att giva rum åt det von Rettigska palatset.

»HEMMET».

På sin femtioårsdag den 1 januari 1886 uppvaktade Petrelius borgmästaren *Ferd. Juselius* med ett donationsbrev ly-

dande på 20,000 mark till en grundfond för ett tillärnat »Hem för ålderstigna fruntimmer». Tanken på ett sådant hem i Åbo hade föregående år inom intresserade kretsar, till vilka åtminstone fru Anna Petrelius hörde, utformats till ett fast beslut att organisera arbetet för bispringandet av behövande av bättre stånd, vilket arbete legat de mera välsituerade i samhället om hjärtat sedan gamla tider. Redan under slutet av 1700-talet brukade exempelvis Musikaliska Sällskapet arrangera konserter på Långfredagen för detta ändamål, vid vilka Pergoleses berömda »Stabat mater» utfördes.

I november 1885 beslöt ett antal medborgarinnor och medborgare, bland dem även makarna Petrelius, att bilda en förening för att på ett mera effektivt sätt än förut bispringa dels sådana ålderstigna damer, vilka från att ha levat i goda förhållanden hade fått det svårt att försörja sig på sin ålderdom och dels sådana, som efter att ha arbetat för andras bekvämlighet och nöje, på gamla dagar räknade endast medvetandet att ha gjort sin plikt såsom sin förnämsta tillgång. Genom föreningens försorg skulle ett hem uppbyggas för, såsom man från början tänkte sig, 20 ålderstigna. En anhållan insändes till Sparbankens principaler om ett anslag på 30,000 mark som bidrag till byggnadens uppförande. Denna skrivelse var undertecknad av följande personer: grevinnan *Hortense Creutz*, ärkebiskopinnan *Amanda Renvall*, domprostinnan *Johanna Hjelt*, hovrättsassessor *Karl Sjöros*, fru *Elise Sjöros*, konsulinnan *Charlotte Kumlin*, doktorinnan *Alma Kynberg*, fruarna *Mimmi Westling*, *Bina Österblad*, handlanden *G. Hoffstedt*, fruarna *Hedvig Silén*, *Rosina Holm*, *Anna Petrelius*, handlanden *G. A. Petrelius* och borgmästaren *Ferd. Juselius*.

»Hemmet».

Sparbanksprincipalerna ställde sig förstående till företaget och beviljade 20,000 mark att lyftas, sedan en styrelse för inrättningen konstituerats. Stadgar till den blivande föreningen utarbetades av herrarna Sjöros, Petrelius, Hoffstedt och Juselius, samt antogs vid sammanträde den 16 april 1886. Konstituerande sammanträde hölls den 16 november samma år, varvid det visade sig, att 43 ständiga och 235 årsmedlemmar antecknat sig på de framlagda listorna. Vid verkställt val till direktion för föreningen anmodades Petrelius att på grund av § 6 i föreningens stadgar inträda som självskriven ledamot. Övriga direktionsmedlemmar blevo herrar Sjöros, Juselius och Hoffstedt samt grevinnan Creutz, fruarna Sjöros och Silén. Direktionen utsåg borgmästaren Juselius till ordförande, handlanden Petrelius till verkställande direktör, handlanden Hoffstedt till kassör

samt hovrättsrådet Sjöros till sekreterare. Från och med år 1888 valdes Petrelius till ordförande och verkställande direktör, i vilka befattningar han kvarstod till sin död.

Direktionen skred omedelbart till förberedande åtgärder för »Hemmets» uppförande. Tomtplats ställdes till förfogande av staden. Stadsfullmäktige uppläto först tomten N:o 8 i 6:te kvarteret, men sedermera utbyttes denna tomt mot N:o 7 i samma kvarter, som av direktionen godkändes med det villkor att den förstnämnda tomten, som var belägen längre uppåt backen, aldrig skulle bebyggas. Ritningar uppgjordes av stadsarkitekt A. Kajanus. På våren 1887 sattes byggnadsarbetet i gång och redan i slutet av november samma år var »Hemmet» uppbyggt och delvis inrett. I början av det följande året utsågs fröken Mathilda Sjöros till föreståndarinna. Platserna, rönte mycket stor efterfrågan, varför det icke räckte länge, innan samtliga voro besatta. Ursprungligen tänktes »Hemmet» för 20 åldringar; vid den slutliga planläggningen ökades byggnadens storlek, så att den skulle kunna inrymma 30, varutöver ytterligare ett par platser iordningställdes.

Oväntat snabbt hade planerna på denna välgörenhetsinrättning kunnat realiseras till stor glädje för stadsborna, som nu sågo ett av sina käraste önskemål uppfyllt, och icke minst för de gamla, vilka i det nya hemmet kunde i lugn och fridfullhet tillbringa sin levnadsafton. Förtjänsten härav tillskrevs i främsta rummet Petrelius. Hans första donation hade varit den drivkraft som satte planerna i gång; i en senare årsberättelse kallas han också »Hemmets» stiftare och gynnare. Han ägnade även i fortsättningen ett oavlatligt intresse åt denna institution. Aldrig försummade han något direktionssammanträde. Initiativen voro i de flesta

G. A. Petrelius. 1880-talet.

fall hans, när det gällde åtgärder till »Hemmets» främjande och underhåll. Det var en rent av rörande omvårdnad han ägnade »Hemmet» och dess skyddslingar.

Upprepade gånger överlämnade Petrelius till »Hemmet» större och mindre donationer. Minnet av sin fyrtioåriga vistelse i Åbo firade han år 1890 med en fest, vid vilken han donerade 50,000 mark till denna institution. Om fyrtioårsfesten skriver signaturen »Bob» i Åbo Underrättelser följande: »Sällan eller aldrig torde stora festsalen i Stadshuset företett en så glänsande anblick som vid den senaste lördag av kommunalrådet G. A. Petrelius givna middagen. Ehuru även denna var av mera privat natur, var anledningen till densamma av sådant intresse för hela orten, att det må

tillåtas mig att nämna några ord därom. Under fyratio år har herr kommunalrådet Petrelius nu varit verksam medlem i Åbo kommun, och till de många andra vackra donationer, han gjort under denna tid, fogade han på jubileumsdagen ännu femtiotusen mark för sitt skötebarn »Hemmet». Sedan de församlade talrika gästerna genom ett tal av borgmästar Juselius blivit upplysta härom, tömdes den värderade jubilarens skål i skummande champagne. — Länge torde denna sällsynt vackra festlighet komma att fortleva i minnet hos de många, som hade förmånen att närvara.»

»Hemmet» blev föremål för varmt intresse och frikostiga donationer även från andra håll. Redan vid tiden för institutionens planläggande överlämnade fröken Aurore Unonius till densamma 20,000 mark med villkor att få uppbära räntan under sin livstid. Senare överlämnade flera personer större och mindre belopp, varförutom Åbo Sparbank upprepade gånger skänkte föreningen sitt stöd. Till det förut nämnda beloppet fogade Sparbanken ännu en summa av 20,000 mark som bidrag till byggnadens uppförande.

Sin sista och största donation till »Hemmet» gav Petrelius på sin sjuttioårsdag. Den 31 december 1905 översände han ett brev till kommunalrådet Hoffstedt, »Hemmets» skattmästare, i vilket han förklarade sig ha funnit att utrymme saknas för många sökande interner, av vilka flera väntat i mer än fem år för att bliva intagna. Härefter fortsatte han: »I morgon den 1 januari 1906 fyller jag 70 år och får jag såsom minne av denna dag överlämna till 'Hemmet' för ålderstigna fruntimmer i Åbo' etthundratusen mark i hogsående revers, löpande med 6 % ränta från denna dag, på Aktiebolaget John Barker, att användas till utvidgning å nämnda anstalt enligt bestyrelsens beslut. Då min avlidna hustru

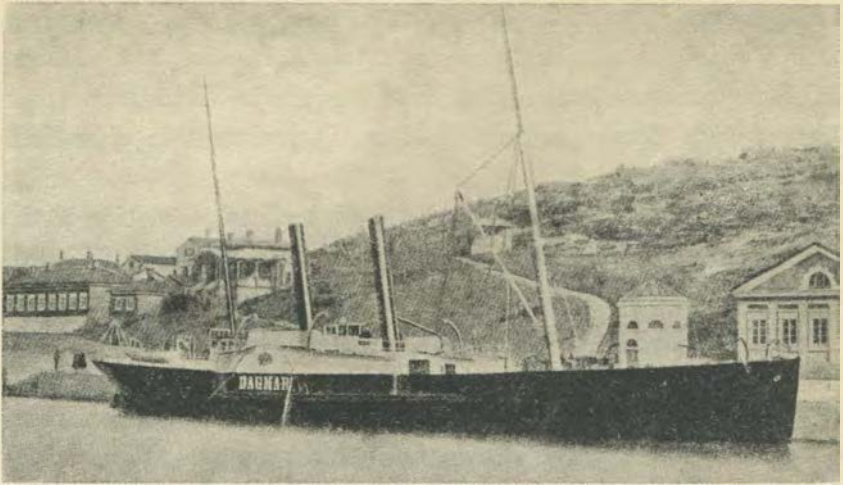
Anna Petrelius för 20 år sedan var med i bestyrelsen då denna välgörenhetsinrättning startades, ber jag att medlen bokföras under 'Anna Petrelius' minne'. Två friplatser önskade jag skulle tilldelas sådana interner, som ej mäktat betala avgiften.»

Det sammanlagda beloppet av Petrelius' donationer till »Hemmet» utgör, några mindre summor medräknade, 173,498 mark.

Liksom Petrelius var och förblev de gamlas vän, var han själv i sin tur uppskattad och avhållen av de gamla i »Hemmet». Än i den ena än i den andra formen fick han röna uttryck av tacksam erkänsla från deras sida. Tillgivenheten flödade ur fyllda hjärtan, vilka uttryck den än tog sig. Ett vackert bevis härpå var det initiativ, som väcktes av de gamla några år före Petrelius' bortgång, nämligen att låta måla den ädle filantropens porträtt att upphängas i »Hemmets» festsal. Porträttet utfördes av artisten Axel Haartman, som i likvid för målningen fick mottaga den sparbanksbok, som innehöll de bland åldringarna insamlade bidragen. Detta porträtt gick förlorat vid den eldsvåda, som övergick »Hemmet» 1932.

SAMPPALINNABERGETS FÖRSKÖNANDE.

Stadens förskönande har sedan långa tider tillbaka legat medborgarna i Åbo varmt om hjärtat. De kala bergen, framför andra Vårdberget och Samppalinnaberget — tidigare kallat Klösterberget — i centrum av staden, ha tilldragit sig ett livligt intresse i detta hänseende. Man har fantiserat om de många möjligheter dessa kullar äga att, klädda av grönska eller av byggnader, pryda stadsbilden.

Samppalinnaberget på 1870-talet.

Därunder har kärleken till uppgiften vuxit och tagit form i framsynt handling.

Ett organiserat försköningsarbete vidtog, då några medborgare 1844 bildade en kommitté för Vårdbergets prydnad med planteringar. Enskilda personer ha sedermera donerat avsevärda penningssummor för detta ändamål och ägnat försköningsarbetet hängiven omsorg. Den varme naturvännen *Gustaf Albert Åkerman* gav fart och i viss mening även avslutning åt detta arbete. Han testamenterade 1871 50,000 mark till planering och plantering av Vårdberget — så vitt möjligt i enlighet med trädgårdsarkitekten *Knut Forsbergs* projekt (*Carpelan* s. 89), vilket emellertid icke följdes vid planeringen. Genom denna donation kläddes Vårdberget slutligen i den behagfulla grönska och lummighet, som undan för undan blivit allt rikare och mera tilldragande.

Början till Samppalinnas förskönande gjordes av hand-

landen *Per Cerelius Rettig*. Efter att ha byggt en »Schweizerpaviljong» på den till honom överlåtna s. k. Wikmanska tomten i bergssluttningen vid den dåvarande övre ångbåts- hamnen gjorde han 1865 en överenskommelse med trädgårds- arkitekten Forsberg angående platsens prydnad med plan- teringar. Forsberg erhöll för detta arbete 12,000 mark. I september nämnda år voro arbetena i full gång och redan i slutet av månaden började backen antaga en för ögat ange- näm prägel. Åbo Underrättelser, som berättar om Ret- tigs generösa uppoffringar säger (5/9), att »då en enskild man för stadens försköning på en enda punkt uppoffrar en så stor stumma, skola väl ock de vanprydande kolgårdarna och andra obstakler för utsikten få maka åt sig».

Året därpå den 19 december föredrogs av magistraten in- för stadens äldste en skrivelse av P. C. Rettig, »det nya kom- mersrådet», som han kallas, jämte ett donationsbrev, vari- genom han förärade staden paviljongen på Samppalinnä till evärdelig ägo räknat från början av det följande året. Donationsbrevet innehöll den föreskriften, att hyresinkoms- ten skulle användas för paviljongens underhåll och till för- skönande av backen däromkring samt i den mån medlen förslogo till förskönande av staden och dess omgivningar. Därmed hade paviljongen, den i dagligt tal kallade »Retti- kan» blivit stadens tillhörighet och ett avsevärt belopp er- hållits för platsens prydnad. Inkomsterna ha under årens lopp med mer än 40,000 mark använts för det angivna ända- målet.

Samppalinnabacken blev snart en angenäm uppehållsort för stadsborna. Den verkade icke blott genom nyhetens be- hag utan genom de år från år allt vackrare planteringarna ock icke minst genom den omsorg som ägnades restaurangen

från innehavarnas sida. I mitten av 1870-talet funnos där icke mindre än tre musikestrader. Under senare hälften av detta årtionde plögade Musikaliska Sällskapet sommartiden giva regelbundna trädgårdskonserter under kapellmästar Fichtelbergers ledning ömsom på Samppalinna och ömsom på Observatorieparken, det s. k. »Tutis». Märket »Ali» (*K. R. Malmström*), som i sina mycket lästa och berömda Åbo-brev i Åbo Underrättelser observerade och kommenterade allt märkligt som hände i staden, talar ofta om Samppalinna. Så skildrar han i ett av sina brev (1877 14/9) friluftslivet på följande sätt: »Vilka vimlande folkskaror hava icke varje musikkväll omgivit den täcka Samppalinnaslutningen. Det har varit ett liv och ett vimmel, som endast stora städer ha att uppvisa». Även i huvudstadstidningarna berätta resande om Samppalinnas skönhet och trevnad.

Man ägnade till en början, såsom naturligt var, sin omsorg främst åt områdena kring paviljongen. Frågan om hela bergets förskönande kom snart upp på dagordningen. Stadsfullmäktige överlade flera gånger om den på 1880-talet. Omsider tillsattes en »bestyrelse» för ändamålet bestående av Petrelius, *C. Fr. Junnelius* samt stadsingenjören *A. Kajanus*. Några medel ställdes emellertid icke till förfogande. Då beslöt Petrelius själv föra saken framåt. Han var en varm naturvän och älskare av blommor. Att pryda den kala Samppalinnabacken var för honom en uppgift, som han varje dag blev påmind om, när han blickade ut från sina fönster — sedan han inköpt den Alfthanska gården hade han sin bostad i trähuset vid Västra Strandgatan 15. Dessutom hade hos honom utvecklats denna starka känsla för hemstaden, som varit så utmärkande för åboborgarna.

Man var mån om sin stad, stolt över den och glad, när man kunde göra något till dess prydnad, gagn och heder.

Alltnog, Petrelius tog Samppalinna i sin vård. Han bedrev arbetet på dess förskönande, vilket arbete han själv bekostade, med samma energi som han utvecklade i allt han företog sig.

I fyra år pågingo fyllnings- och planteringsarbetena följda av Petrelius med den största uppmärksamhet. Det penningbelopp han gav ut för denna försköningsuppgift uppgick till omkring 40,000 mark. Arbetena fortsattes av staden, men med tacksamhet kom man ihåg det uppoffrande arbete han nedlagt på Samppalinnabergets prydnad. »Det är ej», skrev Åbo Underrättelser i sin nekrolog, »alltför länge sedan dess kala hjässa företedde en föga inbjudande anblick — och nu, vilken grönska, vilka unga planteringar i sommarens fagraste dräkt ses ej däruppe. Man må minnas, att det var kommunalrådet Petrelius, som med en större donation satte staden i tillfälle att försköna också denna plats.»

Ett vackert erkännande av denna gärning gavs från stadens sida, när det minnesmärke staden uppreste efter hans död placerades på Samppalinnaberget.

Mot bakgrunden av detta intresse för att göra staden vackrer bör man även se den stora donation för stadens förskönande, som Petrelius gjorde i sitt testamente, varom mera längre fram.

Petrelius' stora energi och arbetsförmåga togos i anspråk för flera allmänna uppgifter i samhället. När stadsfullmäktigeinstitutionen infördes 1875, valdes han till stadsfullmäktig såsom en av de främsta med 1,456 röster; högsta antalet röster, 2,880, avgåvos för hovrättsrådet Theodor von Hellens.

Inom stadsfullmäktige gjorde sig Petrelius' praktiska sinne och rika erfarenhet gällande i många värv ända till dess han på grund av ålder anhöll om befrielse. Det kan nämnas att han vid sin död var den enda dittills kvarlevande av stadsfullmäktige från dess första uppsättning.

Inom Handelssocietetens pensionsanstalt var han åren 1890—1907 en livligt intresserad direktionsmedlem. Detta intresse tog sig uttryck icke blott i den förutnämnda donationen utan även i bestämmelsen i testamentet att 40,000 mark skulle tillfalla anstalten.

Petrelius hörde även till stiftarna av den 1896 öppnade Åbo aktiebank. Vid den försöksteckning, som föranstaltats föregående höst, tecknade han aktier för 100,000 mark. De första åren fungerade han som en av bankens revisorer.

Till ledamot i sjömanshusdirektionen utsågs han 1870.

År 1889 erhöll Petrelius titeln av kommunalråd.

STORINDUSTRIELL LEDARE.

Till Petrelius' tidigaste industriella intressen hörde **K u u s a n k o s k i a k t i e b o l a g**. Han var en av startarna, när bolaget år 1872 bildades och tillhörde direktionen från början. Han kvarstod i denna egenskap intill sammanslagningen av Kymmene, Kuusankoski och Woikka 1904 och invaldes därefter i det genom sammanslagningen bildade nya bolagets direktion. Detta företag intresserade honom mycket. Huru livligt han medverkade i skötseln av bolagets angelägenheter är icke bekant, men han deltog flitigt i direktionsammansättningarna på Kuusankoski och ivrade för anläggningarnas utbyggande. Också här fängslades han av den skapande ekonomiska verksamheten, icke minst därför att han insåg

dess gagn för hela landet. Resorna till Kuusankoski utsträcktes ofta till S:t Petersburg. Genom detta företag knöt han förbindelser och gjorde erfarenheter på det industriella området, vilka kommo honom till godo på annat håll. Några särdeles stora vinster ansåg han sig icke ha skördat från Kuusankoski. Ett par år efter sammanslagningen sålde han sina aktier, en försäljning, som väckte ett visst uppseende inom bolaget närstående kretsar.

Sin största insats som industriman gjorde Petrelius genom upparbetandet av *John Barkers bomullsspinneri* till en storindustri. Hans intresse för textilindustrin och vågstycket att ställa sig i spetsen för detta osäkra företag torde i hög grad få tillskrivas den omständigheten, att han som handlande och ägare av skjortfabriken stod mycket nära denna industrigren och själv var stor konsument av textilvaror. Men förutom dessa omständigheter förutsåg han i slutet av 1880-talet bättre tider för bomullsindustrin och vågade därför försöket.

Jag behöver icke här uppehålla mig vid fabriken utveckling sedan den engelskfödde *John Barker*, 1843, erhöll sitt privilegium, utan jag kan nöja mig med att hänvisa till den av professor Einar W. Juvelius till nittioårsjubiléet utgivna historiken. Fabriken hade genomgått flera utvecklingsskeden. Ännu i mitten av 1880-talet hade den dock icke nått upp till den produktionsmängd, som Barker hade förutsett vid dess grundande. Under den sista perioden före den Petreliuska tiden, då fabriken omhänderhades av ett familjebolag, stod utvecklingen ganska stilla. »Det ser ut», säger Juvelius, »som om företagsamhet hade saknats». Det var då underhandlingar om försäljning inleddes på grundvalen av ett anbud inlämnat av G. A. Petrelius.

C. Fr. Junnelius

Det erbjudna priset, 150,000 mark, ansågs till en början för lågt, men då Petrelius icke höjde sitt anbud, beslöt bolagsstämman att försälja fabriken med tomterna N:ris 4 och 5 i första kvarteret av åttonde stadsdelen samt N:o 2 i sjätte kvarteret av samma stadsdel med byggnader, maskiner och lösöre, förutom kontorsinventarier, råmaterial, lager av färdiga varor och åkdon för den erbjudna summan. Köpebrevet undertecknades den 13 december 1888. Köparna voro G. A. Petrelius och C. Fr. Junnelius. Den 1 maj 1889 erlades köpeskillingen sålunda att köparna övertogo ett in-teckningslån, stort 85,000 mark, i Sparbanken, ett kassakreditiv, stort 50,000 mark, i Nordiska Aktiebanken för Handel och industri samt inbetalade kontant 15,000 mark, varemot säljarna, Aktiebolaget John Barker & C:o, överlämnade bolagets »mekaniska bomullsspinneri och färgeri med däri befintliga maskiner och redskap af hvad namn de

vara må» samt de förut nämnda gårdarna med därå befintliga byggnader.

Petrelius hade intresserat handlanden *C. Fr. Junnelius* för att inträda som bolagsman. Vardera placerade i företaget 100,000 mark. Fabriken fortsatte nu sin verksamhet under nytt firmanamn »John Barker & C:o Efterträdare» med Petrelius som verkställande direktör. Han kastade sig med hela sin energi och sitt intresse in i arbetet på bomullspinneriets utveckling. Som disponent och teknisk ledare inkallades ingenjören *C. G. Sundell*, en framstående fackman, som efter sina tidigare läroår i Åbo — han var hemma från Kimito — vid Aktiebolaget John Barker & C:o fullbordat sin utbildning och utökat sina erfarenheter i England under åren 1872—1889. Förstnämnda år hade han erhållit det då för tiden enda statsstipendiet för tekniker, vilket förpliktade honom att stanna minst två år utomlands. Han arbetade upp sig till en ansedd ställning i England och var vid tiden för sin återflyttning till hemlandet disponent vid Sharpless Spinning Company i Bolton.

En intensiv verksamhet begynte för uppdrivandet och fullkommandet av produktionen. Den maskinella utrustningen förnyades och utökades. En 150/160 hästkrafters ångmaskin anskaffades 1890. Spinneriavdelningen förestods av spinnmästaren *John Th. Walker*, som hade stått kvar från den föregående perioden. Det väveri, som planerats redan av John Barker, sattes nu igång med 60 vävstolar i det för gamla åbopor välkända med takljus försedda envåningsstenhuset vid Slottsgatan. Som vävmästare hade Petrelius anställt den unge svenske specialisten *K. W. Swening*, som fått sin utbildning i Norrköpings väveri. Väveriet utvidgades under de närmast följande åren utan att

några nybyggnader företogs, så att antalet vävstolar uppgick till 125 inklusive 9 linnevävstolar. Linneavdelningen var ett specialintresse för Petrelius; man gjorde ivriga försök att upparbeta även denna, men den nådde aldrig någon större utveckling. De första åren hade emellertid medfört ett allmänt uppsving, vilket bäst framgår därav att produktionsvärdet från 1888—1891 ökades med mer än det dubbla.

Petrelius deltog själv livligt i fabriken skötsel och i planläggningen av utvidgningarna. Av den korrespondens, som fördes mellan honom och ingenjör Sundell under de månader han årligen vistades på den tyska badorten Neuenahr — han hade nämligen nu angripits av sockersjuka — framgår, huru livligt han följde med detaljerna i fabriksdriften, bomullsinköpen, försäljningen o. s. v. År 1893 företog han åtföljd av Sundell en två månaders lång resa till Amerika, där världsutställningen i Chicago utgjorde huvudmålet. Färden gick över Hangö—Hull—Manchester—Liverpool—Newyork—Buffalo—Chicago—Washington—Wilmington—Philadelphia—Niagara—Newyork—Liverpool—Bolton—London—Köpenhamn. Resan företogs närmast i studiesyfte och med tanke på de stora utvidgningar av fabriken han redan då planerade. Resultatet blev också en bestämd föresats att av fabriken göra ett storföretag. Utsikterna voro så pass gynnsamma, att de vitt omfattande planerna tycktes kunna igångsättas utan risk.

Ingenjör Sundell reste nästan alla somrar till England för att upprätthålla förbindelserna med bomullsleverantörerna och följa med utvecklingen på textilindustrins område. Han ansågs som en av landets främsta fackmän och han gjorde den Barkerska fabriken stora tjänster. År 1896 erbjöds honom plats som direktör vid Forssa Aktiebolag. Men då hans

lön vid John Barker höjdes till samma belopp som han blivit erbjuden vid Forssa, nämligen 20,000 mark i året, stannade han kvar. Petrelius förklarade sig ha vunnit ökat förtroende för honom med varje år som gått, och föreslog honom att inträda som delägare i bolaget, ett anbud som Sundell avböjde med hänvisning till eventuell framtida överenskommelse i saken.

Emellertid mottog Sundell två år senare ett anbud att överflytta till Björneborg för att anlägga en ny bomulls-fabrik och bliva dess verkställande direktör mot en årlig lön av 60,000 mark. Han vore emellertid villig att kvarstanna, om hans lön vid John Barker fördubblades. Men detta ansåg sig Petrelius icke kunna gå in på. Han betraktade John Barker fortfarande som en »miniatyraffär», som icke kunde konkurrera med landets övriga fabriker i fråga om disponentavlönning. Sundell lämnade nu John Barker. Det var icke endast anbudet i och för sig, skrev han, »utan fastmer intresset att från början få anlägga en ny fabrik», som lockat honom. Han hade erhållit ett statsstipendium och ansåg, att han nu skulle bli i tillfälle att bättre än kanske någonsin »gottgöra staten och landet». Då frågan om flyttningen var avgjord, skrev Sundell till Petrelius: »Det blir med stor saknad, som jag lämnar detta ställe, der jag blifvit synnerligen fästad och åtnjutit så stort förtroende & vänskap». Saknaden var ömsesidig. För ägarna av John Barker innebar Sundells avgång en svår förlust, så mycket mer som den inträffade vid en mycket viktig vändpunkt i bolagets utvecklingshistoria. Nu skulle nämligen de stora utvidgningarna begynna. Petrelius, som i egenskap av verkställande direktör bar huvudansvaret, fick icke blott en ökad arbetsbörda utan även ökade bekym-

mer. Han försökte förmå ingenjör Sundell att utarbeta ett fullständigt projekt för utvidgningen. Det var hans mening att Sundell, som tänkt sig fullt in i saken, skulle uppgöra en skiss till nybyggnaden, förslag till disponering av byggnadens olika lokaliteter, förteckning över huru många rensnings-, kardnings- och spinnmaskiner som lämpligen kunde anskaffas o. s. v. Petrelius ansåg, att bolaget borde begagna sig av Sundells erfarenhet, så länge denne var i dess tjänst.

Sundell åtog sig icke projekterandet av den nya fabriksbyggnaden med hänvisning till att han på grund av sin bortflyttning i ingen händelse kunde övervaka arbetet under utförandet: »Vid en sådan nybyggnad äro hundratals saker, som måste resoneras och arrangeras för att projektet kan bliva av något värde», skrev han till Petrelius. Denna vägran är förklarlig ytterligare med hänsyn därtill att han blivit kallad till Björneborg just för att uppbygga en ny fabrik. I stället framkastade han — visserligen med tvekan — förslaget att, därest bolaget ej skulle fortsätta med nybyggnaden och ej lyckas omedelbart anställa en fullt kompetent teknisk ledare, man skulle låta allt gå som förut dock med mera eftersyn i fabriken från Petrelius' sida, varvid Sundell under tillfälliga besök i Åbo skulle bistå med råd, och då och då genomgå fabriken för att kontrollera att allt var i sin ordning.

Detta förslag kunde Petrelius å sin sida icke antaga. Han kunde icke tro, att det skulle gå för sig att besätta disponentplatsen på detta sätt. Han framhöll både sin sjukdom och sin ålder som orsaker varför han icke vågade åtaga sig ett sådant bekymmer.

Ingenjör Sundell överflyttade således till Björneborg

1898 såsom disponent och teknisk ledare för det nybildade aktiebolaget Björneborgs bomullsspinneri, där han fick leda uppbyggandet av den nya fabriken från början och sålunda göra bruk av den rika erfarenhet han hade förvärvat under sin föregående verksamhet. Huru han utvecklade detta bolag och därunder själv blev en förmögen man skall jag här icke dröja vid. År 1919 drog han sig tillbaka till privatlivet och överflyttade till Åbo, där hans sista levnadsdagar förflöto. Efter hans död 1924 tillföll inemot hälften av hans stora förmögenhet Åbo Akademi. En avsevärd del av denna donation skulle bilda »C. G. Sundells stipendiefond», av vars räntemedel stipendier skulle utdelas till studerande inom den Kemisk-tekniska fakulteten med företräde åt studerande, som ägnade sig åt bomullsindustribranschen.

Det är en egendomlig tillfällighet att just ingenjör C. G. Sundells avgång skulle sammanfalla med begynnelsen av en stor nydaningsperiod. Så snart Petrelius i mitten av maj 1898 — han vistades då i Neuenahr — på sin begäran om telegrafiskt svar från ingenjör Sundell, antingen »stannar» eller »flyttar», fått det senare svaret, skrev han till en bekant i Göteborg och bad denne ombesörja en annons i ett antal svenska tidningar efter ny disponent. Svaren skulle Petrelius taga del av på sitt hotell i Köpenhamn under sin återresa i början av juni. Såsom sökande anmälde sig bl. a. ingenjören vid Almedahls fabriker i Sverige *Rudolf G. Sundberg*. Denne blev antagen och gjorde redan under samma sommar ett besök i Åbo för att orientera sig i sin nya ställning. Överflyttningen skedde på hösten.

I ingenjör Sundberg erhöll Petrelius vid sin sida en inriktsfull fackman, med god kännedom om förhållandena

inom textilbranschen, vaken blick för utvecklingens krav och ett livligt intresse för de stora och maktpåliggande uppgifter han omedelbart ställdes inför. Det blev nämligen ingen fråga om att avstå från de planerade utvidgningarna, utan man gick snarare ännu längre.

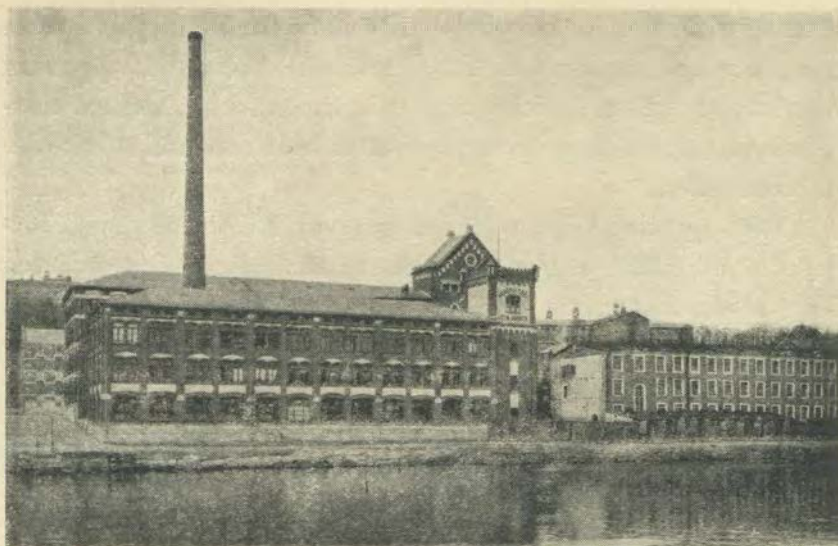
Den första åtgärden blev en omläggning av själva firman. Aktiebolaget John Barker & C:o hade den 25 maj 1889 upphört med sin verksamhet; de nya ägarna skötte rörelsen till en början som en enskild firma. De beslöto emellertid inför de planerade stora nyanläggningarna och med hänsyn till de finansieringsproblem, som kunde möta, att återuppliva aktiebolagsformen. Den 11 februari 1899 stadfäste senaten stadgarna för »A k t i e b o l a g e t J o h n B a r k e r».

Till belysning av den ekonomiska förvaltningens karaktär under det nu tilländalupna skedet av den Petrelius-Junneliuska perioden kan anföras, att ingen vinst utdelades under de tio år den omfattade. Hela den årliga avkastningen nedlades i affären. Det sålunda disponerade vinstkapitalet utgjorde under åren 1889—1898 sammanlagt 1,147,000 mark, ett gott vittnesbörd om ägarnas sunda affärsprinciper. Petrelius, som var den finansiellt starkare och den ledande inom företaget, höll strängt på nödvändigheten av en konsolidering och han var fast besluten att göra bomullsspinneriet till en förstklassig storfabrik. Han såg med sin goda affärsblick, att en uppgångsperiod var inne för landet. Nu som alltid var en växande efterfrågan på förnödenhetsartiklar ett säkert tecken härpå. I denna sin uppfattning hade han fullt medhåll av sin bolagsman, som likaledes hade en vidsynt blick på de ekonomiska företelserna. Båda voro ense om att de i sina händer hade ett

företag, som var av betydelse inte bara för dem själva utan även för hemstaden och för landets industriella uppsving överhuvud. Den är icke dess mindre märklig, denna rastlösa iver för ett företag, vars vinster helt och hållet ställdes på framtiden.

Aktiekapitalet i det nya bolaget var 1,000,000 mark, fördelade på 1,000 aktier à 1,000 mark. Petrelius övertog 500 aktier, Junnelius 490 och hans son, Gunnar Junnelius, 10 aktier. Petrelius blev verkställande direktör och fortfor i denna egenskap att leda företaget som förut. Karakteristiskt för de anspråkslösa former, under vilka detta storföretag sköttes, är att bolagsstämmorna under hela den tid den Barkerska storfabriken uppbyggdes, gingo till på det sättet att Petrelius och Junnelius, den senare vanligen med fullmakt för sin son, på tu man hand i den förres hem, med en tillkallad jurist vid protokollet, diskuterade bolagets angelägenheter, varvid de av verkställande direktören gjorda förslagen givetvis blevo godkända av stämman.

Nu begynte utvidgningarna på allvar. Man rev gammalt och byggde nytt med alltjämt stegrad iver. Byggnaden för färgeriet, bleknings- och appreturinerättningen vid Västra Strandgatan hade blivit färdig redan första året efter ingenjör Sundbergs anställning. Men detta var blott början. Under bolagets första år förbereddes igångsättandet av arbetet på den stora femvåningsbyggnaden för spinneriet vid Slottsgatan. Petrelius har själv uppgjort ett kostnadsförslag, som slutade på 386,000 mark, men detta höll naturligtvis icke. Höstbolagsstämman 1900 beslöt upptaga ett lån på 300,000 mark för att användas för byggnadsarbetena. Redan under pålningen gick det långsammare än man beräknat. Flera andra motigheter tillstötte. Men tack

A.b. John Barkers bomullsspinneri.

vare ingenjör Sundbergs driftighet och den fasthet, med vilken Petrelius handhade de ekonomiska angelägenheterna, fortskredo byggnadsarbetena utan något större avbrott. Den 22 maj 1901 inmurades under hörnsockelstenen vid portgången på Petrelius' initiativ en kopparlåda innehållande utom annat en silverplåt med följande graverade inskrift: »Åren 1900—1901 uppförde Aktiebolaget John Barker dessa bomullsspinnerinybyggnader. Aktionärerna voro då kommunalråden G. A. Petrelius, C. Fr. Junnelius och Medicine studeranden Gunnar Junnelius. Teknisk ledare R. C. Sundberg. Prokurist G. Björk». Något senare kunde kommunalrådet Junnelius, som under Petrelius resor brukade ha överinseende över bolagets angelägenheter och som även hade ombesörjt den nämnda åtgärden, underrätta om att murningen åt gårdssidan fortskridit så långt, att första

källarvåningen var färdig och att fönstren mot Slottsgatan redan voro uppresta. Här kan nämnas att Junnelius hade bemyndigande av bolagsstämman att även teckna bolagets firma under de tider Petrelius var bortrest.

Vid årets slut voro magasins- kontors- och spinneribyggnaderna ävensom disponentbyggnaden färdiga. Spinnmaskinerna voro under uppsättning och kommo i full gång under hösten påföljande år.

Det upplånade kapitalet förslog icke långt. Vid extra bolagsstämma den 30 september 1902 föreslog Petrelius i egenkap av verkställande direktör att ett nytt lån av 200,000 mark skulle upptagas. Dessutom anmälde han, att han själv givit bolaget löpande lån av omkring 860,000 mark och anhöll nu att få inteckna bolagets gårdar och anläggningar till säkerhet för 400,000 mark. Den övriga delen av skulden skulle fortfarande löpa utan säkerhet. Under året 1903 växte kravet på anläggningskapital alltjämt på grund av de ständiga utvidgningarna, vilka ansågos nödvändiga för att öka och förfullkomna produktionen. Petrelius var tvungen att fortfarande sätta in eget kapital, så att hans oin-tecknade fordran vid utgången av sistnämnda år igen uppgick till 700,000 mark.

Mitt under det att bomullsspinneriet höll på att växa upp till en storindustri, träffades Petrelius av en allvarsam sjukdom. Det nyssnämnda kravet på anläggningskapital, den inträffade lågkonjunkturen, den osäkerhet som rådde i landet efter den Bobrikoffska periodens inträde och ovissheten om, huru företaget skulle bära sig som storindustri — bakom detsamma stodo ju dock endast två enskilda personer och nu hade väldiga summor investerats även av Petrelius' egna medel — medförde starkare påfrestningar

både i fysiskt och psykiskt avseende än han kunde motstå. Krafterna gävo vika — de voro förut nedsatta av sockersjukan. Han träffades av ett slaganfall. Sjukdomen tedde sig i början mycket allvarsam. Men genom läkarnas ansträngningar och en omsorgsfull skötsel återvann han småningom hälsan. Härtill bidrog väsentligt hans annars starka kroppskonstitution och det regelbundna levnadssätt han i allmänhet förde.

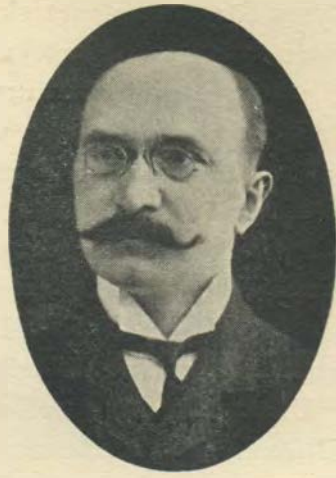
Då han kände sig någorlunda återställd, övertog han på nytt skötseln av sina affärer med oförminskat intresse. I byggnadsprogrammet ingick även rivandet av den alltjämt kvarstående gamla byggnaden vid Strandgatan och uppförandet av en ny fabriksbyggnad på detta ställe. Väveriet började allt mer pocka på utrymme. I maj 1903 skrev Sundberg till Petrelius: »Om det visar sig att omsättningen fortfarande håller sig uppe som hittills, måste man försöka få lämplig plats för väveriet, så att den plats som nu upptages av väveriet i spinneriet kan begagnas för det ändamål den var avsedd nämligen spinning. Som det nu går, tager väveriet mer och mer garn och mindre och mindre kommer till magasinet».

Denna omständighet måste Petrelius givetvis beakta. Men det ålåg honom framför allt att med klokhet och försiktighet handhava bolagets ekonomi. Sundberg brann av iver att få varje detalj av fabriken förstklassig, varje avdelning produktionskraftig, för att fabriken skulle kunna tillfredsställa den år från år ökade efterfrågan på dess tillverkningar. Petrelius åter nödgades noga övervaka räntabiliteten av varje ny investering så mycket mer som fabriken numera spelade en så stor roll i hans egen ekonomi.

Med åren visade det sig att några farhågor icke behövde

C. G. Sundell

Rudolf G. Sundberg

John Th. Walker

K. W. Swenning

hysas för att bolaget skulle ha förbyggt sig. Storfabriken hade tvärt om gjort en mycket framgångsrik start samtidigt som konjunkturkurvan visade en stark stigning. Varje år gav visserligen icke vinst. Vid uppgörandet av bokslutet för 1904 nödgades man t. o. m. göra en avsevärd åderlåtning på reservfonden, vilken det året nedgick från 250,000 mark till c:a 168,000 mark. Men det följande året kunde direktionen i stället redovisa för en vinst av c:a 216,000 mark. Någon dividend utgavs lika litet nu som tidigare, utan hela vinsten överfördes till reservfonden.

Under sådana förhållanden kunde direktionen med större tillförsikt se mot framtiden. Nu blev det även möjligt att återupptaga planerna på en fortsatt utvidgning. När verkställande direktören vid höstbolagsstämman 1906 anmälde, att utrymme saknades för att utvidga såväl spinneriet som väveriet och tekniske ledaren tillade, att dessa anläggningar voro så bristfälliga, att man i längden icke kunde fortfara att arbeta med dem, var detta liktydigt med att byggnadsverksamheten nu måste fortsättas. Mitt under överläggningarna härom yppade sig emellertid en ny möjlighet. Råsockerfabriken Alfa hade nedlagts på grund av att driften icke lönade sig. Fabrikens jämförelsevis nya byggnadskomplex ägdes för tillfället av Aktiebolaget Mercator och stod till salu. Det tövade icke länge, innan Petrelius hade fattat sitt beslut. Han föreslog att fabriken Alfas alla byggnader med tillhörande jord skulle köpas. Förslaget godkändes. Efter verkställd besiktning av Petrelius, ingenjör Sundberg och vävmästaren Swenning avslutades köpet den 24 oktober 1906. Priset utgjorde 250,000 mark.

Det rädde nog en viss tvekan angående ändamålsenligheten av detta köp främst på grund av avståndet mellan

Alfa och moderfabriken och på grund av det dåliga skick i vilket byggnaderna befunno sig. Dessutom innebar denna lösning en spjälkning av själva fabriksdriften. Men varken transportsvårigheterna eller kostnaderna för byggnadens iståndsättande skrämde Petrelius. Ingenjör Sundberg hade beräknat, att den nya anläggningen med 250 nya vävstolar och överflyttningen av c:a 300 vävstolar från gamla fabriken ävensom uppsättning av så många spinnmaskiner, som där skulle få plats, där vävstolarna stått, samt nödiga ångpannor m. m. skulle, jämte inköpspriset, komma att uppgå till omkring 900,000 mark. Detta var Petrelius nöjd med. »Kan allt detta erhållas för en miljon mark, så är det bra», heter det i protokollet.

Nödiga reparationer och ändringar företogos omedelbart. En våning tillbyggdes (taket höjdes med domkraft och vägarna byggdes upp). Nya betonggolv inlades. En egen kraftcentral byggdes. När lokaliteterna voro iordningställda, begynte överflyttningen av de gamla vävstolarna, vilka jämte de nyanskaffade uppsattes i det nya väveriet under vävmästaren Swennings ledning. De befarade kommunikationssvårigheterna löstes utan några större olägenheter. Det räckte icke länge, innan det stora väveriet var i full gång. Därmed var Aktiebolaget John Barker en av de största industriella inrättningarna i landet.

Statistiken över tillverkningen återspeglar tydligt den utveckling, som ägde rum de närmaste åren efter inköpet av Alfa. År 1906 tillverkades 95,162 st. tyger, medan antalet redan 1909 uppgick till 145,347 st. Tillverkningen ökades år från år ända till världskriget. År 1912 gjordes en påbyggnad med plats för ett hundratal vävstolar. Året före världskrigets utbrott uppgick tillverkningen till 211,034

st., en siffra som överskridits endast två gånger sedan dess (intill 1930), nämligen åren 1915 och 1916.

Även i ekonomiskt avseende voro de följande åren gynnsamma. Vinsten för år 1906 uppgick till 459,661, för 1907 till 497,191, för 1908 till 221,574 och för 1909, året före Petrelius' död, till 599,153 mark. Någon dividend utdelades icke under alla dessa år, icke heller företogs någon ökning av aktiekapitalet. Säsom förut överfördes vinster-na till reservfonden, vilken i slutet av sistnämnda år uppgick till 1,856,092 mark.

Petrelius hade således aldrig uttagit någon dividend från Aktiebolaget John Barker. Den enda inkomst han beräknade sig från denna stora industriella anläggning, på vars utveckling han nedlagt sitt livs största arbete, var den lön han uppbar som verkställande direktör, 5,000 mark i året.

I detta sammanhang kan det nämnas, att Petrelius ända till sin död fortfor att med egna medel träda emellan, då bolaget behövde ökat kapital för sina nya anläggningar, ofta nog utan att kräva någon säkerhet för sina fordringar. Bouppteckningen upptager en fordran hos Aktiebolaget John Barker uppgående till c:a 1,840,000 mark enligt skuldsedlar utfärdade mellan åren 1900 och 1908 samt en kontokurant å 265,000 mark eller tillsammans något över 2,100,000 mark.

Trots att bomullsspinneriet var och förblev Petrelius huvudintresse så länge han levde, hann han dock med övriga affärer, t. o. m. upptagandet av nya företag. Ett sådant företag var Tändsticksfabriksaktiebolaget i Åbo. Tändsticksindustrin hade anor i denna stad från 1850-talet. Fabriken på Kähäribacken hade genomgått växlande öden

och småningom nedlagts. Petrelius beslöt då att ställa också denna industri på fötter. Han bildade tillsammans med handlanden E. Nylund och prokuristen Rudolf Hausen ett nytt bolag med ett aktiekapital av 100,000 mark, fördelat på 500 aktier à 200 mark och med de nämnda startarna som styrelse. Bolagsordningen fastställdes av senaten den 31 oktober 1896. Det året var redan fabriken i gång och tillverkade med sina 58 arbetare 11,048 lådor paraffinerade och 6,313 lådor svavlade tändstickor; produktionsvärdet uppgick till 149,936 mark.

Tändsticksfabriken fick emellertid icke någon större omfattning. Det största produktionsvärdet 226,000 mark, nåddes 1905. Arbetarantalet var då 111. Men redan följande år märktes en betydande nedgång i produktionen, omkring 40 %, varför Petrelius anslöt sig till det konsortium, som arbetade på sammanslagning av Åbo, Björneborgs och Tammerfors tändsticksfabriker till ett bolag. Denna sammanslagning kom till stånd något år därefter. I början av 1907 hade Åbo tändsticksfabrik upphört. I det nya bolaget hade Petrelius vid sin död 155 aktier à 1,000 mark.

Näst Barkers bomullsspinneri var skjortfabriken nästan det enda företag, som Petrelius ägnade något större intresse under de sista åren av sitt liv. Efterhand hade den ena filialen av försäljningen efter den andra indragits. Slutligen hölls försäljningsställen endast i Helsingfors och Åbo. Helsingforsfilialen, som stod under ledning av fröken *Anima Mesterton*, utvecklade sig starkt och hörde under seklets första årtionde till huvudstadens förnämsta affärer i denna bransch. Genom att butiken var inrymd i gården Alexandersgatan 9 kom Petrelius att inköpa denna fastighet 1906

(hörnet av Alexanders- och Fabiansgatan) av bokhandlaren G. W. Edlunds arvingar för ett pris av 550,000 mark. Några nybyggnader eller förändringar företog han här icke. Efter hans död övergick fastigheten i Nordiska Aktiebankens ägo.

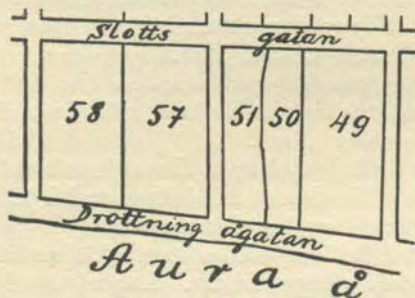
FASTIGHETSÄGARE.

Ett stort intresse hade Petrelius under största delen av sitt liv knutit till stadsfastigheter. Detta intresse började tidigt göra sig gällande och han blev med tiden en stor gårdsägare i Åbo. Det framgår att han även på detta område vägledes av sin goda affärsblick, om än konjunkturutvecklingen också här gynnade hans förehavanden.

Under den livliga byggnadsverksamhet, som ägt rum de närmaste decennierna efter branden, hade staden »rest sig ur askan» och blivit till en betydande del uppbyggd i enlighet med Engels stadsplan, sådan den med sina förtjänster och brister faststälts 1828. Staten hade frikostigt biträtt med byggnadslån. Det ena stenhuset efter det andra hade uppstått i stadens centrum, där enligt byggnadsordningen endast stenhus finge uppföras. Men efter den första byggnadsperiodens avslutning hade en långvarig stagnation inträtt. Den generation, som varit med om branden och återuppbyggnadsarbetet, hade varit utsatt för starka ekonomiska påfrestningar, ofta övermäktiga, vilket framgår av de ofta förekommande konkurserna. Den unga generationen, som på egen hand skulle fortsätta uppbyggnadsarbetet, var icke alltför mångtalig, förutom att den stod osäker inför den kommande utvecklingen. Man torde ha anledning att beakta dessa synpunkter vid bedömandet av läget på fastighetsmarknaden kring och närmast efter seklets mitt.

Tomtprisen voro låga; någon nybyggnadsverksamhet att tala om förekom icke.

Petrelius' fastighetsförvärv gjordes icke enbart i spekulationssyfte utan dels av behov av utrymme för hans anläggningar, dels av verkligt intresse för fastighetsskötsel och byggnadsverksamhet. När han år 1870, såsom jag redan talat om, köpte sin första gård, enligt nu gällande stadsplan motsvarande gårdarna 5 och 6 i första kvarteret i sjunde

Del av södra kvarteret före regleringen.

stadsdelen, — köpet skedde på konkursauktion och priset var 19,999 mark — hade han behov av både lokal för den nyanlagda skjortfabriken och bostad för sig och sin unga maka. Här, i den gamla gården Södra kvarteret 57, längs vilken Södra Drottningetvärgatan hade gått mellan Slotts- eller Drottninggatan och Drottningeågatan inredde han sitt hem i träbyggnaden mot ån, en byggnad uppförd redan ett par tiotal år före branden 1827 och skonad av denna. (Branden stannade som känt i trakten av den nuvarande nedre bron). Gården, som var rik på traditioner, förblev hans hem under hela livstiden, varför jag enligt en uppsats av docenten Svante Dahlström anför en del uppgifter om dess historia, närmast hänförande sig till ägarföljden.

Gårdens första upphov i mitten av 1600-talet har ännu ej kunnat utrönas. Att döma av ett av de namn den under tidernas lopp burit, »Creutz», har gården i ett tidigt skede ägts av någon person med detta namn, troligen landshövdingen Lorenz Creutz d. ä. Senare ägdes den av presidenten i Åbo hovrätt Erik Larsson Sparre, som tillträdde antydda ämbete år 1658 och dog 1673. En senare ägare var Jakob Bure, landshövding i Åbo 1698 och död 1709.

Under stora ofreden ägdes gården av handlanden Josef Pippings änka Barbara Katarina Roggenbuch, som jämte sonen Josef Pipping år 1724 sålde den till hovrättsassessorn Olof Wallenstjerna. Wallenstjerna och »Wallenstjernas folk» bodde därstädes ett par tiotal år; W. dog 1740 och begrovs i domkyrkan.

År 1741 fördes inför rådhusrätten en segsliten process om gårdsförsäljning och bördsrätt, som slutade med att jungfru Katarina Charlotta Wallenstjerna övertog gården för 6,000 daler kopparmynt; under processens lopp hade hon gift sig med vice lektorn vid katedralskolan Herman Ross.

Endast ett år behöll herrskapet Ross den förträffliga gården: av vad orsak de 1742 sålde den åt landskamrer M. I. Stillman för blott 5,180 daler framgår ej av handlingarna.

I början av 1750-talet antecknas som ny ägare hovrättsrådet Carl Lagerborg, sedermera vicepresident. Lagerborg dog 1770; han följdes till graven med ett äreminne av H. G. Porthan, och hans änkefru Barbro Hising behöll stadsgården. L. hade även ägt Lofsdal i Pargas, och fru Barbro antecknades jämväl såsom ägare av Koristo gård. Hon befinnes boende i gården vid ån ännu enligt mantalslängden 1780. Åtminstone under Lagerborgs tid hörde till egendomen även den på motsatta sidan av Slottsgatan liggande gården 59, vilken på 1754—56 års karta kallas »Hovrättsrådet Lagerborgs trädgård». På 1780-talet befinnes denna trädgårdstomt vara i akademiträdgårdsmästaren Petter Backmans ägo, och därefter följer den ett annat spår än huvudgården.

År 1784 bodde i Södra kvarteret 57 överstelöjtnanten Hästesko och hans fru Greta, utan att uppgift lämnas om H. var ägare av gården eller hyresgäst. Möjligen är här fråga om Anders Josef Hästesko, som 1778 gifte sig med Margareta Hedvig Eneskjöld.

En ny ägare finna vi antecknad i 1788 års mantalslängd i och med sjökaptenen Bolins änka, Katarina Salonia. Porthan, som höll noga reda på giftermål och gårdsköp, skrev 1798 till Calonius i Stockholm att fru Bolin hade för avsikt att gifta sig! Den utvalde var kornetten Carl Fredrik Lindeström, som sålunda kom sig till gård och grund; han överlevde Katarina Salonia, som dog 1806.

I Åbo Tidningar annonseras den 7 maj 1808 att i gården Södra

kvarteret 57 var att hyra: »En stor vacker träbyggning, bestående av 9 väl inrättade och genom varandra gående tapetserade rum med utsikten åt ån, jämte en stor och pryddlig trädgård med några och 30 frukt bärande äppelträn av god frukt». Dess ägare bodde förmodligen på sin gård Wecklax i Nagu. Om statsgården med sina nyttigheter verkligen blev uthyrd, därom veta vi intet, men säkert är att Lindeström följande år sålde den åt kofferdikaptenen Gustaf Adolf Dammert, som emellertid 1810 avyttrade alltsammans åt sedermera hovrättspresidenten Adolf Fredrik von Willebrand.

Från denna tid börjar man kunna genom bevarade brandförsäkringsinstrument och ritningar bättre överblicka gårdens bebyggelse. Sålunda finnes en ritning från 1825 till en »attinent paviljong» att fogas till huvudbyggnaden mot Ågatan, innehållande både bibliotek och badrum! Här kan tilläggas att Åbo hovrätt, berövad tak över huvudet genom branden 1827, en kort tid höll sina sammanträden i presidentens bostad.

Presidenten von Willebrand dog 1845, och sonen Ernst sålde följande år gården åt brukspatronen Magnus Leonard Alftan. I Alftans bouppteckning 1859 upptages gården »med därå befintlig i äldre tider uppförd åbyggnad, innehållande 20 boningsrum» till ett värde av 5,000 rubel silver. Gården tillföll därefter handlanden Ernst Fredrik Alftan, efter vars konkurs gården 1870, såsom redan nämnts, övergick i Petrelius' ägo. I samband med tomtreglering har den ursprungliga stora tomten blivit delad; den mot ån belägna tomtdelen bär nya nummern VII, 1, 5.

Bostadsbyggnaden mot Strandgatan var i fullgott skick, däremot gjordes vissa ändringar i de lokaliteter, vilka togos i bruk för skjortfabriken. Trädgården förblev länge orörd, men år 1887 undergick den en fullkomlig omgestaltning, då Petrelius uppförde ett trevåningsstenhus mot Slottsgatan, enligt ritningar av arkitekt Helge Rancken. Detta var ett av de första trevåningsstenhusen i staden och betraktades på sin tid som ett betydande och förnämligt byggnadsföretag. Det var länge känt under sin ägares namn, »Petreliuska stenet», liksom flera andra den tiden uppförda större stenet: »Lindblomska stenet», »Caleniuska stenet» o. a. År 1894 företog han en genomgri-

»Petreliuska stenhuset».

pande reparation av bostadsbyggnaden mot Strandgatan, som då erhöi en påbyggnad för att göra rummen högre. En ny förändring undergick gården år 1907, då Petrelius sammanbyggde tomterna 5 och 6 med ett envåningsstenhus för den i sammanhang med skjortfabriken inrättade tvättinrättningen. Han hade redan tidigare av staden förvärvat sig äganderätt till de tomtandelar, vilka efter regleringen hade sin naturliga anknytning till de tomter han förut innehade. Då Sparbanken i Åbo beslöt uppföra sitt hus i granngården vid Slottsgatan, färdigt 1890, reglerades den Petreliuska tomtens västra gräns.

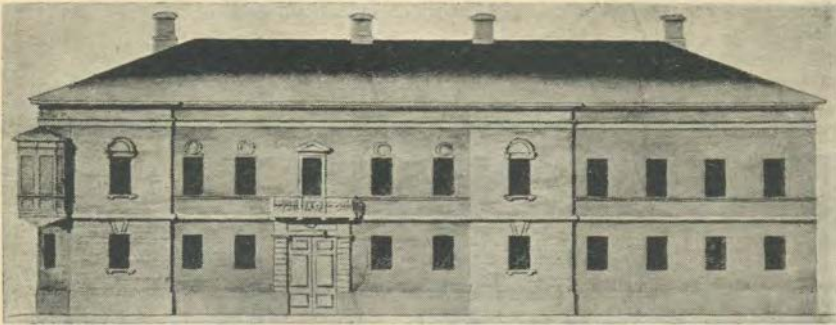
Petrelius' andra fastighetsförvärv, den gamla s. k. Thilemanska gården Östra Strandgatan 6, betingades sannolikt

även av ett behov. Planerna på en badinrättning hade småningom antagit fastare former, och gården, som han 1872 inköpte av den bekanta Maria Kraftman, syntes lämplig för detta ändamål, belägen som den var i centrum av staden. Den erbjöd även i övrigt för den verkliga åbobon ett osedvanligt intresse. Dess anor sträckte sig hundratal år tillbaka i tiden, och man känner ägarföljden från början av 1600-talet. Under i det närmaste 100 år tillhörde gården den sedermera s. k. Gamla tobaksfabriken, som upphörde efter 1827 års brand. Det långa, låga envåningsstenhus, som sträckte sig längs Östra Strandgatan, kunde kallas en av stadens äldsta byggnader.

Andra motiv lågo däremot till grund för inköpet av gården N:o 2 i 7 kvarteret av I stadsdelen, vilket köp skedde den 14 juli 1875 till ett pris av 100,000 mark. Denna gång var det måhända i främsta rummet familjeförhållanden som utgjorde drivfjädern. Stenhuset i hörnet av domkyrkotorget och Nylandsgatan, Åbo Akademis nuvarande huvudbyggnad, hade uppförts 1833 enligt ritningar av arkitekt Charles Bassi av vågmästaren Christian Trapp, fru Anna Petrelius' farfars kusin. Det Trappska huset var en av stadens förnämsta byggnader, som ännu i dag tilldrager sig uppmärksamhet genom sin ståtliga fasad med de smäckra kolonnerna. Efter att från 1856 ett antal år framåt ha ägts av handlanden Gustaf Wilhelm Bahne, kom gården åter 1863 i den Trappska familjens ägo (vågmästaren C. Trapps barn, vicehäradshövding Frans Trapp, fröken Rosina Trapp samt häradshövding Constantin Leopolds och hans 1860 avlidna hustru Emma Christina Trapps omyndiga barn). Senare ägdes den först av bolaget Chr. D. Kröger & C:o och därefter av fabriksidkaren Wilhelm Theodor Holm, tills den

förstnämnda år övertogs av Petrelius. Han sålde den i sin tur 1889 åt konditorn J. R. Lehtinen. Denna försäljning stod måhända delvis i samband därmed, att Petrelius två år tidigare hade byggt stenhuset Slottsgatan 16 och samtidigt förvärvat den Wendelinska gården vid Köpmansgatan. Någon större förändring undergick gården vid Domkyrkotorget icke vare sig under Petrelius' eller Lehtinens tid. Även fabrikören Louis Schnitt, som 1905 blev gårdens ägare, behöll den i någorlunda oförändrat skick till dess den hösten 1917 inköptes för Åbo Akademis räkning för ett pris av 800,000 mark.

Med övertagandet av gården N:o 2 i andra kvarteret av sjätte stadsdelen, som han 1887 köpte av handlandeänkan Carolina Wendelin för ett pris av 140,000 mark, kom Petrelius i besittning av en fastighet, vilken i likhet med flera av hans övriga gårdar förbands med många traditioner från de första årtiondena efter branden. Tvåvåningshuset mot Västra Strandgatan, där Handelsgillet nu har sin lokal, hade uppbyggt av fabriksägaren E. Eklom och blivit påbyggt samt förlängt i riktning mot övre bron år 1842 i enlighet med ritningar uppgjorda av arkitekten P. I. Gylich. Mot Köpmansgatan hade tomten bebyggt med trähus redan i början av 1830-talet. I övre våningen av stenhuset hade den s. k. Borgerliga klubbirättningen länge sin lokal. Där firades många av stadens fester, bl. a. den festmiddag, med vilken stadsborna hyllade Johan Ludvig Runeberg, när han 1857 besökte Åbo såsom medlem av psalmbokskommittén; skalden hade under besöket sin bostad i en närliggande träbyggnad i samma gård. Några år efter det att Petrelius blivit ägare av gården, uthyrdes den nämnda lokalen i övre våningen åt Handelsgillet, som fortfa-

*Ritning till stenhus på tomten 2, kv. 2 i 6. std.
Signerad P. I. Gylich 1842.*

rande är hyresgäst i densamma. I detta sammanhang kan anföras, att Petrelius 1898 erbjöd sig att låta uppföra en ny trappa med ingång från Köpmansgatan i stället för den tidigare ingången från Västra strandgatan på villkor att Handelsgillet skulle deltaga i kostnaderna med 2,500 mark. Förslaget antogs, den nuvarande trappan uppfördes, varefter Petrelius med sin kända frikostighet efterskänkte Gillets andel till förmån för dess bibliotek. Efter Petrelius' frånfälle försåldes gården till staden. Därmed gick en förhoppning i uppfyllelse, som han många gånger uttalat. Han ansåg att staden, som var ägare till grann-tomten, i framtiden kunde hava behov av hela kvarteret för byggnadsändamål.

Utöver de nämnda fastigheterna i centrum av staden förvärvade han även under årens lopp flera andra stads-gårdar, mera periferiskt belägna. År 1893 inköpte han jämte J. G. Wigelius, G. W. Rosenholm och Carl Åkerman den förra Frenckellska gården i hörnet av Slottsgatan och Skolgatan. Två år senare inropade han på konkursauktion stenhuggaren Johan Levåns gård Österlånggatan 37.

Härtill kan nämnas, att de tomter, på vilka Bomullsspinneriets fabriksbyggnader voro belägna, icke ursprungligen tillhörde firman utan voro Petrelius' och Junnelius' privata egendom. Först sedan »Aktiebolaget John Barker» bildats 1899 försåldes dessa tomter åt bolaget genom särskilda köpebrev.

HEMLIV.

Petrelius' hemliv fick i huvudsak sin prägel av de mångfaldiga affärsintressen, som upptogo honom. Men han hörde till dem som kunde koppla av, när dagens id var till ända. Genom sitt öppna och glada väsen hade han redan i ungdomen vunnit en talrik vänkrets, som han gärna såg omkring sig. Han var en flitig teaterbesökare och följde noga med företeelserna på scenkonstens område. Gärna berättade han ännu på gamla dagar om de olika teatersällskap, som brukade besöka staden, och han omfattade med både beundran och välvilja många av »tiljornas» representanter. Även musiken ägnade han ett livligt intresse ända från den tid han som ung bodbetjänt hade lärt sig spela flöjt för musikern Stenberg. Han spelade själv ofta och någorlunda väl: med en ganska god teknik, taktfast och redigt, t. o. m. från bladet och levde med i musiken. Repertoaren var jämförelsevis rik om också mest av det populära slag, som den tiden fanns att tillgå i sättning för flöjt. Någon direkt del i stadens musikliv tog han icke. Men om det vakna intresse han hyste för denna konst vittnade bl. a. de levande skildringar han brukade giva om musikförhållandena alltifrån »Fichtelbergers tid».

Efter hustruns död 1886 ägnade han sig, så om förut

framgått, åt sin affärsverksamhet med ökad ihärdighet. Samma år utträdde ur umgängeskretsen en av hans närmaste vänner, skalden *Karl Robert Malmström*, som flyttade till S:t Andreae som kyrkoherde. Denna vänskap, som närdes bl. a. av gemensamma filantropiska intressen, fortfor ännu långt därefter. Bevarade brev från Malmström till Petrelius vittna om den varma uppskattning han ägnade sin vän från åbotiden. Det mest anmärkningsvärda av dessa uttalanden, vilket jag satt som motto för denna minnesskrift, innehåller en på mer än vänskap grundad framtidssyn: »Skulle ock i en framtid menskorna tiga, så skola *stenarna* tala om dig och ditt goda hjärta».

Petrelius ingick 1896 nytt äktenskap med *Johanna Öhrngren* från Lysekil, född den 9 september 1869, död den 16 april 1935. Hans uppskattning av sin andra hustru framgår bäst därav, att han infogade hennes namn vid sidan av sitt eget över den skapelse, om vars planläggning de båda makarna ofta överlade och med vilken han gav sin största gåva till eftervärlden: *Johanna och G. A. Petrelius' hem för värnlösa barn*. Under de förändrade förhållanden, som inträdde i och med det andra äktenskapet, vann han ökad ro och samlingsplats för sina krävande kommersiella uppgifter som alltjämt växte. Men hemmet utgjorde fortfarande samlingsplatsen för vänner och bekanta. Petrelius tyckte om angenämt sällskap och såg gärna gäster hos sig, varvid stämningen livades av det godmodiga skämt, de muntra erinringar han själv tyckte om och gärna delade med sig.

Somrarna tillbringade han för det mesta på sin villa »Gustafsberg» på Runsala. Där, på den leende ön, omsusad av minnen från fordom, »där mellan sekelgamla ekar nym-

»Gustafsberg» på Runsala.

ferna vårda Choraei källa», hade han skapat sig ett trivsamt och rofyllt sommarhem, inbäddat i lummig grönska. Det var den tiden, då Runsala var mera avskilt — längre bort beläget, kunde man säga, — än nu, den tid, då skärbåtarna kunde vinkas i land för att avlämna sina produkter och då stadens affärsmän med osviklig punktlighet på sina bryggor inväntade »morgonbåten från Runsala», där även Petrelius hade sin plats, för att med samma regelbundenhet återvända, när arbetet på kontoret var slut.

Här ägnade han sig ivrigt åt sin älsklingssysselsättning, fiske. Metspö, krok och långrev voro hans viktigaste don. Gäddor, abborrar och gösar blevo icke sällan lönen för denna med en äkta fiskares tålmodighet bedrivna friluftssport. Hit inbjöd han också ofta umgänges- och affärsvänner till

besök, vilka, om de inträffade på höstsidan, kunde avslutas med eklärering i parken eller sprakande fyrverkerier, varvid han själv med otrolig iver skötte om tändningen av bengaliska eldar, stjärnor och raketer.

När det fanns speciella anledningar, kunde dessa festligheter antaga en mera högtidlig prägel, då samvaron fick ökat innehåll genom en varaktigare fägnad än stunden bjöd. En sådan fest var den han föranstaltade till firandet av femtioårsminnet av sin inflyttning till Åbo. Han inbjöd ett femtiotal stadsbor till sin villa den 11 augusti 1900. Festen blev minnesrik. Den skildras i Åbo Tidning på följande sätt: »Då steken serverades, höjde värden sitt glas med skummande champagne och uttryckte i ett tal till gästerna sin glädje över att han under det halvsekel som gått sedan han som 14-årig yngling från sin fädernestad Björneborg anlände till Åbo här kunnat med framgång arbeta på den levnadsbana han valt åt sig och därunder inom detta samhälle vunnit vänskap, tillgivenhet och aktning. Uttalande sin tacksamhet härför till de närvarande medlemmarna av Åbo samhälle, drack jubilaren detta samhälles skål samt meddelade att han velat hugfästa minnet av denna för honom så glädjefulla jubileumsdag med att överlämna till *Gubnhemmet i Åbo* 25,000 mark, till *Hemmet för älderstigna fruntimmer i Björneborg* 25,000 mark samt till *Arbetarnas vid John Barkers bomullsspinneri*

»Fiskaren».

I sommarhemmet.

*Walborg Öfverman. Edvin Lydén. Petrelius. Hanna Petrelius.
Mopsen »Nalle» och dalmatinern »Lollo».*

pensionskassa 10,000 mark. — Gästernas tack till värden för visad gästfrihet framfördes av dr G. B. Hahl, som framhållande Åbo samhälles tacksamhetsskuld till kommunalrådet för de donationer, som han redan tidigare samt nu senast på denna sin femtioårsdag gjort till allmännyttiga inrättningar i Åbo, önskade den ädle donatorn en fridfull och lycklig levnadskväll». Det blivande gubbhemmets tack framfördes av boktryckaren G. W. Wilén; för den donation som tillfallit Björneborg tackade hovrättsrådet J. Numelin, medan dr K. Kyrklund på arbetarnas vid John Barker vägnar framförde uttryck av tacksamhet.

Petrelius var även en varm konstvän. Den donation han senare gjorde till förmån för stadens förskönande bottnade

G. A. Petrelius. Marmorbyst av Felix Nylund.

väl främst i hans strävan att göra staden vacker; den grundade sig dock därjämte på ett verkligt konstintresse — han ägde för övrigt någonting konstnärligt i sitt väsen, som kom till uttryck i mycket av hans handlande. Hans mecenatskap riktade sig också mot konsten i så måtto, att han frikostigt främjade utbildningen av flera konststuderande och konstnärer. Härigenom anteciperade han i viss mening sin framtida gärning och tillvann sig tacksamhet och erkänsla även från andra kretsar än dem, vilka främst kommo att njuta frukterna av hans filantropiska verksamhet.

Ännu ett jubileum hade han glädjen att få uppleva, nämligen 50-årsminnet av den dag, då han etablerade sig som självständig affärsman i Åbo. Detta jubileum firades den

1 september 1908. När han blickade tillbaka över sin femtioåriga affärsverksamhet, kände han glädje och tacksamhet över det som förunnats honom att uträtta i livet. Å. U. skrev efter detta tillfälle: »Kry och rask vid sina 72 år övervakar han ännu dagligen sina omfattande affärsföretag, fortfarande besjälad av samma ungdomliga entusiasm som förut och orubbligt fasthållande vid föresatsen att arbetet är huvudsaken i livet och att arbetets mål är samhällets välgång och blomstring.»

Under de närmast följande åren inträdde en allvarsam försämring av hans hälsotillstånd. På våren 1910 kunde han ännu ehuru mycket svag företaga den sedvanliga resan till Neuenahr. Men denna gång måste han på grund av en ytterligare försämring anträda hemresan tidigare än van-

Gravvården.

ligt. Krafterna avtogo alltmer. Han avled den 13 juni 1910 på sin villa på Runsala.

Det eftermäle, som offentligen kom till uttryck, bars av en varm uppskattning av »den bortgångne, strävsamme affärsmannens värv, den varmhjärtade åbopatriotens livsgärning», för att citera orden i en dödsruna. »Den framgång han hade i sina företag var framsprungen av ett energiskt, städse vaket sinne i förening med en mångsidig och rik erfarenhet. Länga skall hans minne fortleva här, ärat och aktat för vad han gjort till det allmännas väl.»

År 1914 avtäcktes på G. A. Petrelius' grav en vård, skapad av skulptören Felix Nylund och utförd av Forsströms stenförädlingsfabrik i Åbo.

II

TESTAMENTE

OCH

TESTAMENTARISKA DONATIONER

Hundraårsminnet av G. A. Petrelius' födelse sammanfaller nära med tjugufemårsminnet av hans död. Emedan någon redogörelse för huru de testamentariska donationerna till förmån för Barnhemmet och Åbo stads förskönande icke förut publicerats har det syntts lämpligt att med levnadsteckningen sammanfoga föreliggande skildring.

Den historiska överblicken över allt vad som uppstått tack vare donatorns bestämmelser hör omedelbart samman med hans strävanden och intressen i livet. Den siktar framåt mot tider, då gärningen lyser i rikare blomning.

Vad god vilja och kärlek till det sköna skapat för kommande slakten växer ständigt mot höjden, skänker skygd åt behövande och fyller mottagliga människohjärtan med glädje.

TESTAMENTET.

Det testamente Petrelius efterlämnade vid sin död den 13 juni 1910 hade formen av en i december 1909 daterad skriftlig urkund, vilken var ofullständigt bevittnad. Enär Petrelius hade äktenskapsförord med sin andra hustru, fordrades för att testamentet skulle förklaras giltigt god-

Alexandra Petrelius

kännande av hans syster, fröken Alexandra Petrelius, hans enda efterlevande lagliga arvinge. Detta godkännande gavs den 21 juni samma år och vittnar vackert om den fulla förståelse fröken Petrelius hyste för sin broders avsikter och önskemål.

Genom testamentet donerade han hela sin förmögenhet, fränsett vissa legat, till ändamål, vilka legat honom varmt om hjärtat och dels förut ihågkommits av honom, dels föresvävat honom såsom tjänande till framtida gagn för hemstaden och dess inbyggare.

De viktigaste bestämmelserna i testamentet voro följande: 1) Åbo stad skulle tillfalla 50,000 mark, varav räntan borde användas till bekostandet av svaga och sjuka arbetares och arbeterskors sommarvila. 2) Handelssocietetens pensions-

kassa erhöill 40,000 mark mot livränta åt en anförvant. 3) Handelsbiträdenas i Finland pensionskassa ihågkoms med 10,000 mark. 4) Åbo frivilliga brandkår erhöill 10,000 mark. 5) Fruntimmersföreningarna i Åbo och Björneborg tilldelades 10,000 mark vardera; den årliga räntan skulle utdelas åt fattiga varje nyårsafton. 6) Arbetshuset för barn (Tuonela uppfostringsanstalt) erhöill 10,000 mark att förvaltas såsom en fond med vars avkastning borde anskaffas skoplagg och kläder åt barnen till julen samt kaffe bjudas på nyårsdagen. 7) Åbo stad skulle vidare tillfalla 500,000 mark för stadens förskönande. Ett särskilt donationsbrev härom, daterat den 27 oktober 1909, innehåller en bestämmelse av innehåll, att vart femte år räntan, med avdrag av 10 % därå, som lägges till kapitalet, användes till stadens förskönande eller till allmänt nyttiga företag, dock icke sådana inrättningar och företag, som staden är skyldig att själv verkställa. För att bestämma vad som skall företagas och utföras med femårs räntan borde Stadsfullmäktige utse fyra borgerliga, svensksinnade personer och dessa en femte; testator föreslog att räntan första gången skulle användas till anläggande av en pryddig springbrunn. 8) Till vård av de Petreliuska gravarna anslogs 5,000 mark. 9) Överskottet av förmögenheten skulle tillfalla en fond, benämnd Barnhemsfonden, med vars kapital en stenbyggnad för 50 eller flera barn med lärare och betjäning skulle uppföras. Om detta barnhem innehåller testamentet detaljerade bestämmelser, vilka angivas längre fram i sammanhang med redogörelsen för donationens förverkligande.

I jämförelse med de donationer han gjort under sin livstid voro dessa dispositioner vida större och mer omfattande. Petrelius blev i själva verket genom sitt testamente

den, som gjort de till penningebeloppet största donationer som tillfallit Åbo stad (Carpelan) och samtidigt en av landets största donatorer.

Petrelius hade, såsom framgår av dessa bestämmelser, ställt sig i raden av de åbodonatorer, vilka sedan långa tider tillbaka tagit sig an den allmänna välgörenhetens uppgifter. De flesta mindre donationerna gåvos för ett framtida bispringande av fattiga och sjuka samt för pensioneringsändamål. De största beloppen tillföll två ändamål, för vilka Petrelius i livstiden hyst de varmaste känslorna; ett hem för fattiga barn och stadens förskönnande.

Tre grunddrag genomgå bestämmelserna angående dispositionen av den Petreliuska förmögenheten. Det första framträder däri, att donationerna skulle bliva till gagn för staden och dess inbyggare. Härmed lade han i dagen den vackra lokalpatriotism, som varit så utmärkande för ett stort antal åboborgare både före och efter honom. Trots att han icke var åbobarn, hyste han för staden en hängivenhet som närmade sig beundran. Han betraktade vördnadsfullt föregående generationers verk, i vilket han värderade icke blott det uppbyggande arbetet i och för sig utan den däri framträdande samhällsandan. Det var mindre ett individualistiskt än ett altruistiskt betraktelsesätt, som vägledde honom, då han skänkte sin omvårdnad åt det växande släktet och tänkte på kommande generationers behov och trevnad. Han hade också själv mindre behov av att framträda som enskild man än som samhällsmedborgare. Han hade icke varit med om stadens uppbyggande i egentlig mening efter branden; ett tjuguarigt uppbyggnadsarbete hade utförts före hans åbotid. Men de sextio år han ver-

kat i samhället inföllo under ett skede av starkt uppsving på alla områden, samtidigt som staden genomlevde en stark tillväxt — det kan exempelvis anföras, att befolkningen vuxit från omkring 13,000 personer vid hans inflyttning 1850 till 45,000 vid hans död 1910.

Det andra grunddraget i testamentet är att de ändamål, till vilka donationerna skola användas, icke böra på något sätt betunga staden. Detta var en princip, vilken Petrelius ansåg böra ligga till grund för varje donation. Han framlade den många gånger för sina närmaste och förklarade den bygga på erfarenheter om sådana donationer, som icke kunnat mottagas eller berett mottagarna ekonomiska svårigheter. Hans orubbliga uppfattning var den, att en donation för att vara »hel» borde åtföljas av ett tillräckligt stort kapital för vidmakthållandet av de skapelser, som åvägbringats med donationen. I bestämmelserna om barnhemmet uttalade han, att staden »torde» upplåta tomtplats för hemmet, men med andra utgifter för inrättningen får staden »på inga villkor» belastas.

Det tredje grunddraget framträder i stadgandet i donationen till stadens förskönande, att de fyra personer, vilka Stadsfullmäktige äga utse för att bestämma vad som skall företagas och utföras med avkastningen för varje femårs period böra vara *svensksinnade* och vidare bestämmelsen att svenska språket bör vara huvudspråket i barnhemmet. Dessa bestämmelser grundade sig minst av allt på någon avoghet mot finska språket. Sådan hyste han aldrig. Alla fosterländska strävanden hade i honom en vän och stödjare, vilket han på mångfaldigt sätt, exempelvis under ofärdsåren, lade i dagen. Han gladdes över den kulturella och ekonomiska utvecklingen bland landets finsk-

språkiga befolkning. Han var också framsynt nog för att inse, att finskan snart skulle komma att nå en dominerande ställning i landets allmänna liv. Men det var hans fasta övertygelse, att kunskap i svenska språket alltid skulle vara till gagn för en medborgare i detta land. Därför ville han med sin bestämmelse om huvudspråket i barnhemmet skapa en orubblig garanti för att de barn som där uppfostrades i all framtid skulle komma att tillägna sig kunskap i detta språk. Han ansåg att de under alla förhållanden skulle komma att behärska finska språket.

Petrelius var ingen framträdande partiman. Hans omtanke sträckte sig i livstiden även till finskspråkiga och finsksinnade personer. Som bevis härpå kan bl. a. anföras, att han direkt understödde flera finskspråkiga konstnärer och studerande och att han på ett avsevärt sätt underlätade upprätthållandet av studenthemmet i det av honom inköpta Edlundska huset i Helsingfors, (hörnet av Alexanders- och Fabiansgatorna). Vid den personliga välgörenheten i hemstaden fäste han intet avseende vid, till vilken språkgrupp de behövande hörde. Detta framträdde ej allenast inom Föreningen »Ved åt de fattiga», som han jämte andra tog initiativ till (1892) och under många år skötte kassan för, utan på en mångfald andra områden. Någon skillnad på språkgrupp eller börd fick heller icke göras vid barnens intagande i barnhemmet.

Lika litet som han på det sociala området ville blanda in språkfrågor, när det gällde tillgodonjutande av de donationer han gjorde — det var samhällets minst lottade han ömmade för — lika främmande var det för honom att anlägga språkpolitiska synpunkter på konstfrågor. Att han önskade borgerliga, svensksinnade personer som de bestäm-

mande vid avgörandet angående avkastningen av donationen för stadens förskönande torde ha grundat sig på att han med denna bestämmelse ansåg sig skapa de bästa garantier för att de med dessa medel utförda arbetena skulle komma till i samma anda som han själv arbetat: med samhällets väl för ögonen. Han saknade ingalunda förtroende för den finska befolkningen. Tvärtom trodde han orubbligt på stadens framtid, huru än befolkningsförhållandena skulle komma att växla. Men han kände sig, som naturligt var, stå närmast stadens svenskspråkiga befolkning och var en svensksinnad man. Han var övertygad om, att stadsmedborgare tillhörande denna grupp skulle vid donationsmedlens användning i alla tider lägga i dagen lika stor pietet gentemot det förgångna som fördomsfrihet och objektivitet inför kommande förhållanden på det allmänskulturella, språkliga och sociala området.

BARNHEMMET.

Petrelius hade till utredningsmän i boet utsett hovrättsrådet *Gustaf Arrhenius*, bankdirektören, kommunalrådet *C. G. Wahlström* samt prokuristen *Rudolf Hausen*. Han hade uttalat det önskemålet, att utredningen om möjligt borde verkställas inom fem år. Den i testamentet medgivna rättigheten att till den blivande barnhemsfonden överlämna fastigheter och aktier om detta syntes fördelaktigare, ansågo sig utredningsmännen icke böra taga i anspråk, emedan en realisation enligt deras mening tycktes giva det bästa resultatet. De omsatte därför realvärdena i penningar under den föreskrivna tiden.

Sedan boets fasta och lösa egendom realiserats och de

fastställda summorna utbetalats till de i testamentet namngivna personerna och institutionerna, lades återstoden till Barnhemsfonden och överlämnades testamentsenligt till Handels societetens i Åbo pensionskassa. Detta skedde den 9 mars 1916. På grund av de oroliga tiderna uppskötos åtgärderna för förverkligandet av bestämmelserna i testamentet för så vitt de rörde själva barnhemmet. Men i slutet av 1916, då fondens tillgångar uppgingo till något över fyra miljoner mark, ansåg direktionen tiden vara inne att skrida till förverkligandet av donators förordnande.

I testamentet förutsattes, att hemmet skulle bli »ett stenhus jämte ekonomiebyggnader och bereda rum för 50 barn eller mera jämte lärare och betjäning». Härefter hade testator dock gjort det viktiga tillägget: »eftersom sakkunniga bestämmer och kapitalet därtill räcker». Direktionen för Handelpensionskassan ansåg med rätta, att denna senare bestämmelse lämnat testamentets verkställare så gott som full frihet att vid skapandet av barnhemmet i största möjliga utsträckning beakta vunna erfarenheter och förhållandenas krav för att sålunda på det lyckligaste sätt kunna lösa den ansvarsfulla uppgiften. Direktionen ansåg tillika, att uppgiften berörde områden, där direktionens egna insikter icke voro tillfyllest, och beslöt därför vädja till utom direktionen stående personer, vilkas intresse för och erfarenhet i frågor av denna art voro välbekanta och vilkas medverkan därför syntes av värde. I sådant syfte tillsattes den 5 december 1916 en kommitté med kommerserådet *Magnus Dahlström* som ordförande och fabrikanten *H. von Rettig* som viceordförande för att uppgöra förslag till program för det blivande barnhemmets organiserande, varvid dock direktionen förbehöll sig att i enlighet med

testamentets bestämmelse fatta beslut i saken samt skrida till nödiga verkställighetsåtgärder.

I kommittén invaldes sexton kända stadsbor, till vilka en anhållan riktades att de ville deltaga i kommitténs arbete. De flesta mottogo också kallelsen, men fyra finskspråkiga medborgare, till vilka inbjudan riktats, anhöllo, innan de avgåvo sitt svar, att få veta, huru bestämmelsen i testamentet att inrättningens huvudspråk bör vara svenska komme att tolkas. De meddelade tillika, att de voro beredda att deltaga i arbetet för realiserandet av donators ädelmodiga stiftelse, därest nämnda bestämmelse tolkades så att även de finsktalande barnen skulle bemötas och undervisas på sitt eget modersmål och att bestämmelsen skulle anses vara uppfylld om inrättningens administrations-, protokolls- och bokföringsspråk bleve svenska. Denna led samma konflikt, som senare avspeglade sig i flera polemiska tidningsuttalanden, gav anledning till att direktionen för Handelpensionskassan, innan svar avgavs, anhöll om utlåtande av senator A. Nyberg och av testators efterlevande maka, fru Johanna Andersson därom, huru testamentet i den ifrågavarande punkten borde tolkas och vad testator avsett med sin bestämmelse om svenska språkets ställning i anstalten. Sedan dessa utlåtanden inkommit och ärendet ytterligare prövats, beslöt direktionen enhälligt till svar meddela, att direktionen funnit, att den i den nämnda skrivelsern förordade tolkningen av bestämmelsen angående språket i barnhemmet icke kunde bestå inför en objektiv granskning av testamentet, utan att en sådan tolkning tvärtom skulle strida emot testamentets innebörd samt, enligt vad direktionen erfarit, även emot testators verkliga avsikt. Direktionen nödgades därför avstå från ifrågava-

rande personers medverkan i kommittén och utsåg i stället fyra nya medlemmar.

Då testamentet förutsatte, att staden skulle gratis ställa tomt till förfogande för den blivande barnhemsinrättningen blev direktionens nästa åtgärd att vända sig till Stadsfullmäktige i denna sak. I en skrivelse, daterad den 21 april 1917, anhöll direktionen, att Stadsfullmäktige »med avseende å det behjärtansvärda ändamålet och kommunens fördel, samt då kommunen icke komme att hava några utgifter för barnhemmet, ville inom staden eller dess utmarker utan ersättning upplåta lämplig tomtplats för inrättningen». Stadsfullmäktige ställde sig välvilliga till förslaget och beslöto vid sammanträde den 6 september 1917 att till barnhemmets förfogande ställa ett område söder om Vastmäki backen, ägototterna n:ris 23, 24, 25 och 48 å stadens södra utmark, bestående av cirka 30 ha, varav 12,78 ha odlad jord.

Barnhemskommittén ägnade frågan om hemmets organisation en grundlig prövning. Utlåtanden och förslag införskaffades av olika sakkunniga: hovrådet G. A. Helsingius, professor Albert Lilius, barnavårdskonsulenten Lars Barkman, professorskan Wendla Rossander, pastor Carl Bergö och arkitekten Hjalmar Hammarlind i Stockholm. Hovrådet Helsingius hade författat ett utförligt förslag till planläggning av det blivande hemmet och var själv närvarande vid ett kommittésammanträde i april 1917 för att närmare förklara detaljerna i sitt förslag. De svenska sakkunniga hade gemensamt insänt ett i detalj utarbetat projekt åtföljt av en plan för det av staden upplåtna områdets bebyggande och allsidiga utnyttjande.

Med stöd av det hopsamlade materialet utarbetade kom-

mittén den slutliga planen, vilken tillkom genom en sammanjämkning av de olika förslagen. Det fastslogs dels att hemmet skulle inrättas enligt det s. k. paviljongsystemet, dels att barnen skulle intagas redan i spädbarnsåldern. Så snart planen var antagen lades grunden till den första byggnaden, spädbarnshemmet, samt de nödvändigaste ekonomiebyggnaderna.

Samtidigt som förberedelserna pågingo, vidtogos i slutet av 1918 åtgärder för fastställandet av formen för fondens och hemmets förvaltning, fonden uppgick då i runt tal till 4½ miljon mark. Med stöd bl. a. av det utlåtande, som avgivits av senator Nyberg, tolkades bestämmelserna i testamentet så, att barnhemmets angelägenheter slutligen borde omhänderhavas av en institution, som hade formen av en stiftelse. Handpensionskassans direktion utarbetade en stiftelseurkund, vilken stadfästes av regeringen den 22 maj 1919. Ur denna urkund intagas här följande paragrafer:

§ 1. De medel, vilka jämlikt framlidne kommunalrådet Gustaf Albert Petrelius' den 1 december 1909 upprättade testamente avsatts till den s. k. Barnhemsfonden, skola jämte fondens övriga tillgångar så i löst som fast för all framtid avskiljas till en stiftelse, bärande namnet »Stiftelsen Johanna och G. A. Petrelius' hem för värnlösa barn».

Stiftelsens ändamål är inrättandet och upprätthållandet av ett barnhem, där barnen, omgivna av för deras utveckling i fysiskt och moraliskt hänseende gynnsamma förhållanden, kostnadsfritt skola åtnjuta ett gott hems fostrande omvårdnad och övriga förmåner samt jämsides med deltagande i allmän skolundervisning sättas i tillfälle att inhämta kunskaper och färdighet i varjehanda praktiska arbeten.

Det svenska språket bör vara huvudspråket i inrättningen.

§ 2. Av stiftelsens medel avsättas etthundratusen (100,000) mark till en fond, Understödsfonden; och får denna fond aldrig understiga nämnda belopp. Den årliga avkastningen lägges till kapitalet. Av fondens tillgångar må efter beslut i varje särskilt fall un-

derstöd lämnas till sådana barn, som efter utskrivningen från hemmet äro i behov av fortsatt stöd.

Stiftelsens övriga medel användas dels till uppförandet av stiftelsens barnhem jämte därtill hörande anläggningar samt dels till betäckandet av utgifterna för driften av nämnda hem och övriga förvaltningskostnader.

§ 3. Stiftelsens hemort är Åbo stad och handhavas dess angelägenheter av:

a) en delegation, som utgör stiftelsens beslutande myndighet; samt

b) en styrelse, vilken utgör stiftelsens verkställande organ.

§ 4. Delegationen består av tjuguo ledamöter. De första ledamöterna i delegationen utgöras av de fem personer, vilka vid tidpunkten för stiftelsens konstituerande äro ordinarie medlemmar av direktionen för Handelssocietetens i Åbo pensionsanstalt, ävensom de femton sakkunniga, vilka utsetts att i sådan egenskap biträda sagda direktion vid handläggningen av barnhemmet rörande angelägenheter. Då ledamot i delegationen avgår, utse övriga ledamöter hans efterträdare.

Till ledamöter i delegationen skola inväljas personer, som åtnjuta finsk medborgarrätt, gjort sig kända för insikt och erfarenhet om barns och ungdoms välfärd samt med nitälskan för allmänt väl förena sådana personliga egenskaper i övrigt, vilka borga för vilja och förmåga att vid handhavandet av uppdraget tillbörligen fullgöra testamentets bestämmelser och testators avsikter.

Ledamotskap i delegationen anses gälla livstid; dock äger delegationen på anhållan befria ledamot från hans uppdrag.

Då ledamotskap i delegationen utgör ett förtroendeuppdrag, som i allmänhet ej kan förutsättas komma att i högre grad inkräkta på ledamöternas tid, åtnjuta ledamöterna i delegationen icke arvode.

§ 6. Delegationen åligger att efter bästa förstånd och samvete vaka däröver, att stiftelsen fyller det ändamål, som av testator angivits, och tillse, att dess verksamhet bedrives enligt de därför fastställda bestämmelserna, samt i övrigt vårda sig om stiftelsens angelägenheter och befordra dess framgång.

Om oförutsedda omständigheter det med nödvändighet påkalla, äger delegationen jämväl fastställa nya allmänna stadganden angående förvaltningen av stiftelsens angelägenheter.

Vidare tillkommer det delegationen att antaga närmare bestämmelser för barnens intagande i och vistelse vid hemmet, instruktioner för dess personal ävensom därutöver möjligen behövligen ordningsregler för detsamma.

§ 8. Styrelsen består av fem medlemmar och två suppleanter.

Av de först valda styrelsemedlemmarna och suppleanterna avgå en ordinarie medlem vid utgången av ett vart av de fyra första verksamhetsåren och den ena suppleanten vid utgången av det första året efter lottning, vilken verkställs av styrelsen före det ordinarie mötet samma år. Därefter avgår en medlem och den ena suppleanten årligen i tur. Avgående medlem kan återväljas.

§ 10. Det åligger styrelsen:

a) att handhava den allmänna förvaltningen av stiftelsens angelägenheter i överensstämmelse med stiftelseurkunden och delegationens beslut;

b) att genom besök av styrelsens medlemmar i stiftelsens hem och anläggningar göra sig underrättade om dessastillstånd och behov;

c) att med biträde av en utav styrelsen utsedd skattmästare förvalta stiftelsens medel samt därvid med sparsamhet och omtanke besluta om erforderliga utgifter; och bära värdepapper och handlingar, som angå stiftelsen förbehållna säkerheter, minst två gånger varje år genomgå och granskas.

d) att hålla tillsyn över värden om stiftelsens övriga såväl fasta, som lösa egendom;

e) att årligen inom december månad fastställa förslag till det kommande årets inkomst- och utgiftsstat;

f) att omhändervärd den närmaste ledningen av uppförandet av stiftelsens hem och övriga anläggningar, därest icke delegationen aktar nödigt att för ändamålet tillsätta någon särskild nämnd.

Sedan stiftelseurkunden blivit stadfäst konstituerade sig delegationen vid sammanträde den 29 september 1919 samt beslöt övertaga handhavandet av stiftelsens angelägenheter. Till ordförande utsågs kommerserådet Magnus Dahlström och till viceordförande hovrättsrådet S. B. af Björkesten. I styrelsen invaldes nyssnämnda delegationsledamöter samt arkitekten Alexander Nyström, fröken Anna Schauman och doktor K. A. A. Grönlund med hovrättsrådet Gustaf Arrhenius och fröken Irene Fabritius som suppleanter. Till ordförande och viceordförande i styrelsen utsågos de personer, som beklädde motsvarande poster i delegationen.

Under den nya styrelsens överinseende fortsattes arbe-

Spädbarnshemmet.

tena på den första barnhemsbyggnaden. Fröken Karin Rönkvist, som antogs till föreståndarinna för hemmet, företog under byggnadstiden en studieresa till Sverige för att göra sig förtrogen med förhållandena i de svenska barnhemsinrättningarna. Sedan byggnads- och inredningsarbetena slutförts och nödiga inventarier anskaffats, stod spädbarnshemmet den 1 juni 1920 färdigt att mottaga de första barnen och befanns då i alla avseenden fylla de fordringar, som kunde ställas på en inrättning av detta slag.

Under senare hälften av år 1920 och förra hälften av påföljande år intogos den första gruppen spädbarn, till antalet 14, av vilka 13 voro hemma i Åbo och 1 i Björneborg. Intagningen skedde i enlighet med de fastställda bestämmelserna sedan läkarundersökning ägt rum och skriftlig överenskommelse upprättats, genom vilken föräldrarna

överlämnat barnen i hemmets vård och hemmet förbundit sig att underhålla och uppfostra barnen intill dess de uppnått 18 års ålder.

Hösten 1921 väcktes frågan om uppförandet av en andra byggnad för barnhemmet, som man då tänkte sig i form av ett småhem. Den pågående valutaförsämringen, vilken blev ett hårt slag för inrättningen i det att dess tillgångar

Den första barngruppen. 1922

smälte ihop till 1/10 av det ursprungliga värdet, lamslog emellertid för en lång tid framåt alla utvidgningsplaner. Det gällde nu att i största möjliga utsträckning konsolidera ekonomin och invänta fondernas tillväxt.

Stiftelsens styrelse ansåg det till en början fördelaktigast att utarrendera den jord som överlåtits åt barnhemmet. Jorden brukades av arrendator intill 1925. Erfarenheten visade snart, att denna form medförde stora olägenheter. Området var oinhägnat och blev därför vår och sommar utsatt för ohägn och åverkan och ingen skötsel kunde ägnas den växande skogen. Enär det dessutom ansågs önskvärt, att barnen, så snart de nått en något hög-

Barnen utanför spädbarnshemmet. 1930.

re ålder, kunde beredas en hälsosam och intresseväckande sysselsättning i det fria, väcktes förslag, att stiftelsen själv skulle övertaga jordbruket. Efter det att sakkunnigutlåtande införskaffats, fattade delegationen beslut i den föreslagna riktningen. Detta beslut föranledde en omläggning av barnhemmets organisation, ett omfattande nybyggnadsarbete, inköp av boskap och inventarier samt ett utökande av barnhemmets personal. Mellan åren 1925 och 1930 tillkommo i följd en ladugård av tegel inrymmande stall, fähus m. m., en potatiskällare och sädesbod, en byggnad inrymmande vedlidor och slöjdrum samt en tvätt-, bad- och bagarstuga. Byggnadsperioden avslutades sistnämnda år med uppförande av en ny föreståndarbyggnad uppe på kullen mot allmänna landsvägen. I byggnaden, som drog en kostnad av 475,000 mark, bereddades rum jämväl för en

»Gustafsborg». 1935.

del av den övriga vid barnhemmet anställda personalen samt ett slöjdrum för barnen, utmätt med tanke på en framtida större barnaskara.

I ekonomiskt avseende betydde det mest, att dessa utvidgningar kunde företagas utan att stiftelsens produktiva kapital minskades. Styrelsen kunde därför återupptaga planerna på uppförandet av det nya småhemmet, som fått vila under många år. Efter grundliga förberedelser fattade delegationen hösten 1932 beslut angående det nya hemmets uppförande enligt ritningar av arkitekt Eskil Hindersson, som jämväl hade uppgjort ritningar till de tidigare nybyggnaderna. Följande vår stod hemmet färdigt och fick namnet *Gustafsborg*. Sedan barnen flyttat in i det nya hemmet, där man vid rummets placering och inredning på det mest praktiska sätt sörjt för »familjens»

Intagna spädbarn 1934.

Sittande från vänster: Frk I. Fabritius, föreståndarinnan och frk Inga Pettersson.

bekvämlighet och trevnad, vidtogos en del reparationer i spädbarnshemmet, som därefter åter stod redo att mottaga en ny grupp småttingar. Av de 14 spädbarn, detta hem har plats för, har tillsvidare halva antalet intagits. De övriga komma att mottagas 1 juni 1936.

Delegationens åtgärd att taga jordbruket i egna händer och utföra de därav påkallade byggnadsarbetena och förbättringarna inom barnhemmet, visade sig från början vara mycket lycklig. Detta har yttermera bekräftats genom den fortsatta utvecklingen. Hela inrättningen har erhållit en annan prägel i såväl yttre som inre avseende. Mönstergilla odlingar och trädgårdsanläggningar, vackra, ändamålsenliga byggnader, goda vägar och inhägnader göra intryck av planmässighet och sunda barnavårdsprinciper vid hemmets utgestaltning. Allt bär vittnesbörd om ledningens målmedvetenhet och hängivenhet i sitt arbete, om många

*Barnen och föreståndarinnan samt hunden Tomy på »Gustafsborgs» trappa.
Hösten 1935.*

goda krafter medverkan för att på bästa sätt förverkliga donators avsikter.

Även för barnhemmets inbyggare medförde utvidgnin-
gen och den därav följande ökningen av utrymmet och ar-
betsmöjligheterna stora vinningar. Barnen ha under årens
lopp visat ett allt större intresse för jordbruket, trädgårds-
och boskapsskötseln samt överhuvudtaget den praktiska
verksamheten, som donatorn hade lagt så stor vikt på. De
taga under ledigheten i hemmet — samtliga barn besöka
skolor i staden — och under ferierna livlig del i arbetena
ute och inne. Dels biträda de i det husliga arbetet förestån-
darinnan, fröken *Elsa Forsström*, som sedan 1923 innehaft
platsen med stor sakkunskap och ägnat barnen moderlig
omvårdnad och dels syssla de med slöjd eller annat praktiskt
arbete under föreståndarens, herr *Harald Lauréns* erfarna
ledning. Hemmet har blivit vad det var avsett att bliva,

en avskild, fredad barnkoloni, präglad av tillfredsställelse och hemtrevnad, ledd av föresatsen att av de små, som anförtrotts i dess vård, göra goda och samhällsnyttiga medborgare.

Ordförande i stiftelsen »Johanna och G. A. Petrelius' hem för värlösa barn» är hovrättsrådet *S. B. af Björkesten*, som efter kommerserådet *Magnus Dahlströms* fränfalle den 5 mars 1924 utsågs till innehavare av denna post. Övriga styrelsemedlemmar äro: dr *K. A. A. Grönlund*, viceordförande, doktorinnan *Else Jörgensen*, Fröken *Irene Fabritius* och arkitekten *J. Eskil Hindersson* med agronomen *Hannes Alléen* och fru *Ellen Molin* som ersättare. Hovrättsrådet *Knut Molin* är stiftelsens sekreterare och bankdirektör *J. Gust. Monnberg* dess skattmästare.

Stiftelsens ekonomiska ställning den 31/12 1934 framgår av följande tablå:

Aktiva:

Reverser, obligationer & aktier	4,668,145: —
Bankräkningar	67,014: 30
Barnhemmets anläggningar.....	1,580,241: 70
Fastighet i Helsingfors	2,100,000: —
Kassa & inventarier.....	32,863: 40
	<hr/>
	Summa Fmk 8,448,264: 40

Passiva:

Kapitalkonto	6,513,444: 45
Fonden för understöd åt utgående interner..	276,029: 75
Fastighet i Helsingfors	1,658,790: 20
	<hr/>
	Summa Fmk 8,448,264: 40

Ekonomibyggnader samt föreståndarbyggnaden.

Donator önskade, såsom tidigare nämnts, att barnhemmet skulle inrymma platser för 50 barn. Penningvärdets fall omintetgjorde varje förhoppning att omedelbart kunna uppbygga hemmet i denna omfattning. Först efter det att småhemmet, Gustafsborg, blev färdigt, kunde man intaga en ny barngrupp. Därmed hade emellertid en utveckling tagit sin början, som är avsedd att leda till det i testamentet uppställda målet.

Styrelsens ordförande, hovrättsrådet af Björkesten, har utarbetat en plan, enligt vilken barnhemmet beräknas kunna bringas till fullbordan omkring år 1950 under förutsättning att stiftelsen icke drabbas av någon kapitalförlust. Planen går ut på att inrättningen i sin slutliga gestalt kommer att omfatta, utom spädbarnshemmet, tre skilda småhem och att spädbarnsgrupper omfattande 7 barn skola kunna intagas med två års mellanrum till 1942 och därefter samma antal med tre a fyra års mellanrum; planen beaktar vidare barnens successiva utträde vid 18 års ålder. Antalet skulle enligt denna beräkning komma att uppgå: 1936 till 26, 1938 till 21 (de 12 äldsta lämna det året hemmet), 1940 till

28, 1942 till 35, 1945 till 42 och omk. 1950 till 49 barn. Det andra småhemmet skulle vara uppbyggt 1942 och det tredje till 1950. Med den ingående kännedom hovrättsrådet af Björkesten äger om stiftelsens ekonomi och den erfarenhet han vunnit under den tid, som förflutit sedan spädbarnshemmet iordningställdes, torde den av honom uppgjorda planens ändamålsenlighet och genomförbarhet icke behöva ifrågasättas under angivna ekonomiska förutsättningar.

Envar som nitälskar för det uppväxande släktet och ömmar för de behövande känner tacksamhet över de uppnådda resultaten och skådar med glädje mot de möjligheter, vilka öppna sig för denna välgörenhetsinrättning att, trots den våldsamma värdeminskning, som drabbat stiftelsens fonder, kunna stå färdig i hela sin omfattning 40 år efter donatorns död: ett hem för värlösa, en prydnad för Åbo stad.

STADENS FÖRSKÖNANDE.

Den till en halv miljon guldmark uppgående donationen för Åbo stads förskönande väckte omedelbart efter det den blev bekant ett stort uppseende i hela landet, framför allt inom konstnärskretsar. Någon fond av denna art och omfattning fanns icke förut i Finland. Nya konstnärliga uppgifter framträdde, och gamla Åbo, vars naturliga skönhet så ofta förbises, hade nu fått möjlighet att i all framtid med fem års mellanrum smycka sig med konstverk, vilka i betraktande av ränteavkastningens verkliga storlek kunde bli både många och monumentala.

Åbo hade också med denna donation följt exempel av Göteborg, vilken stad Åbo i så många avseenden ansetts

likna icke minst som »donatorernas stad». Kort före Petrelius' död hade handlanden Charles F. Lindberg i Göteborg enligt ett den 21 mars 1908 upprättat testamente donerat hela sin till något över två miljoner kronor uppgående förmögenhet till staden med föreskrift att avkastningen skulle användas till stadens »prydande och förskönande». Efter donatorns död och testamentets öppnande den 10 augusti 1909 blev denna väldiga donation mycket omtalad i pressen. Uteslutet är icke att den i någon mån utövat inflytande på Petrelius, som endast omkring två och en halv månad senare gjorde sin donation till Åbo stad för samma ändamål. (Det kan i förbigående nämnas att väldiga konstskapelser och trädgårdsanläggningar utförts i Göteborg med avkastningen av den Lindbergska donationen).

Den allmänna tillfredsställelsen över Petrelius' donation och de utsikter den öppnade, återspeglas livligt i de uttalanden, vilka på anhållan av Åbo Underrättelser gjordes sommaren 1912 av ett antal arkitekter, konstnärer, estetikere och andra medborgare. Dessa uttalanden — liksom för övrigt hela donationen — framträda givetvis i en annan belysning nu än då. Men jag har sökt fram dem och gjort några utdrag, emedan de erinra om det korta tidsskede, under vilket alla landets konstnärer riktade sina blickar på Åbo och emedan de innehålla så många intressanta uppslag i fråga om vår stads framtida konstnärliga gestaltning. Dessutom ge diskussionerna om donationen och de första projekten för dess användning, t. o. m. om man frånser de djärvaste framtidssynerna, en god uppfattning om huru denna konstdonation dåförtiden värdesattes. Av utrymmesskäl anför jag endast vissa delar ur den första enkäten.

Skulptören Emil Wikström:

»De av kommunalrådet G. A. Petrelius till Åbo stad donerade medlen hava väckt hos alla utövare av den bildande konsten i vårt land en känsla av befrielse, en sann entusiasmerande arbetsglädje, och frågan har ofta dryftats mellan skulptörer, arkitekter och målare.

Vi ha ju en ung, arbetskraftig och talangfull generation av skulptörer, vilka icke kunna utföra sina idéer i brist på medel. — — — Då två miljoner på hundra år — och så om igen — kunna användas till en stads försköning, kan en fattig konstnär inte tänka på småsaker; tanken får vingar och bygger genast storartade anläggningar i stil med vad man sett i de stora kulturländerna.

Så var det även med mig, då jag sist var inrest och såg mig omkring i Åbo; jag såg flera kvarter slojade, jag såg Tuillierierna, Place de la Concorde och Champs-Élysées, där Slottsgatan nu är, med härliga broar förenande Auras stränder, jag såg gamla Aura badinrättning och några andra byggnader rivna och en monumental byggnad (rådhus eller konsertpalats) uppförd i deras ställe och omgiven av en parkanläggning längs ån, med terasser, trappor fontäner och statyer, förenande domkyrkoskvären med skvären vid stenbron och Samppalinna, dessa stadens redan som sådana verkligt vackra platser, till härlig promenad. Och jag hade lust att komma och berätta om allt detta. Det var som om jag hade haft lyckans galoscher på mig.

Men så hastigt går det inte. Först skall väl den av donatorn föreslagna springbrunnen utföras. Skulle sedan den av stadsfullmäktige tillsatta nämnden och dess experter finna att en vittsyftande plan för försköningsarbetet bör utarbetas, skulle jag varmt förorda en sådan, men på det att även andra skulle få tillfälle att framkomma med sina idéer, borde *en allmän tävlan* utlysas.»

Professor Yrjö Hirn:

»Som en allmän reflektion vill jag få det sagt, att det enligt min mening vore till ovärderligt gagn, icke blott för Åbo utan för hela vårt land, om en större del av dessa medel kunde användas till den inhemska bildkonstens fromma. Konstnärerna hos oss känna bitert saknaden av de stora dekorativa uppgifter, som i andra länder erbjudas av hoven, kyrkorna och de rika offentliga institutionerna. Genom kommunalrådet Petrelius' donation erhåller Åbo stad emellertid den avundsvärda förmånen att medelbart kunna inverka på utvecklingen av en finsk monumentalkonst. Donatorns eget förslag till användning av de första femårsmedlen tyder även på att han

själv tänkt sig det konsten i vidsträckt mån skulle få njuta frukterna av hans frikostighet. Det är väl därför att vänta det stadens myndigheter under all framtid skola förena arbetet för stadens förskönnande med ett understödjande av den inhemska konsten, och det är att hoppas, att man vid detta understödjande icke skall glömma skulpturen, vilken hos oss är den sämst lottade av alla konstformer.

Att pryda en stad med skulpturer är emellertid en ömtålig uppgift. Det är fara värt att gator och torg bli belamrade med bildverk som — huru vackra de än må vara i och för sig — sakna organiskt samband med sin omgivning och genom sin mängd trötta betraktaren. Köpenhamn är på väg att i detta avseende bli ett varnande exempel. Men det är ännu farligare om gatornas och parkernas fred blir störd av en retorisk skulptur, som med sina gester och åthävor tränger sig i vägen för betraktaren. Berlin är i detta avseende ett avskräckande exempel».

Skulptören Ville Vallgren:

»Jag vet ingenting fulare och tråkigare än raka linjer och raka gator. Se de fula och tråkiga städerna Berlin och Wien. Rom håller man på att förstöra med det kolossala Viktor Emanuel-monumentet och slopandet av de krokiga gatorna, som förr gav Rom dess konstnärliga prägel. — — — Åbo är enligt min mening Finlands intressantaste stad. Man bör därför taga sig i akt för att flytta hus och dra ut gator och för alla ändringar.

Nog bör man även respektera donatorns önskan om uppställandet av en vacker fontän. Stora tomma platser finnas nog i Åbo som därigenom bleve pittoreska. Tänk vad fontänen i Rom på Piazza del Popolo är stilig och rörande vacker, då de små svarta hästarna med sina kärror komma in från landet och stå tätt omkring fontänen och dricka. Nürnberg och Bern med sina många små fontäner i brokiga färger, fägna vandraren i hög grad. Så borde även först Medborgaren-donatorn få sitt lilla monument, ej pösande på en stor plats, men på en mindre intim grön plats. Sedan kan man tänka på konstpalats, skulptur och freskomålningar. Mitt förslag bleve i första rummet att kommittén jämte denna tidning utfärdar ett upprop till Finlands alla konstnärer att så fort som möjligt, t. ex. den 15 september infinna sig i Åbo till en *konstnärskongress*.»

Professor Eero Järnefelt:

»Såsom Yrjö Hirn i sitt inlägg redan framhöll, synes även mig den Petreliuska donationen framför allt däruti äga en stor betydelse, att densamma i någon mån kan komma att ersätta det stöd, som kons-

ten i andra länder äger i staternas och hovens mecenatskap. Ty om ock den Antellska donationen till en del fyller denna brist, så är användningen av de Antellska medlen genom testator begränsad utslutande till inköp till samlingarna och kunna de således icke disponeras för beställningar avsedda att dekorera allmänna byggnader eller offentliga platser. Därför har varje konstvän och konstnär hos oss med glädje mottagit budskapet om den Petreliuska donationen, vilken, såsom det är att hoppas, kommer att bli en av de mäktigaste faktorerna i vårt framtida konstliv».

Magister W. von Konow:

»— — Den inhemska konsten skall här få ett vidsträckt och rikt arbetsfält. Våra skulptörer, målare och arkitekter skola leva upp som under renässansens vårdagar i Florens, då Medicéernas frikostighet beredde konstnärerna gyllene tider. — — Vi skola föreviga våra historiska minnen och stora män i ståtliga monument och mindre bildverk alltefter deras karaktär, fritt placerade i olika delar av staden, rätt lämpade efter deras karaktär och betydelse. Jag ville gärna utkasta några förslag, delvis för att belysa vad jag syftar på.

Där borta i Kuppis park skall resas ett storstilat monument framställande en av Åbos och hela vårt lands största händelser — Erik den Helige och S:t Henrik döpande finnarna. Och sedan där, vid vår äldre historias andra stora minnesmärke, detta stolta Åbohus, där skall hertig Johan trona i den vackra slottsparken. — — Och för att taga några förslag hänförande sig till Åbos nyare historia, så hava vi våra skalder, Julius Wecksell och Carl Robert Malmström. Om Wecksells plats vill jag av särskild anledning icke nu yttra mig, men Malmströms — han har en alldeles självfallen och given plats. Han skall få drömma där han så mången bedårande vårkväll med sin Celia möttes i hennes barndomshems idylliska trädgård tätt invid Samppalinnaparken till vänster om trapporna som leda upp från Kaskisgatan. — — Och för att icke glömma bort de avlägsna, nya stadsdelar, vilka nyligen förenats med staden, så hava vi Kähäriområdet, vars blivande gator, torg och parker redan fått sina respektiva namn. I denna stadsdels centrum finnes ett torg med namnet S:t Görans torg och genast invid en gata som heter Drakgatan. På detta torg skola vi smida upp av brons en väldig S:t Göran med draken, en symbol för ljusets och kulturens seger över mörker och ödemark. — — Ja, så har man lust att fantisera och många förslag kunde göras, men först skall allt grundligt förberedas och en stadsplan utarbetas».

Skulptören Yrjö Liipola:

»Om man börjar reflektera över Åbo stads konstnärliga förskönande erbjuder sig ett så väldigt perspektiv, att man till en början icke alls vet vad som borde göras. Redan historien ger uppslag till så mycket. Kuppis minnesrika källa borde få sitt minnesmärke, de stora öde torgen vänta på minnesmärken och stoder. Auras stränder på monumentala prydnader och de tysta vackra parkerna på statyer över skalder och andra ryktbara män».

De ovan citerade uttalandena utgöra endast en axplockning ur de långa diskussionsinläggen, vilka såsom synes vittna om huru vida framtidsperspektiv donationen öppnade. Somliga författare gå ännu längre än de anförda. De tillfrågade arkitekterna *F. Strandell* och *Birger Brunila* yrka exempelvis på att hela stadsplanen bör undergå en konstnärlig omarbetning i syfte att »i de redan bebyggda centrala delarna av staden inarbeta en och annan monumental byggnadsplats, och sålunda samtidigt göra planen livfullare än den nu är.» Arkitekt Strandell tänkte dessutom på det blivande rådhuset, som enligt hans mening borde konstnärligt utsmyckas med användning av räntemedel från den Petreliuska donationen. En detaljplan för ett försköningsarbete, som för decennierna skulle lägga beslag på fondens avkastning, motsatte han sig. Därvid gjorde han en märklig antydning, som ingen annan reflekterat över. Efter det han påpekat faran av att »kommande generationer med kanske andra skönhetsideal än våra nu skulle förlora självbestämmanderätten över medlens användning», skrev han: »En möjlighet är dessutom att ett sådant arbete kunde komma att avstanna halvfärdigt, beroende av en utveckling som vi nu icke kunna överblicka, emedan den ligger så långt borta i tiden». Utvecklingen gick hastigare än någon kunde ana. Ej ens tio år hunno förgå, efter det

de anförda orden nedskrevos, innan de storartade projekten krympte ihop. Den »reduktion» valutafallet innebar för denna fond berövade landets konstnärer nio tiondedelar av sina arbetsmöjligheter inom denna ram och Åbo stad nya skönhetsvärden i samma proportion. — Men ännu levde de ljusa förhoppningarna.

Den första åtgärd Stadsfullmäktige upptogo till diskussion med anledning av donationen var hugfästandet av donatorns minne. Efter det olika förslag diskuterats, tillsatte Stadsfullmäktige den 19 oktober 1911 ett utskott, bestående av dr *Carl von Heideken*, målaren *Victor Westerholm* och arkitekten *Alex. Nyström*, för att inkomma med förslag till minnesmärke. Utskottet tänkte sig först uppställandet av donators byst på lämplig plats, men frångick senare denna plan och stannade för ett konstverk, som skulle symbolisera den vackra tanke donatorn genom sin enastående stora donation önskat förverkliga. Skulptören *Felix Nylund*, som utskottet vänt sig till, utarbetade tre olika förslag. Efter att ha valt ut ett av dessa inlämnade utskottet den 16 november till Stadsfullmäktige ett betänkande, med ett närmare preciserat förslag, som gick ut på att monumentet skulle placeras på Samppalinnaberget invid den av staden där förut anlagda utsiktsplatsen. Monumentet skulle förses med en inskription, varur det skulle framgå att det blivit rest av Åbo stad till kommunalrådet G. A. Petrelius' minne. Monumentet skulle helt och hållet huggas i granit och vara färdigt i maj månad 1914 samt betingta en kostnad av 20,000 mark. Denna summa, som nu begärdes för ändamålet, kan ingalunda, sade utskottet, »anses vara en för stor uppoffring av Åbo stad till hugfästandet av minnet av en person som skänkt oss 4 miljoner

Minnesmärket på Samppalinna.

eller för ett konstverk, som skall minna om den man, vilken till stadens försköning donerat $\frac{1}{2}$ miljon». Det begärda anslaget beviljades av Stadsfullmäktige och sålunda tillkom Felix Nylunds helgjutna skapelse, vilken såsom de sakkunniga förutspådde, blivit en tilldragande sevärdhet på den plats, dit stadsbor och främlingar sträva, då de vilja bese vår vackra stad och dess omgivningar från höjderna.

Under arbetet på detta monument och utarbetandet av förslag till dess placering kom skulptör Nylund även att reflektera över den framtida användningen av donationsmedlens avkastning. Detta ledde honom att i samråd med arkitekt Jarl Eklund skissera ett storstilat framtidsprojekt, vilket nu, liksom så mycket annat i samband med donationen, synes som en fantastisk lek blott, men som då ingalunda betraktades såsom orealiserbart.

Projektet avsåg en omgestaltning av åns östra sida med utnyttjande framför allt av de möjligheter Samppalinna och Observatorieparken erbjuda. Stora Tavastgatan skulle

nedanför Samppalinna utdragas rakt mot Idrottsparken mellan villakvarter — en tanke som både förut och senare varit föremål för överläggningar. Samppalinna restaurang skulle flyttas ett stycke ned mot ån. På dess förra plats, framför vilken planen upptar en springbrunn och gräsmattor, skulle en trappa flankerad av tvenne envåningshus i grekisk stil med kolonner i fasaderna leda upp till berget. Dessa två byggnader kunde användas till utställningshus, som snart väntades bli av nöden i Åbo, då konstmuseets utrymme blev otillräckligt.

Uppe på berget tänkte sig Nylund en cirkelrund skulpturhall i grekisk stil. Byggnaden skulle bestå av 32 joniska pelare av röd granit, 7 meter höga, med överbyggnad och tak över dem men med mitten obetäckt. Byggnadens diameter utgjorde enligt projektet c:a 25 meter, höjden c:a 12 meter; omkring hallen skulle löpa en granitbalustrad med sittbänk. I denna byggnad med idealiska ljusförhållanden skulle sedan de bästa inhemska skulpturverk man efterhand kunde förvärva, uppställas i brons. Här skulle det då bildas en skulpturcentral, i vilket det vore den största heder för konstnärerna att bli representerade. Nylund räknade med att man under ett tjugotal år skulle erhålla mer än $\frac{1}{2}$ miljon i dåvarande myntvärde och att ofantligt mycket skulle kunna uträttas därmed blott man planlade det hela på lång sikt. Efter ett femtiotal år vore Åbo ett betydelsefullt konstcentrum, i vars utbyggande alla landets konstnärer skulle delta. Skulpturhallen med sin ständiga tillförsel av nytt liv i form av nya arbeten bleve därjämte en stor sevärdhet även för främlingen.

Detta projekt erbjöd i sin djärvhet och storslagenhet åtskilligt av intresse. Konstnärer och arkitekter yttrade olika

Felix Nylunds förslag till skulpturhall på Sappalinna.

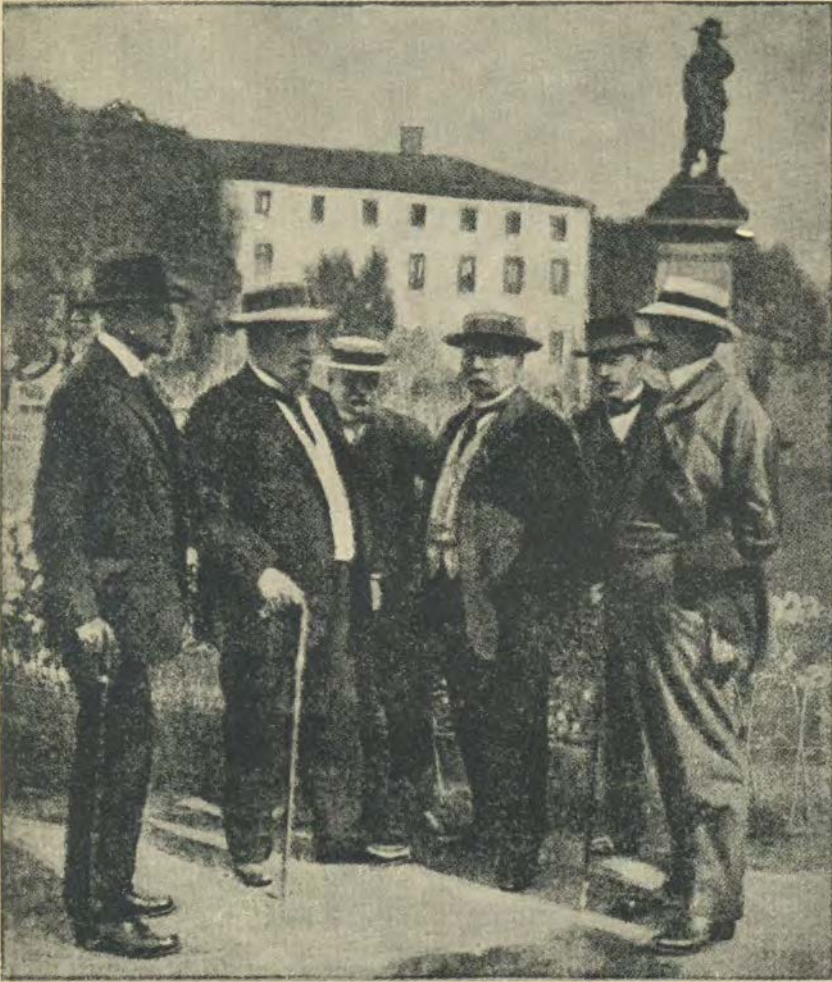
meningar om förslaget. Somliga ansågo att idén var god och kunde komma till användning i omarbetad form, andra ställde sig avvisande dels på grund av projektets omfattning och dels av den orsaken att ett grekiskt tempel icke passade sig för våra klimatologiska förhållanden. Faktum var emellertid att detta i hög grad bidrog att fästa hela landets uppmärksamhet på den nya konst donationen.

I överensstämmelse med den urkund Petrelius hade överlämnat till Magistraten jämte själva donationen, beslöto Stadsfullmäktige den 21 december 1911 att till medlemmar i den kommitté, som ägde att bestämma angående de konstverk som skulle uppställas, utse dr *C. von Heideken*, bankdirektör *J. Lönnblad*, kommerserådet *E. Dahlström* och Stadsarkitekten *Eskil Hindersson*. Kommittén konstituerade sig den 29 februari 1912 med dr v. Heideken som ordförande.

Kommittén insåg tillfullo de svårigheter som mötte vid fullföljandet av det erhållna uppdraget. De på sidan om kommitténs initiativ tillkomna ovan refererade uttalandena

angåvo riktlinjer åt olika håll. Men kommittén ansåg sig icke blott på grundvalen av dem kunna taga definitiv ställning till det blivande försköningsarbetet utan beslöt att anhålla om utlåtande av tvenne experter nämligen försteintendenten vid dåv. Överintendentsämbetet i Stockholm, professor *I. G. Clason* och professor *Gustaf Nyström* i Helsingfors. De båda experterna besökte Åbo i slutet av juli sistnämnda år, besågo de olika platser vilka kunde komma ifråga för försköningsarbetena och överlade med kommitténs medlemmar angående det blivande programmet. Huvudintresset vid denna konferens knöts vid platsen vid domkyrkan och möjligheterna för dess omdaning. Om den platsen fällde professor Nyström det för en helsingforsbo nog så anmärkningsvärda yttrandet: »Här är i alla fall Finlands medelpunkt».

I sitt senare inlämnade skriftliga utlåtande utgingo experterna från det sakförhållandet, att »värden av stadens förskönande i alla tider ansetts höra ibland stadsförvaltningens viktigaste uppgifter; stadens invånare glädjas över att äga en vacker stad». Någon arbetsplan ställd på lång sikt ansågo de att kommittén icke borde uppgöra. Däremot borde den dels sträva till att ytterligare försköna redan tilldragande partier i staden såsom utsikter, torg, öppna platser, kajer, planteringar, m. m. samt anlägga nya sådana och dels verka för uppställandet av »konstverk sådana som monument, statyer, vattenkonster, brunnar, fritrappor och terrasser, på vackert sätt anlagda sittplatser m. m. samt skulpterade eller målade konstverk uti och utanför byggnaderna». I fråga om det praktiska tillvägagångssättet rekommenderade experterna anordnandet av idétävlingar antingen begränsade till gestaltningen av någon enskild

*Försköningskommittén jämte experter samlade vid Brahes staty.
Från vänster: prof. Clason, dr von Heideken, arkitekt Nyström, prof.
Nyström, red. von Wendt, och bankdirektör Lönnblad.*

plats, exempelvis domkyrkoplatsen eller omfattande jämväl andra delar av staden.

Tanken på en idétävlan hade redan förut diskuterats inom

kommittén. Och enär donator uttalat som sin önskan, att fondens avkastning under den första femårsperioden skulle användas för uppresandet av en springbrunn, — den disponibla summan kunde nu uppskattas till 130,000 mark — beslöt kommittén att utlysa »en pristävlan för val och gestaltning av plats för en monumental springbrunn i Åbo». Utgången av tävlingstiden fastställdes till den 1 december. Sedan denna tävling försiggått, skulle en ny tävling utlysas för själva springbrunnen.

Denna tävlan, som trots programmets begränsning kom att taga sikte på många av de förut diskuterade platserna för försköningsuppgifter, omfattades med ett mycket stort intresse av landets arkitekter och skulptörer. När tävlings-tiden utgått hade icke mindre än trettio projekt inlämnats. Tävlingen blev under sådana förhållanden ett evenemang, som lät mycket tala om sig. Vid prisutdelningen ansågs emellertid, att intet av projekten var så överlägset de andra eller i och för sig så ypperligt att ett första pris kunde utgivas, varför prisenämnden beslöt att fixera tvenne andra pris

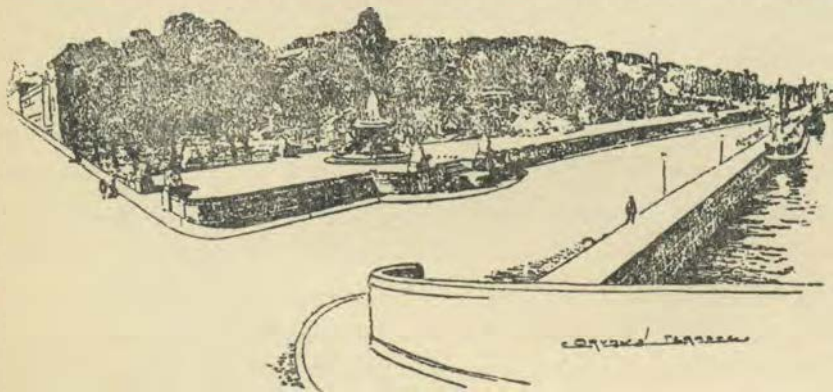

»Petrelius' terass». *Armas Lindgren.*

vartdera om 1,000 mark, vilka tilldelades »Petrelius' terass» och »Brühl's terrasse», det förstnämnda utfört av arkitekt *Armas Lindgren* och det senare av bildhuggaren *Emil Wikström* och arkitekt *Fr. Strandell*. Två tredje pris om 750 mark delades, det ena för projektet »Aura» arkitekterna *Elias* och *Matti Paalanen* samt det andra för »Fons Petrelii»,

insänt av polyteknikerna *H. Lindén* och *E. Bryggman*. Dessutom inköptes ett projekt av arkitekt *Alb. Richardtson*.

I en översikt över de olika projekten skrev signaturen »A. G.» (*Axel Haartman*) i ett brev till Hufvudstadsbladet (16/12) bl. a. följande: »Efter en ganska kort granskning av förslagen kommer man på det klara med, att det egentligen är två platser som de tävlande framom andra favoriserat, nämligen området kring domkyrkan och trakten av *Sampalinnaberget* och nedre bron. Den förstnämnda platsen som domineras av kyrkans murmassor hör till de vackraste *Åbo äger*, och frågan om en placering av springbrunnen här blir tämligen svårlöst. De redan förefintliga planteringarna och de två statyerna, av *Porthan* och *Per Brahe*, äga en viss rätt att bli respekterade. — Emellertid har mod ej saknats när det gällt en omgestaltning av detta område, och man ser ej utan häpnad det projekt som helt enkelt ger jämt så många som flyger och far i träd, skväärer och — pengar, genom att bygga upp monumentala byggnader, sammanbundna med arkader,

»Brühl's terassen.

Emil Wikström—Fr. Strandell.

vilka omgiva såväl kyrkan som en del av Porthansskvären. En annan förvandlar den såkallade domkyrkoskvären till en väldig fontän med valvbågar och vattenterrasser, medan en tredje av Braheskvären skapar en Lustgarten med pelargångar och dammar. Visserligen finnas mindre omfattande förslag, och de två tredjeprisen hörde till dem. I sina grunddrag påminna de starkt om varandra. Båda ha brunnen placerad i Braheskvären mittemot Porthans staty på andra sidan Nylandsgatan och ha härigenom åstadkommit en symmetrisk planordning av de båda sidorna. Likaså har man sökt uppnå en monumental och på samma gång intim verkan genom att omgiva de i stora linjer hållna fontänen med en vägg av grönt.»

»I den andra gruppen, Samppalinnatrakten, har lösningen av uppgiften på sätt och vis varit friare. Här har skaparen av det med ett andra pris belönade projektet genomfört en fullständig omgestaltning av skvären vid Kaskisgatan och området mellan denna och ån. Terrasser, trappor och statyer skulle skänka fontänen en rik infattning och bidra till en kraftig verkan av det hela. På motsatta sidan av skvären, i den såkallade Runebergsskvären, förlägga ett par tre tävlande sina tämligen vidlyftiga fontänförslag, i vilka trapporna även spela en anseelig roll, men rent av överväldigande bli de när man kommer litet längre bort på andra sidan Samppalinna till den plats, som nu senast föreslagits för det blivande stadshuset. Några modiga deltagare ha med dödsförakt kastat sig på det ohyggliga torget, det världsberömda torget, vars öken synes vara omöjligt att någonsin göra levande och fruktbar. Den har besegrat även dem. En ensam man har gjort försöket att av järnvägstorgets småstadstristhet skapa en lustgård med

klippta häckar och träd, och ett par andra ha utsett den lilla skvären framför biblioteket till plats för fontänen, och slutligen har en andra pristagare gått några steg längre och stannat för en punkt vid ån mitt i Slottsgatans längdaxel. Med den ombyggnad av kvarteren som bilda fond för den tänkta brunnen förslagsställaren antytt, skulle området säkert bli ett av de vackraste i Åbo.»

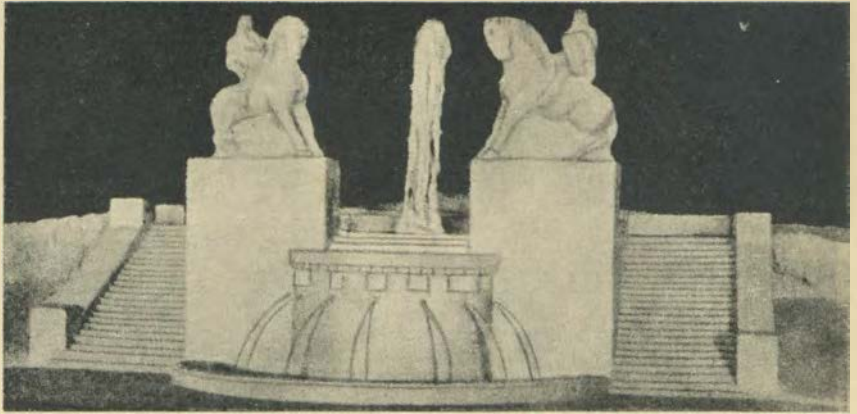
Författaren säger till sist att »denna tävlan, den första som Petrelius' storartade donation givit upphov till, betecknar gryningen av en ny tid för Åbos arkitektoniska gestaltning och konstnärliga utsmyckning. Genom de medel som nu stå staden till buds, intar den en fullkomlig särställning i vårt land och skall om en planmässig och målmedveten ledning förmå föra utvecklingen i rätt riktning en gång resa sig som en ny och stolt stad».

Det sist uttalade liksom de djärva, man kunde nästan säga jättelika projekt till stadens förskönande denna tävling framlockade kunna te sig såsom alltför fantastiska. Men man bör hålla i minnet, att de hundratrettiotusen mark som stodo till buds för detta första monument voro guldmark. Med ett sådant belopp för varje kommande femårsperiod hade väldiga monument kunnat resas. Ingen kunde heller nu ana, att penningvärdet inom mindre än ett decennium skulle vara mindre än en tiondedel.

Den nästa åtgärden var utlysandet av en tävling för själva springbrunnen. Härom fattade kommittén sitt avgörande beslut den 27 januari 1915. Tävlingstiden, som på anhållan av Bildhuggarförbundet förlängdes utöver den ursprungligen fastställda tiden, utgick den 15 september samma år, då projekt hade inlämnats. Även denna gång hade således tävlan omfattats med ett stort intresse. Till

»Kors». 1:sta priset. Gunnar Finne—Armas Lindgren.

»1157». 3:dje priset. Viktor Jansson—Palmqvist & Sjöström.

*Inköp. »Pêcheurs d'Islande».
Bertel Nilsson—Axel Mörne.*

medlemmar i prisnämnden hade Bildhuggarförbundet utsett skulptör *Ville Vallgren* och arkitekt *Bertel Jung*; kommittén hade för sin del utsett bankdirektör *Lönnblad*, målaren *Victor Westerholm* och jur.dr *G. Granfelt*.

De fyra pris som utdelades voro respektive 1,500, 1,300, 1,200 och 1,000 mark och tillföll I II och IV arkitekt *Armas Lindgren* och skulptören *Gunnar Finne*, samt III skulptören *Viktor Janson* och arkitekturbyrån *Palmqvist & Sjöström*. Dessutom inlöstes fyra projekt för 500 mark stycket nämligen av *B. Nilsson* och *Axel Mörne*, *E. Rautala* och *Jarl Ungern*, *Felix Nylund* och *Lars Sonck* samt *Johannes Haapasalo* och *K. S. Kallio*.

Samma år som denna tävling ägde rum, fastställde Stadsfullmäktige en »Instruktion för förvaltningen och använd-

ningen av G. A. Petrelius' donationsfond för stadens förskönande». Ur denna instruktion må följande bestämmelser anföras:

Fondens ränteavkastning bör enligt testators bestämmelse och ordalydelsen i hans testamente användas för Åbo stads förskönande eller till allmännyttiga företag, dock icke till sådana inrättningar eller företag, som kommunen är skyldig att själv verkställa.

Ränteavkastningen av fonden, vars förvaltning omhänderhaves av Åbo stads drätselkammare, uppsamlas under perioder av fem år. Vid varje periods utgång avdrages av den sålunda uppsamlade ränteavkastningen 10 procent, vilket belopp tillföres donationsfonden, medan återstoden bör användas till det med donationen avsedda syftet.

Bestämmandet av det eller de ändamål, till vilka de vid utgången av varje femårsperiod disponibla ränteinkomsterna skola användas samt förverkligandet av de i sådant syfte fattade besluten anförtros åt en kommitté, bestående av fem medlemmar och sammansatt på sätt härhos bifogade testamente bestämmer. Härförutom väljas Stadsfullmäktige tvenne konsultativa medlemmar, vilka äga i kommitténs förhandlingar men icke i dess beslut deltaga. Vid utgången av varje femårsperiod avgå tvenne av de utav Stadsfullmäktige valda kommittéledamöterna, första gången genom lottning samt sedermera i tur. Den av de fyra valda femte kommittémedlemmens mandat omfattar städse endast en femårsperiod.

De konsultativa medlemmarna i kommittén väljas varje gång endast för en femårsperiod, men kunna även de omväljas.

Utlottad, i tur avgående eller nyval underkastad kommittéledamot kan återväljas

Kommittén äger i god tid vid början av varje femårsperiod skrida till uppgörandet av program och förslag till det eller de ändamål, till vilka den disponibla ränteavkastningen under ifrågavarande period skall användas, liksom att vidtaga erforderliga mått och steg för de fattade beslutens realiserande. För bekostandet av utgifterna härför liksom för upprätthållandet i övrigt av kommitténs verksamhet äger densamma rätt att, eventuellt emot räntegottgörelse, om sådant fordras, hos drätselkammaren i förskott lyfta del av de vid femårsperiodens slut utfallande räntemedlen.

Kommittén äger full frihet vid bestämmandet av metoderna för fullgörandet av sin uppgift. Där emellertid fullföljandet av kommitténs beslut erfordrar disposition av staden tillhörigt område eller annars kan anses beröra kommunens rätt äger kommit-

tén innan den skrider till avgörande åtgärder hos Stadsfullmäktige inhämta bifall till projektet. Med donationsfondens medel bekostade konstverk eller företag övertagas och underhållas av Åbo stad. Där emellertid av kommittén beslutet företag för framtiden medför betydande drifts- och underhållskostnader såsom exempelvis driften av en springbrunn eller underhållet av trädgårds- eller parkanläggningar — bör kommittén, innan den skrider till avgörande åtgärder, hos Stadsfullmäktige hemställa att staden måtte åtaga sig svara för sålunda uppkommande utgifter.

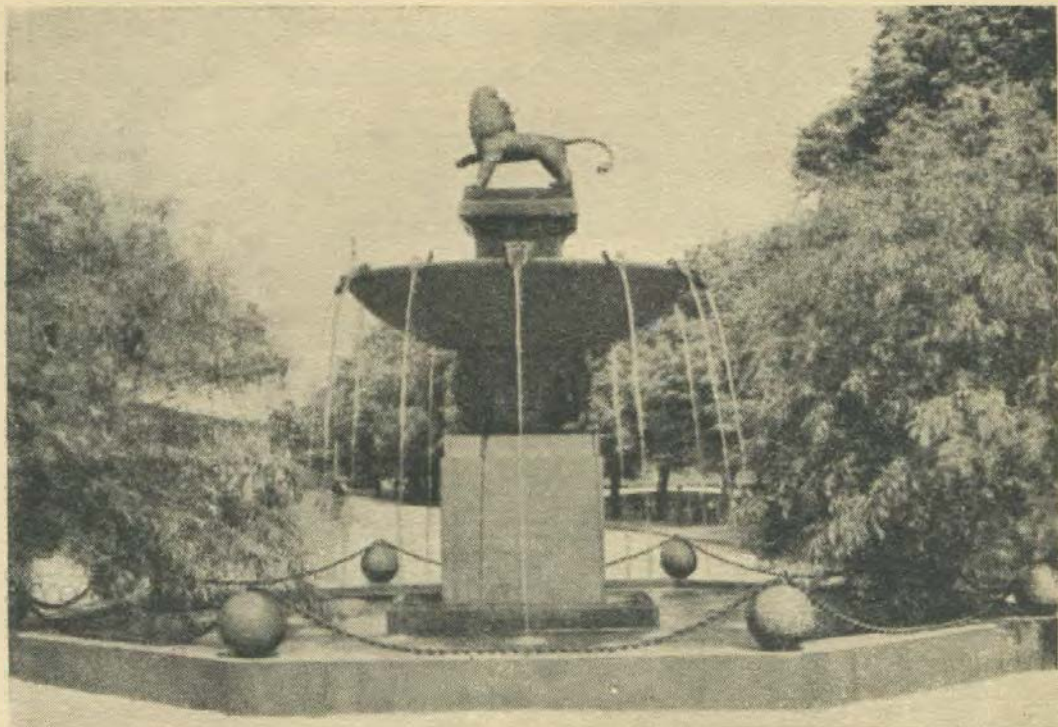
Det står kommittén fritt att genom pristävlingar eller annorledes för sin verksamhet uppgöra program, omfattande tvenne eller flera femårsperioder, varvid dock definitiva beslut icke få utsträckas utöver en dylik period. Skulle under femårsperioden icke hela det disponibla räntebeloppet varda använt, överföres den återstående delen till följande femårsperiods ränteavkastning för att i samband med densamma användas. Jämväl må för företag, det där icke kunnat bekostas medels ränteavkastningen under en period, tagas i anspråk fondens disponibla räntemedel under tvenne eller flera perioder, detta dock med samma inskränkning, som ovan angivits, i avseende å fattandet av definitiva beslut.»

På grund av mångahanda omständigheter icke minst de osäkra tiderna och det allt kraftigare valutafallet, blev förverkligandet av planerna på springbrunnen uppskjutet; man fann nämligen snart, att fondens avkastning under den första femårsperioden icke skulle förslå samt att även den följande femårsperiodens räntemedel komme att åtgå för detta första monumentala konstverk. Emellertid införskaffade kommittén ytterligare förslag till försköningsarbeten, som kunde komma i fråga. Genom ett upprop i tidningspressen uppmanades allmänheten att till kommittén framföra sina önskemål. Uppmaningen hörsammades av både sammanslutningar och enskilda personer. Åbo avdelning fäste uppmärksamhet vid stadens skyldighet att hedra minnet av åboskalden Josef Julius Wecksell och framhöll ett monument över honom såsom den främsta uppgiften för kommittén, sedan springbrunnen blivit upp-

rest; samma ändamål framhölls av Nicken Rönngren. Arkitekten A. Richardtson pekade på Idrottsparken såsom ett lämpligt område för försköningsarbeten. Han föreslog därutöver, att kommittén borde igångsätta ett upplysningsarbete i syfte att motarbeta »stadens fortsatta förfulande» och i stället gynna dess förskönande exempelvis genom utgivandet av en broschyr, i vilken prima principia för en stads bebyggande skulle åskådliggöras och uppmärksamhet riktas på de skönhetsvärden av olika slag som därvid borde tagas till vara. Trädgårdsarkitekt Harald Söderberg önskade omskapa Järnvägstorget till en behagligare och angenämare uppehållsort. Kapten H. Wilén föreslog utförandet av ett klocktorn med ur på Kanalbanken. Trädgårdsarkitekten B. M. Schalin framlade ett större trädgårdsprojekt: kommittén borde med fondens medel inlösa det då i privat ägo befintliga kvarteret vid ån mellan Porthansgatan och Gezeliusgatan för att där återupprätta den gamla akademiens botaniska trädgård — ett märkligt förslag, vilket nu håller på att realiseras tack vare åtgärder av Åbo Akademi, som f. n. är ägare till största delen av detta område. Ett liknande förslag framställdes av Föreningen Aura Trädgårdsvänner, som dock önskade att den botaniska trädgården förlades till närheten av Kuppis, eller de s. k. Uittamo batterierna eller Runsala. Guldsmed Hj. Saarto-Sahlstedt utformade med devisen »om ej folket går till konsten, måste konsten gå till folket» en plan på utförandet av smärre skulpturverk med »berättande motiv» placerade på lämpliga ställen i stadens parker. Såsom användbara motiv anförde han: de olika åldrarna, de olika årstiderna eller grupper, framställande jordbruket, industrin, handeln, vetenskaperna, konsten o. s. v. Början borde göras med att uppsätta

fyra sådana skulpturverk på vardera sidan om Nylandsgatan mellan Braheskvären och Porthansskvären. Agronomen Arv. Westerling åberopade Petrelius' intresse för Samppalinna och önskade att hela backen skulle omdanas till en park, vilken på ett passande sätt genom trappor och alléer skulle förenas med Idrottsparken. Bland de många förslagsställarna nämner jag ännu »Föreningen Konsten i skolan», som i en av Victor Westerholm och Hugo Blomqvist undertecknad skrivelse rekommenderade utlysandet av en tävling för utförandet av en monumental väggmålning att placera förslagsvis i konstmuseets trapphall.

När Petreliuskommittén efter frihetskriget återupptog sina arbeten, hade bankdirektör Josef Lönnblad efterträtt dr von Heideken såsom kommitténs ordförande, medan arkitekt Bertel Jung inkallats som sekreterare efter redaktör E. von Wendt. Frågan om springbrunnen stod ännu olöst. Den ursprungliga planen, vid vilken man efter tävlingen stannat, nämligen att förlägga en storartad springbrunn med vidlyftiga omgivande anläggningar till Samppalinna, för vilken utarbetade projekt förelågo och plats av staden allaredan ställts till förfogande, måste man nu övergiva. Tillgångarna förslogo icke trots att de båda första periodernas ränteavkastning medräknades. Man var tvungen att inskränka sig till ett anspråklösare monument och stannade vid platsen framför bibliotekshuset, en plats som redan i frågans första skede hade föreslagits av flera konstnärer. Professorn Armas Lindgren och skulptören Gunnar Finne, segrarna i den förut omnämnda pristävlingen, anmodades att utarbeta ett nytt projekt avsett för denna plats. Projektet förelåg färdigt och godkändes i april 1921. Nödvändigheten av vissa gatu- och planeringsarbe-

Springbrunnen utanför Biblioteket.

ten ävensom frågan om brunnens förenande med stadens vattenledningsnät föranledde långvarig beredelse av stadsmyndigheterna, varför Stadsfullmäktige först i början av 1923 kunde fatta beslut om rätt för kommittén att förlägga springbrunnen på den föreslagna platsen. Stadsfullmäktige beslöt samtidigt bevilja nödiga anläggnings- och planeringskostnader samt påtogo sig kostnaderna för den årliga driften av springbrunnen. Uppförandet överlämnades åt Lindgren och Finne, vilka i sin tur anförtrorde granitarbetenas utförande åt Aktiebolaget Granit i Hangö och gjutningen av bronsdelarna åt skulptören Arttu Halonen. Våren 1924 stod springbrunnen färdig; den hade då krävt en totalkostnad av 283,468 mark. Utan att någon officiell avtäckning ägde rum, överlämnades springbrunnen genom

en skrivelse, daterad den 13 maj, till staden »att av staden vårdas och omhuldas såsom en värdefull prydnad på en av stadens äldsta och vackraste platser och såsom ett minnesmärke av en för sin hemorts förskönande nitälskande medborgare».

De på springbrunnen anbragta inskriptionerna, vilka i enlighet med kommitténs direktiv formulerats på latin av professor *E. Flinck* ha följande lydelse:

G. A. PETRELIUS
HUNC FONTEM
IN PATRIA URBE PONENDUM
TESTAMENTO CURAVIT

QVI SALIUNT FONTES
DONATOR TALIA CANTANT
SEMPER GRATA TIBI
PATRIA PERMANET URBS

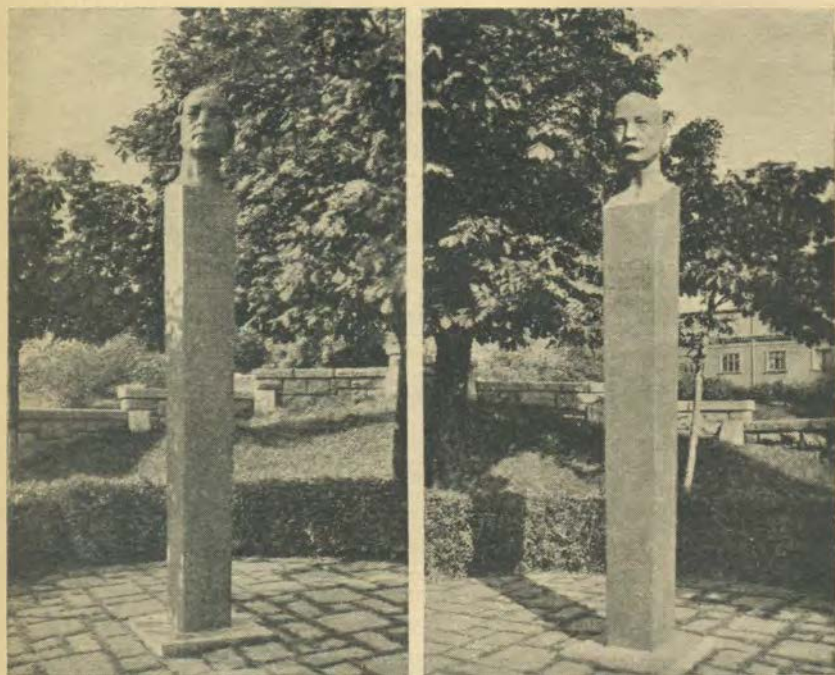
Vid överläggningarna om nya försköningsarbeten stäckte den fullbordade värdeminskningen av kommitténs penningtillgångar alla högt flygande planer. Kommittén hade ett rikt material till sitt förfogande i de förslag som framstälts och de önskemål som uttalats. Men inga större projekt kunde numera upptagas till omprövning; allt måste reduceras till en tiondedel av de gamla måtten.

I ett tidigt stadium, kort efter det den förändrade springbrunnsplanen antagits, räddade kommittén ett gammalt »minnesmärke» på en framträdande plats i stadsbilden. En storm hade ramponerat vingarna på Samppalinnakvarnen. Inför eventualiteten att den kännpaka kvarnen skulle rivras, beslöt kommittén att bekosta nya vingar, varefter kvarnen fick stå kvar. En ifrågasatt användning av kvarnen för något allmänt ändamål, museum, kafé eller dylikt kunde däremot icke realiseras.

När det gällde att avgöra frågan om användningen av den tredje periodens ränteavkastning, stannade man vid ett

förslag av kommitténs sekreterare *Axel Haartman* att resa tvenne minnesmärken framför konstmuseum över hovmålaren R. W. Ekman och målaren, professor Victor Westerholm, de tvenne konstnärer, vilka under var sin period varit de ledande personligheterna inom Åbo stads konstliv och skänkt konsten i denna landsdel karaktär och lyftning. Uppdraget att utföra minnesmärkena, vilka skulle gestaltas såsom två fristående, 4 meter höga porträtthermer av finhuggen granit, gavs åt bildhuggaren Väinö Aaltonen och arkitekten Eric Bryggman. Priset fastställdes till 125,000 mark.

Kommittén beslöt att hermerna skulle förses med följande inskriptioner: »Banbrytaren inom Finlands konst R. W. EKMAN» samt »Konstnären och konstens väktare VICTOR WESTERHOLM». Den finskspråkiga texten i fri översättning af professor V. A. Koskenniemi skulle fogas efter namnet. Med anledning härav ingick Åbo äktfinska klubb till Stadsfullmäktige med en skrivelse, i vilken klubben framhöll »det för det stora flertalet av stadens finskspråkiga befolkning kränkande att finska språket icke komme att erhålla den plats det naturligen tillkommer, utan att minoritetens språk komme att placeras överst». Klubben föreslog, att hermerna icke skulle mottagas av staden, därest inte inskriptionerna rättades i den angivna riktningen. Stadsfullmäktige beslöt efter en vidlyftig diskussion i enlighet med beredningsutskottets förslag, att den äktfinska klubbens skrivelse icke skulle föranleda annan åtgärd än att kommittén skulle uppmärksamgöras på att den med hänsyn till stadens stora finskspråkiga majoritet ville av landets båda språk inför offentligheten i främsta rummet använda finska språket.

Hermerna framför konstmuseet.

Detta beklagliga mellanfall föranledde ett ytterligare uppskov med avtäckningen. Kommittén vidhöll sitt förslag på de motiv den hade anfört i sin förklaring, nämligen att svenska språket var såväl Ekmans som Westerholms modersmål och av dem städse använt — Ekmans fader hade inflyttat från Sverige och Westerholms föräldrar voro hemma från Nagu — samt att den ordningsföljd språken hade i inskriptionerna varken kunde eller finge betraktas såsom någon kränkning av stadens finskspråkiga inbyggare. Då detta förslag icke kunde godkännas, avlägsnades övriga delar av inskriptionerna utom namnen i överensstämmelse med den anmälan, som i förklaringen hade gjorts till Stads-

fullmäktige. Hermerna avtäcktes sedermera utan någon solenn högtidlighet år 1927 den 4 januari, Victor Westerholms födelsedag, varefter de genom en till Stadsfullmäktige riktad skrivelse överlämnades till staden »att av staden vårdas och omhuldas som ett vittnesbörd om att den fruktbringande gärning, som i konstens tjänst dessa män utfört till fromma för sin stad, sitt land och sitt folk i tacksamt minne bevaras av dem som här bygga och bo».

I sin klassiska resning stå hermerna vakt på den förnäma platsen framför museet: värdiga, förpliktande minnesmärken vid ingången till det med varm patriotism uppresta konsttemplet och på samma gång skyddande symboler för gåfna generationers höga konstideal.

En strävan att åskådliggöra minnena från det gamla Åbo låg till grund för ett annat likaledes av intendent Haartman väckt initiativ, nämligen att i närheten av domkyrkan skapa ett minnesmärke över det gamla kyrkokuarteret, sådant det tedde sig före branden. Detta initiativ, vilket gick tillbaka på ett förslag av herr Haartman, publicerat i Åbo Underrättelser redan ett tiotal år tidigare, väckte livlig anklang — man var medveten om, huru litet den nuvarande generationen vet om den yttre gestalten av det gamla Åbo. Modellen beställdes av artisten *Bruno Aspelin*, som utformade den enligt av kommittén angivna riktlinjer. På övre sidan av en granitsockel skulle anbringas en bronsplatta, avbildande det gamla kyrkokuarterets plan med gatunamnen utsatta, sådan planen framträder på en karta från 1750-talet. Endast domkyrkan skulle återgivas i modell med den gamla tornhjälmens och spirans. För kortsidornas dekorerings bestämde tvenne reliefer i brons, den ena föreställande den gamla bron med sin paviljong

Minnesstenen i Per Braheskvären.

och den andra utsikten från stortorget in genom Stora kyrkogatan.

Minnesstenen avtäcktes den 13 maj 1927 i närvaro av ett antal inbjudna, varvid kommitténs viceordförande, professor *Gabriel Nikander*, med ett kort tal överlämnade monumentet till staden. Minnesstenen har sedan dess både för stadsbor och främlingar utgjort en uppskattad sevärdhet och en god vägledning i den äldsta stadsdelens topografi.

Samma allmänna syftemål fullfölja de av kommittén senare på förslag av professor Nikander anskaffade bronsplaketterna, avsedda att utmärka historiskt viktiga byggnader och platser i staden. Tillsvidare ha två sådana plaketter uppsatts, den ena på huset Västra Strandgatan 9, föreställande det där belägna gamla sockerbruket, och den andra på

Svenska klassiska lyceets byggnad, där plaketten giver en åskådlig bild av trakten mellan lyceet och den von Rettigska tomten, sådan den såg ut kort före branden 1827. Bronsplaketterna ha liksom minnesstenen förutom sitt konstnärliga värde en icke ringa pedagogisk betydelse, varför denna form för stadens prydnade fortfarande förtjänar uppmärksamhet, så mycket hellre som de kräva ringa kostnader och stå i full överensstämmelse med den första expertkommitténs utlåtande, vilket innehöll jämväl förslag om byggnaders prydnade med konstverk.

Det redan kort efter donationens överlämnande framställda förslaget om ett monument över J. J. Wecksell blev aktuellt våren 1930, då skulptören *Yrjö Liipola* inlämnade ett av honom tidigare skisserat projekt, vilket han nu erbjöd sig att utföra. Förslaget antogs av kommittén, sedan vissa omarbetningar verkstälts, ett beslut som hälsades med livlig tillfredsställelse i vida kretsar. Frågan om monumentets placering vållade dock stora svårigheter. Flera platser angåvos: den öppna platsen mellan Åbo Akademis byggnader mitt emot Per Braheskvären (innanför det nuvarande planket), Lönnrotsskvären, planen nedanför vattenborgen på Observatoriebacken, slutningen mellan »Hjorten» och »Pantern» invid Kaskisgatan samt ytterligare Slottsparken och Stadshusskvären.

Platsfrågan lämnades emellertid oavgjord i förhoppning om att en lösning längre fram skulle vinnas, under det att statyn beställdes av skulptören Liipola för ett pris av 175,000 mark. Kontraktet med konstnären uppgjordes i januari 1932. Statyn anlände från Budapest, där den utförts, något mer än ett år därefter och godkändes av kommittén den 8 juni 1933.

*Josef Julius Wecksell.
Bronsbyst av Yrjö Liipola.*

Frågan om platsen var ännu oavgjord. Bland de föreslagna stannade kommittén först för parkslutningen vid Kaskisgatan. Men vid närmare granskning syntes den dock icke fullt lämplig för en Wecksellstaty, varför man beslöt reservera den för något annat ändamål. I stället fäste man sina blickar på ett annat parkområde, nämligen skvären mellan domkyrkan och ån. Samtidigt framkastades också tanken på Teaterhusets trappa som lämplig för ett monument av detta slag. Den sistnämnda platsen utmönstrades dock ganska snart, varefter man definitivt stannade för den meningen, att Wecksellstatyn skulle placeras i skvären vid domkyrkan. Stadsstyrelsen besvarade emellertid kommitténs anhållan om tillstånd att uppresa statyn på den nämnda platsen nekande under motiveringen, att skvären reserverats för ett annat monument. Inför detta oväntade hinder vände sig kommittén till Musei-nämnden med anhållan, att denna ville utverka Arkeologiska kommissionens tillstånd att uppresa statyn i Slottparken.

Då även denna framställning avböjdes i början av innevarande år, såg det hart när ut som om kommittén skulle stå inför tvånget att magasinera det sedan två år färdiga monumentet, ett förnämt konstverk av en av våra främsta skulptörer. Situationen tedde sig grotesk mot bakgrunden av den värdesättning, som från början givits denna i vårt land fortfarande ensamstående konstdonation, att icke tala om monumentets skönhetsvärde, som fortfarande blev förborgat för stadens inbyggare. Under den sistförflutna hösten har ett nytt förslag framställts, nämligen att uppresa Wecksellstatyn framför Åbo Akademis nya »boktorn» vid Domkyrkogatan. Man väntar att monumentet omsider

skall få sin plats här i denna stämmingsrika omgivning mellan biblioteket och domkyrkan, där minnet av student-skalden och hans allvarsmättade, väckande diktning mjukt sammanflätas med så många stora minnen från fordom.

Mitt under de fåfänga försöken att finna plats för Wecksellstatyn ha nya projekt till stadens förskönande prövats av kommittén. Ett av dessa, framställt av redaktör *E. Wahlsten*, avser att resa ett minnesmärke över kommerserådet Erik Julin, vars gärning inom Åbo samhälle anses värdig en sådan minnesgård. Förslaget har vunnit anklång inom kommittén, men frågan om dess realiserande har tillsvidare ställts på framtiden.

Det sista konstverk, som tillkommit på kommitténs föranstaltande, är en över donationsfondens skapare slagen medalj till hundraårsminnet av hans födelse. Medaljen har utförts av bildhuggaren Felix Nylund. Framsidan återgiver donatorns bild i relief, medan frånsidan smyckats med bilder avsedda att åskådliggöra hans verksamhet och intressen. Inskriptionen giver ett vackert uttryck åt de allmänna syftemål, vilka främst lysa i hans livsgärning:

ORNATOR URBIS,
TUTOR TENERORUM.

HÄNVISNINGAR OCH TILLÄGG.

- S. 13. Skildringen av Petrelius' intryck vid den första anblicken av Åbo grundar sig på hans självbiografiska anteckningar, ett manuskript upptagande 7 handskrivna foliosidor. Ur detta manuskript har även en mängd andra sakliga uppgifter hämtats.
- S. 14. Uppgifterna om J. H. Petrelius ha välvilligt meddelats av fru *Tyra Borg* i Helsingfors.
- S. 15. *L. H. Sandelin*, Släkten Sandelin i Finland, tab. 120, ävensom övriga tabeller.
- S. 17. Förhållandena under de första åren i Åbo ha skildrats med ledning dels av de självbiografiska anteckningarna och dels av muntliga meddelanden.
- S. 19. För hänvisningen till *O. E. Ringboms* skildringar *Ur Fantasimens och Verklighetens Verld*, utg. 1880 står författaren i tacksamhetsskuld till sin vän *Svante Dahlström*, som även bistått med andra värdefulla råd och anvisningar.
- S. 24. Arkivforskningar för denna minnesteckning ha utförts med stort tillmötesgående av fröken *Lotten Dahlström*; fröken Dahlström har även genomgått tidningspressen samt på ett verksamt sätt biträtt vid anskaffandet av bildmaterialet. Burabrev i Magistratsarkivet.
- S. 28. Uppgifterna om C. Juselius' skjortfabrik ha lämnats av fröken Dahlström. För skildringen av Petrelius' har den bevarade korrespondensen utgjort den viktigaste källan.
- S. 32. *Oscar Nikula*, Åbo sjöfarts historia II, 2, Segelsjöfartens historia 1856—1926, s. 30. Verket har även i övrigt anlitats vid utarbetandet av detta avsnitt och på vissa punkter kunnat kompletteras. »Heimo» uppgives exempelvis vara nämnd i Åbo 1886—1889 (s. 225), medan den här publicerade bilden visar, att fartyget redan 1882 var hemma i staden.

- S. 36. *Tor Carpelan*, Åbo donatorer intill 1909, Bidrag till Åbo stads historia, Andra serien X. Ur detta arbete ha flera andra biografiska uppgifter hämtats. Om *Vivi Malm* se *Ernst Lindberg*, I Åbo på 1800-talet, s. 305 ff.
- S. 38. Bouppteckningen efter fru Anna Petrelius förvaras i Magistratsarkivet.
- S. 39. Uppgiften att Petrelius jämte sin sväger övertog J. Torckells järnhandel finnes i *Släktbok* utg. av *Atle Wilskman*.
- S. 40. En livfull skildring av »Brunns- och badliv i Kuppis» har lämnats av Ernst Lindberg i ovannämnda arbete, s. 23 ff.
- S. 41. Uppgifterna angående »Hemmets» tillkomst och utveckling ha hämtats företrädesvis ur protokoll, brev och anteckningar, vilka välvilligt ställts till förfogande av direktionens ordförande, hovrättsrådet *Gustaf Arrhenius*.
- S. 47. Intendenten *Axel Haartman* har meddelat muntliga upplysningar om porträttets tillkomst.
- S. 48. Tidningspressen har lämnat en del av materialet till skildringen av försköningsarbetena på Samppalinnå. Flera uppgifter ha erhållits ur baron T. Carpelans ovannämnda arbete.
- S. 52. Skildringen av Petrelius' verksamhet som delägare i och verkställande direktör för Aktiebolaget John Barker grundar sig dels på hans efterlämnade papper, dels på bolagets protokoll, vilka med stort tillmötesgående ställts till förfogande av direktör *Arvo Puustinen* och dels slutligen på brev och tidningsnotiser. Jämför även *Einar W. Juvelius*, John Barkers bomullsspinneri, ur vilket arbete författaren lånat en del statistiska uppgifter.
- S. 70. Avsnittet om Petrelius som fastighetsägare bygger på uppgifter i Magistratsarkivet, uppsatser av *S. Dahlström* i *Å. U.* den 28 april 1929 och i *S. B. V:s* festskrift 1930, »Då Runeberg var student i Åbo», samme författares Anteckningar om arbetet för Åbo Akademis uppkomst 1907—1918 samt personliga uppgifter av kommunalrådet Petrelius.
- S. 89. Testamentet finnes i Magistratsarkivet.
- S. 94. Uppgiften om studenthemmet i Helsingfors har medelats av *Jul. Finnberg* i *Turun Sanomat* ²⁸/₂ 1917.
- S. 95. Barnhemmets tillkomst och utveckling har skildrats med ledning företrädesvis av handlingar och protokoll tillhörande stiftelsen Johanna och G. A. Petrelius' barnhem. Ordföranden i stiftelsens styrelse, hovrättsrådet *S. B. af Björkstén*, som välvilligt ställt detta material till förfogande, och med livligt intresse medverkat till minnesteckningens tillkomst, har även lämnat värdefulla kompletterande

- uppgifter. Tablån över stiftelsens ekonomiska ställning har uppställt av skattmästaren *J. Gust. Monnberg*.
- S. 110. Petreliuskommitténs protokoll och av kommittén bevarade förslag samt tidningsuttalanden utgöra källorna till redogörelsen för förberedelserna till arbetet för stadens förskönande och den verksamhet kommittén hittills utfört. Härutöver har författaren åtnjutit bistånd av kommitténs sekreterare, intendenten *Axel Haartman*.
- S. 122. Samtliga tävlingsprojekt gingo förlorade kort efter det tävlingarna ägt rum, varför numera endast några avbildningar i tidningar och tidskrifter finnas kvar. Omslagsvignetten utgör en fotografisk avbildning av modellen till den medalj, som av Petreliuskommittén slås till hundraårsminnet. Modellen är utförd av skulptören *Felix Nylund*.

ILLUSTRATIONER.

- 3, 23, 27, 33, 36, 45, 62, 65 (utom C. G. Sundell), 77, 80—84. Original i författarens ägo.
- S. 15. Litografi av Knutson.
- S. 25. Originalt ställt till förfogande av apotekaren A. Carén.
- S. 38. 40, 43, 54, 65 (C. G. Sundell), 90. Original i Åbo Akademis bildsamlingar.
- S. 48. Ur Åbo Sjöfarts historia III.
- S. 71. Ur en anförd uppsats
- S. 74. Originalt ställt till förfogande av direktör Yrjö Korte.
- S. 102, 105, 107, 109. Fotos för minnesskriften av Sven Andersson.
- S. 103. Original i Barnhemmet. Foto Frk. Anna Schauman.
- S. 104. Original i Barnhemmet. Foto Hj. Renvall.
- S. 106. Original i Barnhemmet. Foto Frk. Inga Pettersson.
- S. 117, 132, 135, 139. Foto Gustaf Welin.
- S. 119, 121, 122, 123, 127. Ur Åbo Underrättelser.
- S. 126. Ur Veckans krönika.
- S. 137. Foto E. Löfman.